



Верховний
Суд

Верховний Суд у цифрах і фактах
за 2020 рік

COUNCIL OF EUROPE



CONSEIL DE L'EUROPE

Друк цього Звіту здійснений за підтримки Ради Європи в рамках Проекту «Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини», який фінансується Фондом з прав людини. Цей звіт має на меті висвітлити основні цифри і факти, що ілюструють третій рік діяльності Верховного Суду. Погляди, викладені у виданні, належать авторам цієї роботи і за жодних обставин не можуть вважатися такими, що виражають офіційну точку зору Ради Європи.

Зміст

Вітальне слово	3
Вступ.....	5
Про Верховний Суд	8
Загальна статистика	11
Ключові рішення Верховного Суду	14
Рішення Великої Палати Верховного Суду	14
Рішення Верховного Суду у зразкових справах.....	32
Рішення Верховного Суду (адміністративна юрисдикція)	39
Рішення Верховного Суду (господарська юрисдикція)	54
Рішення Верховного Суду (кримінальна юрисдикція).....	70
Рішення Верховного Суду (цивільна юрисдикція)	85
Систематизація та оприлюднення судової практики	97
Діяльність Пленуму Верховного Суду	99
Законопроектна робота	104
Науково-консультативна рада при Верховному Суді	106
Апарат Верховного Суду	107
Міжнародна діяльність	113
Комунікаційна діяльність	120
Викладацька та просвітницька діяльність	125
Позаробоча діяльність.....	131



Шановні друзі!

Завершився третій рік діяльності Верховного Суду, який став роком справжніх випробувань не тільки для Суду, а й для всього світу. Глобальна криза, спричинена пандемією коронавірусної хвороби COVID-19, торкнулася кожної сім'ї та сфери діяльності.

У 2020 році пріоритети Суду залишалися незмінними – забезпечення верховенства права та ефективний захист прав і свобод людини.

Однак пандемія змусила нас приділяти посилену увагу і питанням захисту життя та здоров'я як працівників, так і відвідувачів Суду, а також забезпеченню розгляду справ в умовах роботи в дистанційному режимі.

Верховний Суд і вся судова система показали надзвичайну відданість справі, стійкість, сміливість та стабільність на фоні прогресуючої глобальної кризи у сфері охорони здоров'я. І попри всі труднощі Верховний Суд у 2020 році розглянув 93,5 тис. справ, що відповідає темпам їх розгляду минулого року. Я вдячна кожному судді та кожному працівникові апарату за таку ефективну й самовіддану працю у цей непростий час.

Однак світова криза була не єдиним викликом для Верховного Суду, адже у 2020 році, як і попереднього року, Суду довелося боротися за незалежність судової влади, а також захищати в Конституційному Суді України права наших громадян і домагатися скасування тих карантинних обмежень, які суперечили Конституції України. Обмеження, на наш погляд, не відповідали легітимній меті й торкалися рівності прав і свобод громадян, зокрема прав на мирні зібрання, на підприємницьку діяльність, права на доступ до медичної допомоги, рівня матеріального забезпечення працівників, службових і посадових осіб бюджетних установ, суддів.

Конституційний Суд України підтримав обидва подання Верховного Суду: щодо неконституційності деяких положень Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» (№ 193-IX) і Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» (№ 555-IX), констатувавши черговий наступ на незалежність судової влади з боку законодавчої та виконавчої влади.

Тож і в 2020 році одним із головних наших завдань була побудова ефективного діалогу між гілками влади в інтересах усіх громадян України.

Це завдання є актуальним і на наступні роки, особливо у світлі продовження реформування сфери правосуддя, яке, без сумніву, має відбуватися з повагою до незалежності судової влади. Адже без незалежного суду всі спроби побудови держави, у якій панує верховенство права, будуть марними.

Насамкінець бажаю всім мудрості, здоров'я, сил і натхнення в нашій спільній роботі для утвердження верховенства права й захисту прав та інтересів кожного громадянина нашої держави.

Голова Верховного Суду
Валентина Данішевська

Вступ

Третій рік діяльності Верховного Суду можна охарактеризувати як безпрецедентний за кількістю випробувань. Це насамперед здійснення правосуддя в непростих умовах карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби COVID-19, а також черговий наступ на незалежність судової влади і чимало інших перешкод.

Однак у 2020 році Верховний Суд гідно прийняв поставлені перед ним виклики і продовжив розгляд справ. Так, упродовж року було розглянуто 93,5 тис. справ, надійшло до Суду – 79 тис. справ. Залишок на 1 січня 2021 року становив 34,5 тис. справ.



Голова Верховного Суду Валентина Данішевська та судді ВС під час засідання Великої Палати КСУ у справі за поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України чергової судової реформи, 21 січня 2020 року

Аби запобігти втручанню в незалежність суддів та зазіханню на права і свободи громадян, Пленум ВС впродовж 2020 року декілька разів звертався з відповідними поданнями до Конституційного Суду України, в тому числі щодо неконституційності обмежень прав і свобод громадян, уведених парламентом та урядом у зв'язку з карантинном.

Окрім того, Верховний Суд надавав висновки, які стосувалися законопроектів щодо судоустрою та статусу суддів, докладав зусиль до вирішення кадрових та фінансових проблем судової системи.



У 2020 році Пленум ВС тричі звертався до КСУ з метою захисту незалежності суддів та прав і свобод громадян

Одним із непередбачуваних випробувань 2020 року став розгляд справ Верховним Судом в умовах карантину, коли довелося швидко перелаштовуватися на новий режим роботи. Дотримуючись Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які гарантують право кожного на доступ до правосуддя, Верховний Суд, як і вся судова система, продовжував працювати навіть під час повного локдауну.

Водночас у Суді вживали заходи для нерозповсюдження коронавірусу під час здійснення правосуддя. Верховний Суд мінімізував проведення масових заходів, не пов'язаних із процесуальною діяльністю, рекомендував використовувати альтернативні способи зв'язку з Верховним Судом (електронну пошту та телефон). Сторони могли звернутися до ВС із клопотанням про відкладення розгляду справи у зв'язку із запровадженням карантину.



Під час судових засідань у ВС вживали заходів, спрямованих на нерозповсюдження COVID-19

На допомогу в запобіганні поширенню інфекційної хвороби прийшов і законодавець: процесуальні кодекси були доповнені положеннями щодо особливостей розгляду справ в умовах запровадження карантинних заходів. Зокрема, під час дії карантину учасникам справи дозволили брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів.



Перше засідання КАС ВС, проведене в режимі відеоконференції за новою процедурою: сторони у справі перебували поза межами суду і використовували особисті технічні засоби, 15 квітня 2020 року

Карантинні обмеження, зокрема необхідність дотримуватися соціальної дистанції, не завадили суддям ВС брати участь у правових заходах, оскільки більшість із них відбувалася в онлайн-режимі. Популярними серед правників стали запроваджені у 2020 році вебінари суддів ВС із висвітлення актуальної судової практики.

Окрім того, в жовтні – грудні 2020 року відбулась онлайн-підготовка суддів ВС для підтримання їхньої кваліфікації, організована Національною школою суддів України у співпраці з проектами міжнародної технічної допомоги. Під час навчання судді Верховного Суду мали можливість перейняти досвід колег із європейських установ, поспілкуватись із суддями та головами судів країн-партнерів, а також з українськими й іноземними фахівцями.



Суддя ККС ВС Світлана Яковлєва під час онлайн-навчання

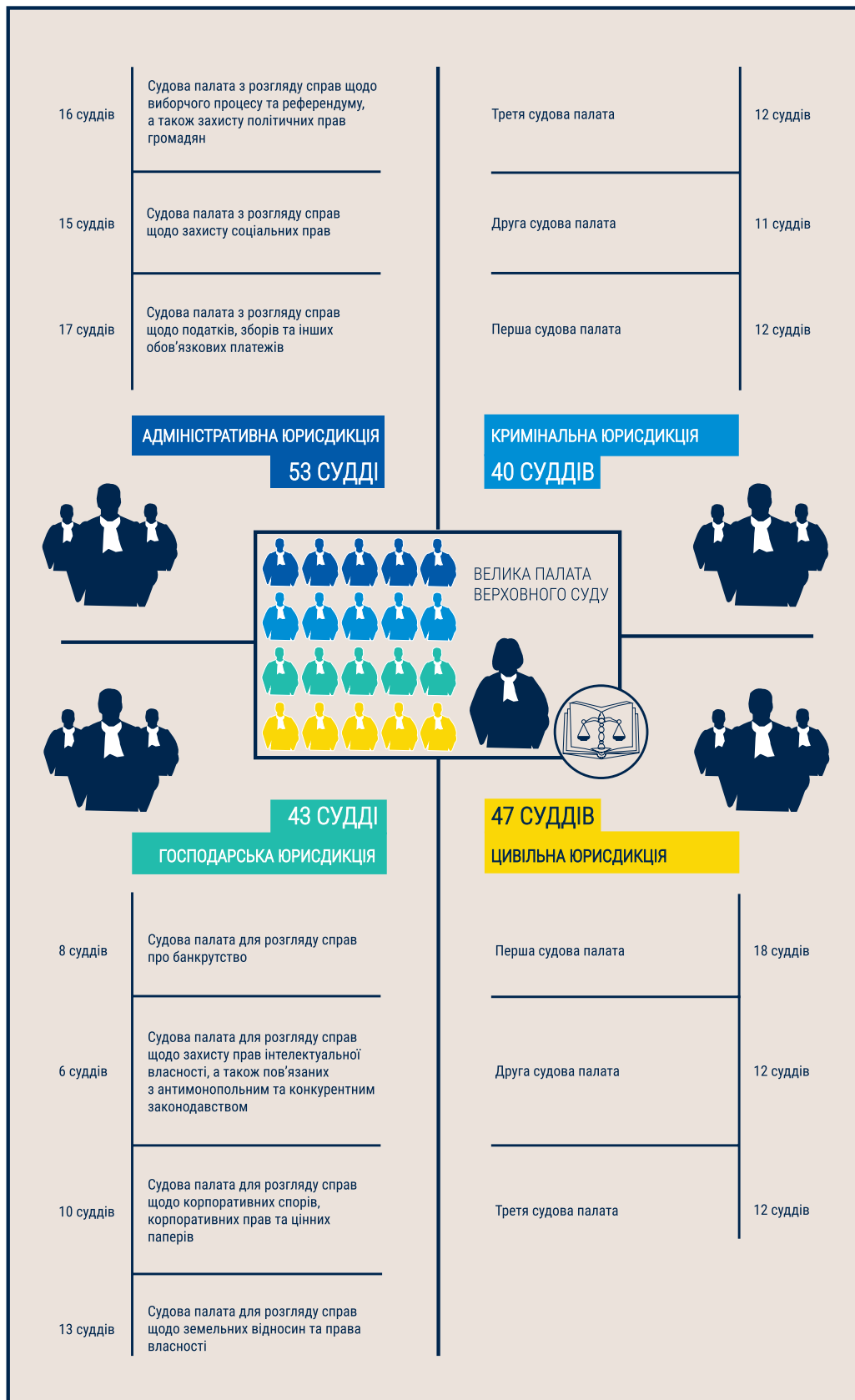
Водночас була продовжена робота, розпочата в перші два роки діяльності ВС, – оприлюднення дайджестів судової практики ВС та оглядів рішень Європейського суду з прав людини.

Верховний Суд також активно розвивав контакти з міжнародними партнерами, удосконалював комунікацію зі ЗМІ та громадськістю шляхом створення нових інформаційних продуктів, займався просвітницькою діяльністю серед дітей і молоді.

Детальніше дізнатися про третій рік діяльності ВС запрошуємо на сторінках цього звіту.

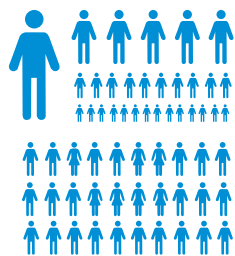
Процесуальна структура Верховного Суду

183 судді*



* На момент публікації звіту

Портрет судді



183

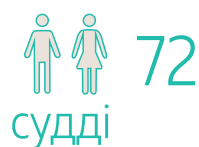
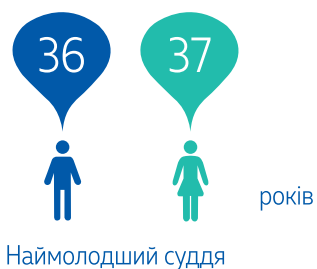
СУДДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ



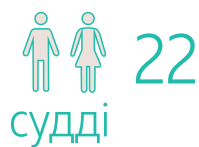
77



106



● КАНДИДАТИ НАУК

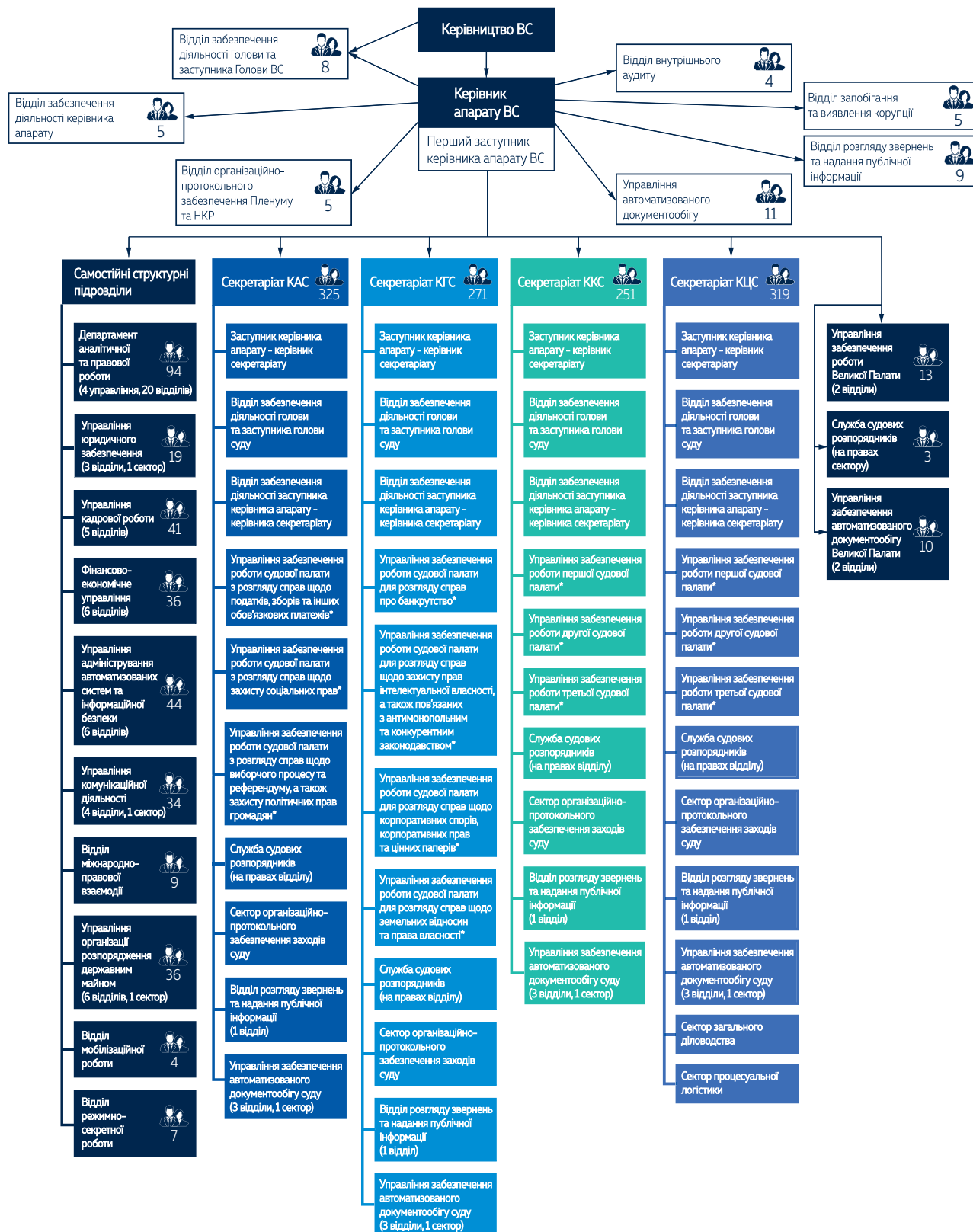


● ДОКТОРИ НАУК

Структура апарату Верховного Суду



1565
загальна кількість посад

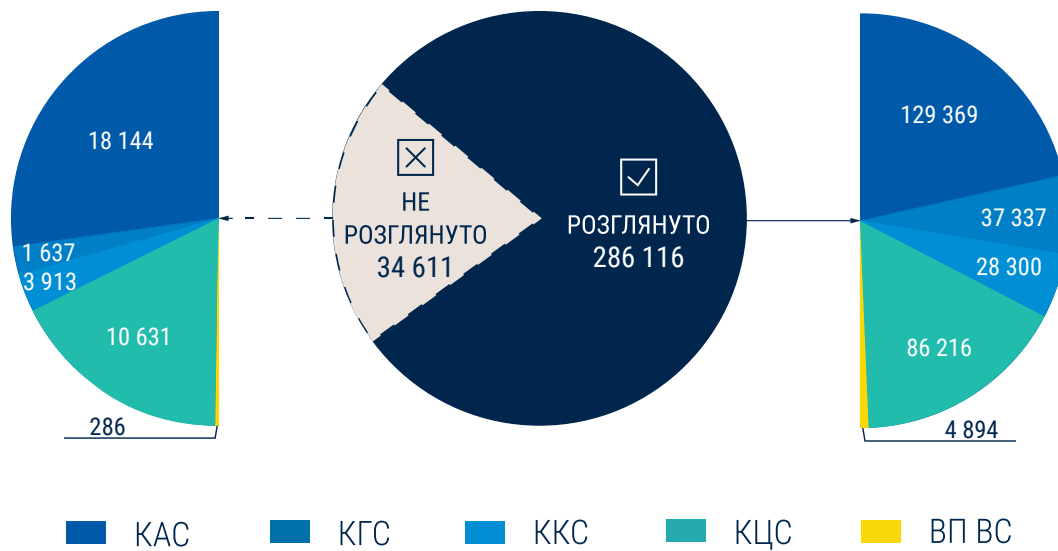


*Управління забезпечення роботи судової палати складатиметься з патронатної служби, відділу забезпечення роботи секретаріату та суддів судової палати

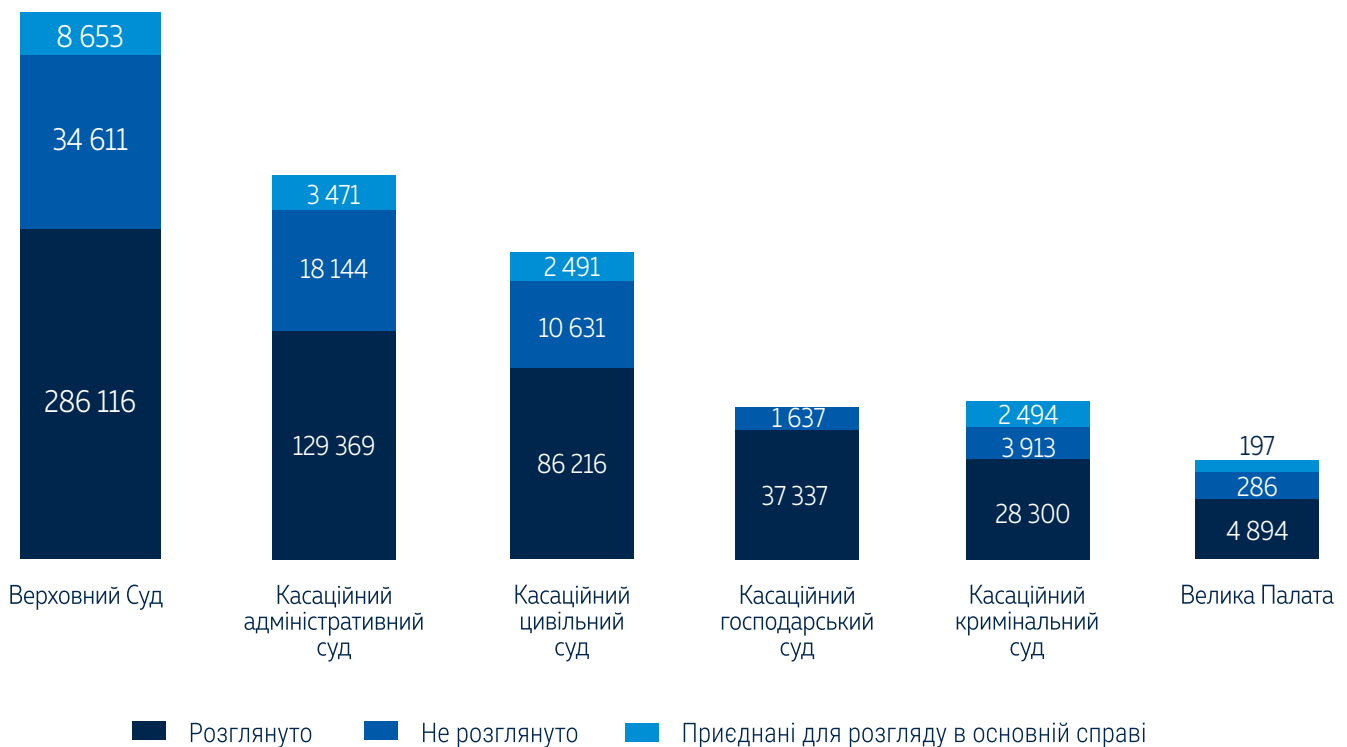
Загальна статистика

Надходження та розгляд справ і матеріалів
з 15 грудня 2017 року по 31 грудня 2020 року

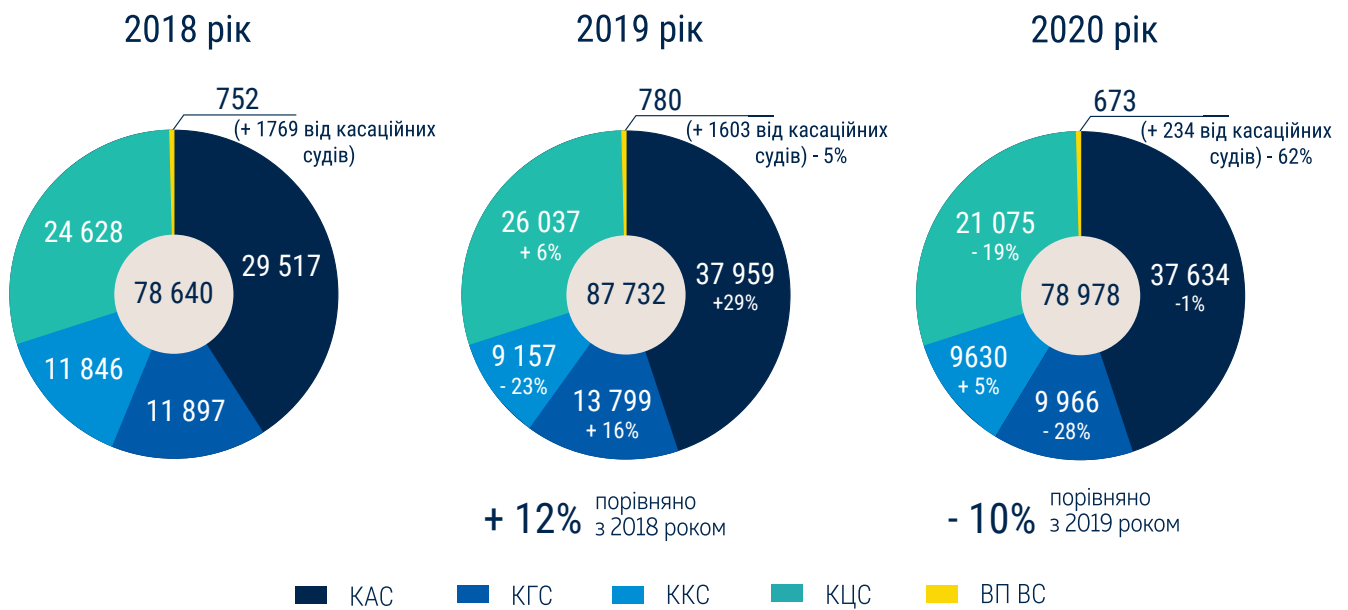
329,4 тисячі надійшло



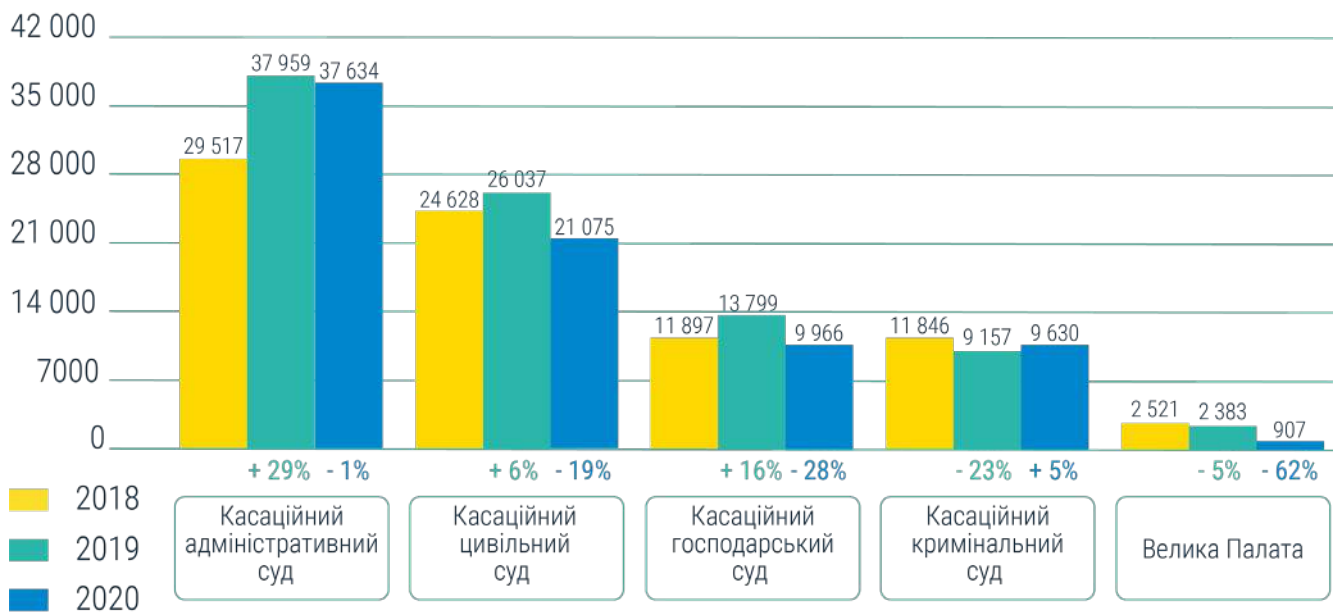
Загальні показники роботи
з 15 грудня 2017 року по 31 грудня 2020 року



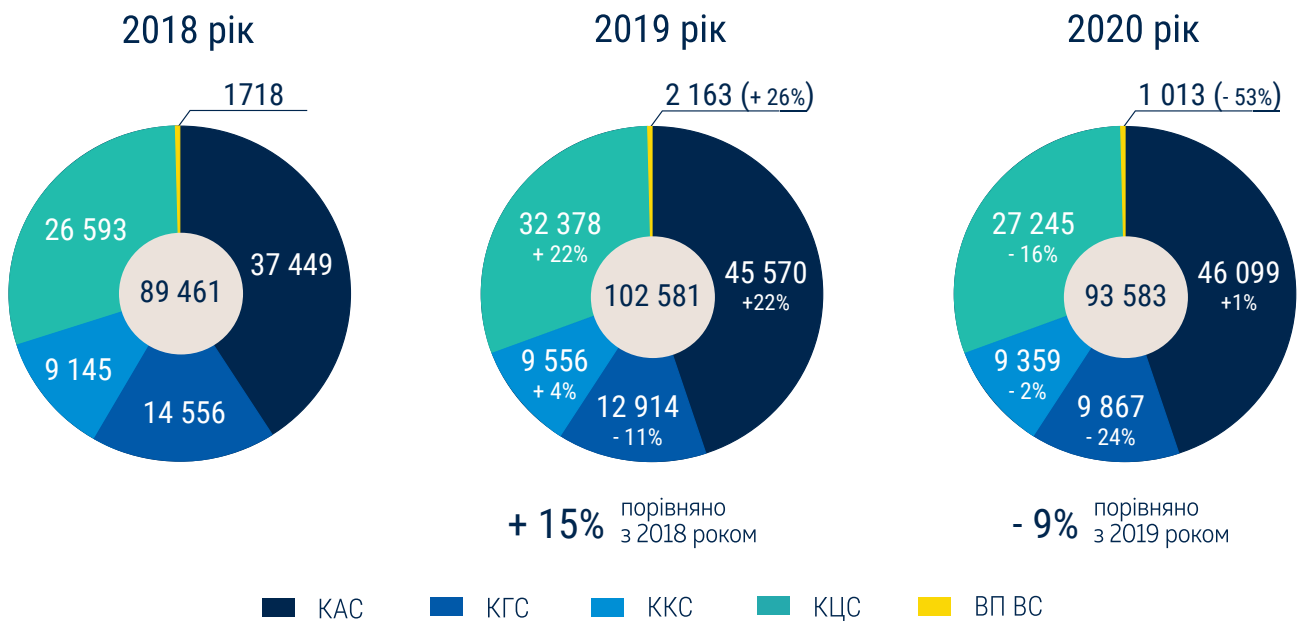
Надходження нових справ і матеріалів до ВС у 2018, 2019 та 2020 роках



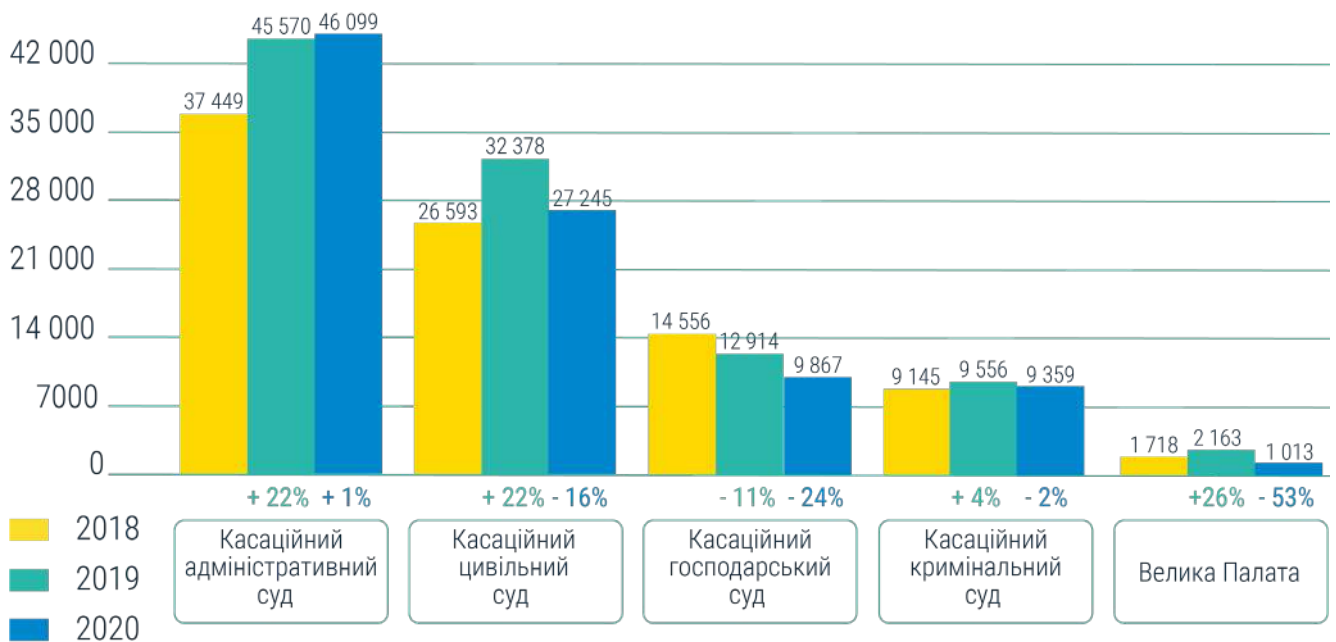
Надходження за юрисдикціями



Розгляд справ і матеріалів ВС у 2018, 2019 та 2020 роках



Розгляд за юрисдикціями



Ключові рішення Верховного Суду

Судді Великої Палати Верховного Суду

(2018–2020)





Рішення Великої Палати Верховного Суду

Порівняно із 2019 роком, коли більшість справ, які перебували на розгляді Великої Палати, стосувалася вирішення юрисдикційних питань, у 2020 році кількість таких справ значно зменшилася. Це зумовлено змінами процесуального законодавства, які набули чинності у листопаді 2019 року. До цього усі касаційні скарги, в яких порушувалося питання юрисдикції, мали передаватися на розгляд Великої Палати. Згідно із чинною редакцією відповідних положень процесуальних кодексів такі касаційні скарги передаються на розгляд Великої Палати з обмежених підстав.

Після цих змін на розгляд Великої Палати Верховного Суду надходить значно менша кількість відповідних скарг щодо визначення належної судової юрисдикції, адже на сьогодні переважну їх кількість розглядають касаційні суди. Таким чином, більша увага була приділена справам, переданим на розгляд Великої Палати з підстав існування виключної правової проблеми, а також із підстав необхідності відступлення від висновків Верховного Суду та Верховного Суду України.

Розглядаючи такі справи, Велика Палата сформувала низку важливих правових позицій із питань, які протягом тривалого часу залишалися проблемними. Зокрема, це стосується «гонорару успіху» адвоката та умов його оцінки судом, питання щодо підстав представництва інтересів держави в суді прокурором, юрисдикційної належності спорів про припинення трудового договору з керівником юридичної особи, збільшення розміру кредиту без погодження з поручителем, критеріїв, за яких суд може зменшити розмір середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні працівника, та інших позицій, описаних нижче.



1. «Гонорар успіху» є складовою частиною гонорару адвоката і належить до судових витрат. Отже, при вирішенні питання про розподіл судових витрат суд повинен оцінювати, зокрема, і «гонорар успіху» за критерієм розумності таких витрат, їх співмірності з ціною позову, складністю справи та її значенням для сторони справи

У справі № 904/4507/18 Велика Палата Верховного Суду вирішувала питання щодо можливості віднесення до судових витрат бонусів, передбачених договором про надання правничої допомоги, залежно від результатів розгляду справи, тобто так званого гонорару успіху.

Відмовляючи в частині стягнення додаткової винагороди адвоката за досягнення позитивного рішення у справі, суди попередніх інстанцій керувалися тим, що за своїм змістом і правовою природою така винагорода не є ціною договору (платою за надані послуги) у розумінні статей 632, 903 ЦК України та ст. 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а є платою за сам результат, досягнення якого відповідно до умов договору не ставиться в залежність від фактично наданих послуг.

Велика Палата Верховного Суду за результатами розгляду справи виходила з того, що не є обов'язковими для суду зобов'язання, які виникли між адвокатом та клієнтом,

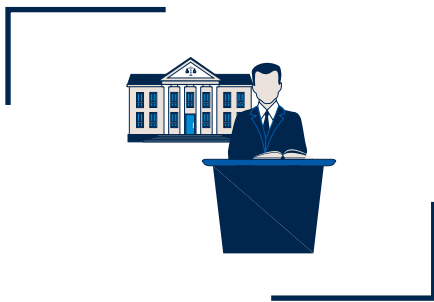


зокрема у випадку укладення ними договору, що передбачає сплату адвокату «гонорару успіху», у контексті вирішення питання про розподіл судових витрат. Вирішуючи останнє, суд повинен оцінювати витрати, що мають бути компенсовані за рахунок іншої сторони, ураховуючи те, чи були вони фактично понесені, і оцінювати їх необхідність.

Відмовляючи в задоволенні заяви про розподіл витрат на професійну правничу допомогу адвоката, передбачену договором, суди попередніх інстанцій не навели доводів та доказів нерозумності цих витрат, їх неспівмірності з ціною позову, складністю справи та її значенням для позивача.

Суди у справі не врахували, що відповідна сума, обумовлена сторонами до сплати у твердому розмірі під відкладальною умовою, є складовою частиною гонорару адвоката, тож належить до судових витрат, не навели доводів та доказів нерозумності цих витрат, їх неспівмірності з ціною позову, складністю справи та її значенням для позивача.

Постанова ВП ВС від 12 травня 2020 року у справі № 904/4507/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91572017>.



2. Велика Палата Верховного Суду сформулювала правову позицію щодо підстав представництва інтересів держави в суді прокурором у випадку бездіяльності компетентного органу

У справі № 912/2385/18 Велика Палата Верховного Суду, вирішуючи питання наявності у прокурора підстав для представництва інтересів держави, зазначила, що прокурор, звертаючись до суду з позовом, має обґрунтувати та довести підстави для представництва, однією з яких є бездіяльність компетентного органу.

Звертаючись до відповідного компетентного органу до подання позову в порядку, передбаченому ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», прокурор фактично надає йому можливість відреагувати на стверджуване порушення інтересів держави, зокрема, шляхом призначення перевірки фактів порушення законодавства, виявлених прокурором, вчинення дій для виправлення ситуації, а саме подання позову або аргументованого повідомлення прокурора про відсутність такого порушення.

Невжиття компетентним органом жодних заходів протягом розумного строку після того, як цьому органу стало відомо або повинно було стати відомо про можливе порушення інтересів держави, має кваліфікуватися як бездіяльність відповідного органу. Розумність строку визначається судом з урахуванням того, чи потребували інтереси держави невідкладного захисту (зокрема, через закінчення перебігу позовної давності чи можливість подальшого відчуження майна, яке незаконно вибуло із власності держави), а також таких чинників, як: значущість порушення інтересів держави, можливість настання невідворотних негативних наслідків через бездіяльність компетентного органу, наявність об'єктивних причин, що перешкоджали такому зверненню, тощо.



Разом з тим Велика Палата Верховного Суду зауважила, що суд, вирішуючи питання щодо наявності підстав для представництва, не повинен установлювати саме протиправність бездіяльності компетентного органу чи його посадової особи.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду зробила висновок, що прокурору достатньо дотриматися порядку, передбаченого ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», і якщо компетентний орган протягом розумного строку після отримання повідомлення самостійно не звернувся до суду з позовом в інтересах держави, то це є достатнім аргументом для підтвердження його бездіяльності. Якщо прокурору відомо про причини такого незвернення, він обов'язково повинен зазначити їх в обґрунтуванні підстав для представництва, яке міститься в позові, але якщо з відповіді компетентного органу на звернення прокурора такі причини з'ясувати неможливо чи такої відповіді взагалі не отримано, то це не є підставою вважати звернення прокурора необґрунтованим.

Окрім того, Велика Палата Верховного Суду вирішила питання процесуальних наслідків невиконання прокурором вимог щодо надання суду обґрунтування наявності підстав для здійснення представництва інтересів держави в суді.

Зокрема, Велика Палата Верховного Суду зазначила, що якщо суд після відкриття провадження у справі з урахуванням наведених учасниками справи аргументів та наданих доказів установить відсутність підстав для представництва прокурором інтересів держави в суді, то суд залишає позовну заяву, подану прокурором в інтересах держави в особі компетентного органу, без розгляду відповідно до положень п. 2 ч. 1 ст. 226 ГПК України.

Постанова ВП ВС від 26 травня 2020 року у справі № 912/2385/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458902>.



3. Велика Палата Верховного Суду визначила, що право постійного користування земельною ділянкою, наданою фізичній особі для ведення селянського (фермерського) господарства, може бути об'єктом спадкування, та роз'яснила умови, за яких це можливо

У справі № 179/1043/16-ц до суду звернулася спадкоємиця засновника селянського (фермерського) господарства. Вона була членом цього господарства та вважала, що може успадкувати за законом земельну ділянку, яку її чоловік отримав за життя у постійне користування для ведення такого господарства, а також може успадкувати права засновника створеного селянського (фермерського) господарства.

Суди попередніх інстанцій погодилися з тим, що позивачка може успадкувати права засновника вказаного господарства, але відмовили їй у праві спадкування зазначеної земельної ділянки. Суди вважали, що право користування земельною ділянкою, що виникло в особи на підставі державного акта на право користування земельною ділянкою, не входить до складу спадщини та припиняється зі смертю особи, якій належало таке право.



Натомість Велика Палата Верховного Суду вказала, що право постійного користування (на підставі відповідного державного акта) земельною ділянкою не припиняється зі смертю фізичної особи, якій було надане таке право, незалежно від цільового призначення відповідної ділянки.

З моменту державної реєстрації селянського (фермерського) господарства як юридичної особи право постійного користування земельною ділянкою, яку отримав саме для ведення такого господарства його засновник, переходить до цього господарства. Тому в такій ситуації зазначене право не може бути об'єктом спадкування, а постійним користувачем вказаної ділянки після смерті засновника залишається селянське (фермерське) господарство.

Право постійного користування земельною ділянкою, яку отримав для ведення селянського (фермерського) господарства його засновник, може бути об'єктом спадкування, якщо зазначена особа до її смерті не змогла створити (zareєструвати) селянське (фермерське) господарство. У такому разі право постійного користування зазначеною ділянкою входить до складу спадщини у разі смерті цієї особи та може бути успадкованим лише для мети, для якої це право отримав спадкодавець.

Постанова ВП ВС від 23 червня 2020 року у справі № 179/1043/16-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458957>.



4. Рішення одного органу управління акціонерного товариства (наглядової ради) не може бути оскаржене в судовому порядку іншим органом товариства або його керівником (генеральним директором)

У справі № 317/2777/17 генеральний директор акціонерного товариства звернувся до суду з позовом про визнання недійсними рішень наглядової ради товариства, оскільки такі рішення суперечать вимогам законодавства, положенням статуту товариства та порушують трудові права позивача як генерального директора.

Велика Палата Верховного Суду, вирішуючи спір, зауважила, що на вирішення суду фактично переданий спір між керівником Товариства та наглядовою радою щодо порядку здійснення господарської діяльності товариства (закупівель) та інших повноважень у сфері управлінської діяльності.

Розгляд таких спорів судом буде втручанням у господарську діяльність акціонерного товариства, що є неприпустимим. При вирішенні питання щодо ефективності обраного позивачем способу захисту суди мають уникати зайвого втручання у внутрішні питання діяльності товариства, які вирішуються виключно рішеннями відповідних органів товариства.

З огляду на це Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що рішення одного органу управління акціонерного товариства (наглядової ради) не може бути оскаржене в судовому порядку іншим органом товариства або його керівником (генеральним директором), оскільки будь-які спірні питання щодо компетенції, що виникають усередині товариства між його органами у процесі управління, підлягають вирішенню відповідно до його статуту у позасудовому порядку.



У разі незгоди з рішенням наглядової ради особа, яка займає посаду генерального директора товариства, не позбавлена можливості припинити свої відносини з акціонерним товариством шляхом звільнення чи ініціювати скликання загальних зборів акціонерів для обговорення питання про втручання наглядової ради у вирішення питань оперативного-господарської діяльності, тобто в компетенцію виконавчого органу чи генерального директора.

Постанова ВП ВС від 30 червня 2020 року у справі № 317/2777/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458903>.



5. Велика Палата Верховного Суду сформулювала правову позицію щодо призначення пенсії на пільгових умовах за відсутності результатів атестації робочого місця

У справі № 520/15025/16-а управління Пенсійного фонду України відмовило позивачеві у призначенні пенсії за віком на пільгових умовах, посилаючись на відсутність необхідного пільгового стажу. Зокрема, до стажу роботи позивача, що дає право на пільгову пенсію, не зараховано період роботи на посаді шліфувальника абразивними кругами сухим способом, оскільки відсутня атестація робочого місця на вказаній посаді.

За результатами касаційного перегляду справи Велика Палата Верховного Суду вказала, що особи, які зайняті на роботах із шкідливими і важкими умовами праці (за Списком № 2 та Списком № 1), але з вини власника на таких підприємствах не було проведено атестацію робочого місця, мають право на зарахування стажу роботи на таких посадах до спеціального стажу, необхідного для призначення пенсії за віком на пільгових умовах.

На працівника, зайнятого на роботах із шкідливими і важкими умовами праці, не можна покладати відповідальність за непроведення або несвоєчасне проведення атестації робочих місць за умовами праці. Непроведення або несвоєчасне проведення атестації робочих місць власником підприємств або уповноваженим ним органом не може позбавляти громадян їх конституційного права на соціальний захист, у тому числі щодо надання пенсій за віком на пільгових умовах. Контроль за дотриманням підприємствами правил проведення атестації робочих місць за умовами праці покладається на відповідні повноважні державні контролюючі органи, зокрема Держпраці.

Тому Велика Палата Верховного Суду визнала за необхідне відступити від висновків Верховного Суду України щодо відсутності підстав для призначення пенсії на пільгових умовах з огляду на відсутність результатів атестації відповідного робочого місця за умовами праці, визначивши, що непроведення або несвоєчасне проведення атестації робочих місць власником підприємства не може бути підставою для відмови у призначенні пенсії за віком на пільгових умовах.

При цьому Велика Палата Верховного Суду підтримала правовий висновок Верховного Суду України, відповідно до якого, якщо чергова атестація була проведена з порушенням строків, а працівник до її проведення виконував роботу, яка дає право на пенсію за віком на пільгових умовах, цей період його роботи має бути зарахований до пільгового стажу за результатами попередньої атестації.

Постанова ВП ВС від 19 лютого 2020 року у справі № 520/15025/16-а: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87951282>.



6. Збільшення розміру кредиту без погодження з поручителем, навіть за наявності у договорі поруки умови про те, що поручитель при укладанні цього договору дає згоду на збільшення основного зобов'язання, є підставою для припинення поруки

У справі № 761/9584/15-ц Велика Палата Верховного Суду досліджувала питання припинення поруки у випадку збільшення розміру кредиту без погодження з поручителем, якщо умовами договору поруки передбачено, що поручитель дає згоду на збільшення основного зобов'язання.

Велика Палата Верховного Суду встановила, що приписи ч. 1 ст. 559 ЦК України передбачають спеціальне регулювання порядку зміни забезпеченого порукою зобов'язання, а отже й договору, яким визначено обсяг зобов'язань боржника, з урахуванням волевиявлення та повідомлення, крім сторін цього договору, також поручителя і встановлюють правові наслідки неодержання згоди поручителя.

За загальним правилом, установленим ч. 1 ст. 651 ЦК України, зміна умов договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом.

Умови договору поруки про те, що поручитель при укладанні цього договору дає згоду на збільшення основного зобов'язання, не виключають застосування правил, передбачених абз. 3 ч. 3 ст. 202 ЦК України, та, відповідно, від необхідності узгодження певних вчинених в односторонньому порядку змін до основного зобов'язання із поручителем у належній формі.

Отже, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що збільшення розміру кредиту без погодження з поручителем, навіть за наявності у договорі поруки умови про те, що поручитель при укладанні цього договору дає згоду на збільшення основного зобов'язання, є підставою для припинення поруки на підставі ч. 1 ст. 559 ЦК України.

Постанова ВП ВС від 26 червня 2020 року у справі № 910/13109/18: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90111804>.



7. Велика Палата Верховного Суду встановила критерії, за яких суд може зменшити розмір середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні працівника

За результатами касаційного перегляду справи Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що встановлений ст. 117 КЗпП України механізм компенсації роботодавцем працівникові середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні не передбачає чітких критеріїв оцінки пропорційності щодо врахування справедливого та розумного балансу між інтересами працівника і роботодавця.

Разом із тим критерії, сформульовані у постанові Верховного Суду України від 27 квітня 2016 року у справі за провадженням № 6-113цс16, за яких суд може зменшити розмір відшкодування, передбаченого ст. 117 КЗпП України, не відповідають меті компенсації



працівнику майнових втрат, яких він зазнає внаслідок несвоєчасного здійснення з ним розрахунку з боку роботодавця і які розумно можна було б передбачити.

На думку Великої Палати Верховного Суду, виходячи з принципів розумності, справедливості та пропорційності, суд за певних умов може зменшити розмір відшкодування, передбаченого ст. 117 КЗпП України.

Зменшуючи розмір відшкодування, визначений виходячи із середнього заробітку за час затримки роботодавцем розрахунку при звільненні відповідно до ст. 117 КЗпП України, необхідно враховувати: розмір простроченої заборгованості роботодавця щодо виплати працівнику при звільненні всіх належних сум, передбачених на день звільнення трудовим законодавством, колективним договором, угодою чи трудовим договором; період затримки (прострочення) виплати такої заборгованості, а також те, з чим була пов'язана тривалість такого періоду з моменту порушення права працівника і до моменту його звернення з вимогою про стягнення відповідних сум; ймовірний розмір пов'язаних із затримкою розрахунку при звільненні майнових втрат працівника; інші обставини справи, встановлені судом, зокрема дії працівника та роботодавця у спірних правовідносинах, співмірність ймовірного розміру пов'язаних із затримкою розрахунку при звільненні майнових втрат працівника та заявлених позивачем до стягнення сум середнього заробітку за несвоєчасний розрахунок при звільненні.

Окрім того, суд може зменшити розмір середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні працівника незалежно від того, чи він задовольняє позовні вимоги про стягнення належних звільненому працівникові сум у повному обсязі, чи частково.

Постанова ВП ВС від 26 червня 2019 року у справі № 761/9584/15-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87952206>.



8. Велика Палата Верховного Суду роз'яснила, у якому випадку фізична особа – підприємець (ФОП) не повинна сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ)

У справі № 260/81/19 Велика Палата Верховного Суду досліджувала питання наявності статусу платника єдиного внеску у позивача, який набув статусу суб'єкта підприємницької діяльності та отримав відповідне свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи до 1 липня 2004 року, тобто до набрання чинності Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», але не звертався до державного реєстратора з реєстраційною карткою про включення відомостей про нього до ЄДР відповідно до вимог цього Закону.

Вирішуючи спір, Велика Палата Верховного Суду зазначила, що для вирішення питання про віднесення позивача до платників єдиного внеску визначальною є суб'єктна ознака статусу ФОП.

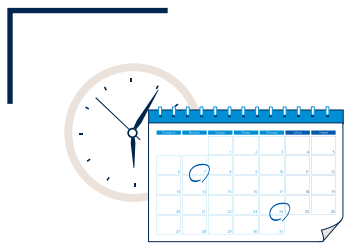


Статус ФОП є формою реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність, відсутність підтвердженого у визначеній державою формі реалізації цього права у нових умовах нормативно-правового регулювання після 2004 року виключає можливість автоматичного перенесення набутих до 1 липня 2004 року ознак суб'єкта господарювання, оскільки особа не може бути примушена до реалізації наданого їй права в цих умовах, а користується ним на власний розсуд.

Фізичні особи, які мають намір продовжувати здійснювати підприємницьку діяльність, розпочату ними до 1 липня 2004 року, зобов'язані подати реєстраційну картку. Неподання реєстраційної картки свідчить про відмову особи від набуття статусу ФОП, що за змістом нормативних приписів мало наслідком відмову в заміні свідоцтва про державну реєстрацію на бланки нового зразка та внесення відмітки до ЄДР про те, що свідоцтва про їх державну реєстрацію, оформлені з використанням бланків старого зразка та видані до 1 липня 2004 року, вважаються недійсними.

У зв'язку з цим Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що особа, яка отримала свідоцтво про державну реєстрацію ФОП до набрання чинності Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», але не зверталася до реєстратора про включення відомостей про нього до ЄДР відповідно до вимог цього Закону, не є суб'єктом підприємницької діяльності і не має обов'язку сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Постанова ВП ВС від 1 липня 2020 року у справі № 260/81/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458921>.



9. Велика Палата Верховного Суду роз'яснила порядок продовження відпустки у разі тимчасової непрацездатності, яка виникла під час такої відпустки

Відповідно до обставин справи під час перебування у щорічній відпустці позивачка захворіла, про що надала листок непрацездатності до управління фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку. Однак позивачку було звільнено з роботи на підставі п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП України за прогул без поважних причин. Підставою звільнення зазначено відсутність заяв про продовження щорічної відпустки.

Вирішуючи спір, Велика Палата Верховного Суду зауважила, що трудове законодавство України не передбачає звернення працівника із заявою про продовження відпустки, як не передбачає і необхідності отримання на це згоди роботодавця, оскільки період надання відпустки сторонами уже узгоджено, однак неможливість її використання саме у зазначені в наказі дати спричинена обставинами, які не залежать від волі жодної зі сторін.

Єдиним обов'язком працівника є повідомлення роботодавця про тимчасову непрацездатність, яка засвідчена у встановленому порядку, тобто шляхом видачі листа непрацездатності. Таке повідомлення може бути вчинене у будь-який спосіб, а надання листа непрацездатності можливе після виходу з відпустки, що буде підтвердженням правомірності такого продовження.



На думку Великої Палати Верховного Суду, відсутність заяви від працівника щодо продовження відпустки не може скасувати законодавчо встановлений обов'язок роботодавця продовжити відпустку на кількість днів тимчасової непрацездатності, а тим більше не може бути вирішальною підставою для притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності у вигляді звільнення за прогул без поважних причин.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що продовження щорічної відпустки в разі тимчасової непрацездатності працівника, що настала під час відпустки, відбувається автоматично, є обов'язком роботодавця, для виконання якого йому достатньо отримати від працівника повідомлення про тимчасову непрацездатність, засвідчену у встановленому порядку (тобто про наявність листа непрацездатності), незалежно від того, чи подав працівник відповідну заяву.

Постанова ВП ВС від 13 жовтня 2020 року у справі № 712/9213/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217983>.



10. Велика Палата Верховного Суду визначила юрисдикцію спорів за позовом платника податків про стягнення з бюджету інфляційних та річних процентів, нарахованих на прострочену суму заборгованості бюджету з відшкодування ПДВ

У справі № 910/4590/19, вирішуючи юрисдикційний спір, Велика Палата Верховного Суду зазначила, що позовні вимоги про стягнення інфляційних нарахувань та суми трьох процентів річних не є видом відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, яке здійснюється за умови доведення розміру заподіяної шкоди.

Стягнення інфляційних і процентів річних, передбачених ч. 2 ст. 625 ЦК України, є способом компенсації майнових втрат кредитора, а не способом відшкодування шкоди. Таку саму природу має і неустойка. Зокрема, пеня на рівні 120 відсотків облікової ставки НБУ, що нараховується на суму заборгованості бюджету з відшкодування ПДВ відповідно до п. 200.23 ст. 200 ПК України, є способом компенсації майнових втрат кредитора, а не способом відшкодування шкоди.

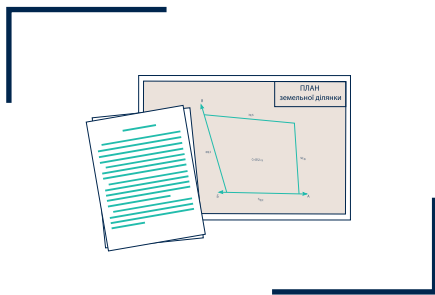
Інфляційні та річні проценти нараховуються на суму простроченого основного зобов'язання. Тому зобов'язання зі сплати інфляційних та річних процентів є акцесорним, додатковим до основного, залежить від основного і поділяє його долю. Відповідно й вимога про сплату інфляційних та річних процентів є додатковою до основної вимогою.

У справі, що розглядається, вимога про сплату інфляційних та річних процентів є додатковою, а основною – вимога про сплату заборгованості бюджету з відшкодування ПДВ. При вирішенні спору про стягнення з бюджету інфляційних та річних процентів перед судом обов'язково постає питання про наявність заборгованості бюджету з відшкодування ПДВ, суму такої заборгованості, строк сплати такої заборгованості та тривалість прострочення, тобто питання, спір щодо яких підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства.



Таким чином, ВП ВС дійшла висновку, що спір щодо вимоги про стягнення з бюджету інфляційних та річних процентів, нарахованих на прострочену суму заборгованості бюджету з відшкодування ПДВ, належить розглядати за правилами адміністративного судочинства незалежно від того, чи поєднана така вимога з однією з вимог, зазначених у пунктах 1–4 ч. 1 ст. 5 КАС України, чи поєднана вона з вимогою про стягнення заборгованості бюджету з відшкодування ПДВ та чи розглянуті такі вимоги в іншій справі.

Постанова ВП ВС від 7 квітня 2020 року у справі № 910/4590/19: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89252068>.



11. Велика Палата Верховного Суду визначила, що до моменту укладення договору оренди земельної ділянки державної чи комунальної власності (на переддоговірній стадії) сторони повинні діяти правомірно і що за наявності двох або більше бажаючих отримати таку земельну ділянку в оренду право оренди такої земельної ділянки підлягає продажу на конкурентних засадах (земельних торгах) відповідно до ст. 135 ЗК України

У справі № 688/2908/16-ц позивач отримав дозвіл на розробку проєкту землеустрою щодо відведення ділянки для оренди, однак у погодженні проєкту йому було відмовлено. Згодом позивач з'ясував, що земельна ділянка за договором оренди вже надана в користування іншій особі, що позивач вважав незаконним.

Вирішуючи спір, Велика Палата Верховного Суду вказала, що правовідносини оренди виникають лише в момент укладення договору оренди. До цього, починаючи з моменту звернення особи до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування з клопотанням про надання дозволу на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, тривають переддоговірні відносини: сторони ведуть переговори щодо предмета договору.

Водночас Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що відсутність договірних відносин між сторонами до моменту укладення договору не означає, що на переддоговірній стадії сторони не несуть жодних обов'язків по відношенню одна до одної. На переддоговірній стадії сторони повинні діяти правомірно, зокрема поводитися добросовісно, розумно враховувати інтереси одна одної, утримуватися від недобросовісних дій чи бездіяльності.

Прояви такої недобросовісної чи нерозумної поведінки є численними й не можуть бути визначені у вичерпний спосіб, а тому неможливо надати єдину універсальну відповідь на питання про те, чи є поведінка органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, який надав дозвіл на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки кільком особам, правомірною чи неправомірною. Відповідь на це питання залежить від оцінки такої поведінки як добросовісної чи недобросовісної, і така оцінка має здійснюватися в кожній справі окремо з огляду на конкретні обставини справи.



У разі неотримання в користування такої земельної ділянки особа, яка понесла витрати на розробку та погодження проєкту землеустрою, за умови формування земельної ділянки, може претендувати на відшкодування здійснених витрат.

При цьому Велика Палата Верховного Суду зазначила, що неконкурентне надання землі в користування за наявності двох або більше бажаючих не відповідає принципам справедливості, розумності і добросовісності. Тому за наявності двох або більше бажаючих отримати земельну ділянку державної чи комунальної власності в оренду право оренди такої земельної ділянки підлягає продажу на конкурентних засадах (земельних торгах) відповідно до ст. 135 ЗК України. Це правило застосовується і в разі передачі громадянам земельних ділянок для ведення фермерського господарства (якщо правовідносини виникли до 18 лютого 2016 року).

Постанова ВП ВС від 29 вересня 2020 року у справі № 688/2908/16-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92137264>.



12. Державна реєстрація права власності на самочинне будівництво за особою, яка здійснила самочинне будівництво, не змінює правового режиму такого будівництва як самочинного та не виключає можливості знесення такого об'єкта нерухомості в порядку, встановленому для самочинно побудованих об'єктів

У справі № 916/2791/13 Велика Палата Верховного Суду досліджувала питання щодо можливості знесення об'єкта нерухомості, на який зареєстровано право власності в порядку, встановленому для самочинно побудованих об'єктів.

Велика Палата Верховного Суду вказала, що до інших правових наслідків, окрім офіційного визнання і підтвердження державою відповідних юридичних фактів, встановлюючи презумпцію правильності зареєстрованих відомостей із реєстру для третіх осіб, застосування норм Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не призводить. Державна реєстрація права власності на нерухоме майно є одним з юридичних фактів у юридичному складі, необхідному для виникнення права власності, а самостійного значення щодо підстав виникнення права власності не має.

Системний аналіз наведених положень законодавчих актів дозволяє стверджувати, що державна реєстрація визначає лише момент, після якого виникає право власності, за наявності інших юридичних фактів, передбачених законом як необхідних для виникнення права власності.

Водночас формулювання положень ст. 376 ЦК України виключають можливість існування інших способів легітимізації самочинного будівництва та набуття права власності на таке нерухоме майно, ніж ті, що встановлені цією статтею.

Таким чином, реєстрація права власності на самочинне будівництво за особою, яка здійснила самочинне будівництво, не змінює правового режиму такого будівництва як самочинного



та не виключає можливості знесення такого об'єкта нерухомості в порядку, встановленому для самочинно побудованих об'єктів.

Постанова ВП ВС від 7 квітня 2020 року у справі № 916/2791/13: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89564248>.



13. Велика Палата Верховного Суду визначила належний спосіб захисту прав власника, який не може зареєструвати своє право власності на нерухоме майно на чужій землі, якщо право на таке майно ні за ким не зареєстроване

У справі № 916/1608/18 позивач звернувся до суду з позовними вимогами про визнання неправомірними дій державного реєстратора та визнання недійсним його рішення, визнання права власності на нерухоме майно та зобов'язання здійснити державну реєстрацію права на таке майно.

Відповідно до обставин справи позивач не може зареєструвати своє право на об'єкт нерухомості, оскільки з документів, що підтверджують його право власності на павільйон, важко зробити однозначний висновок щодо того, чи був павільйон об'єктом нерухомості на момент його придбання і чи є існуючий павільйон тим самим майном, придбаним позивачем. При цьому право на об'єкт нерухомості ні за ким не зареєстровано.

За результатами касаційного перегляду справи Велика Палата Верховного Суду вказала, що позовні вимоги про визнання неправомірними дій державного реєстратора та визнання недійсним його рішення не відповідають ефективним способам захисту прав та інтересів позивача, оскільки судові рішення про задоволення таких вимог не є підставою для внесення запису про право власності позивача до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, чого прагне позивач. Позовна вимога про зобов'язання здійснити державну реєстрацію права власності теж не відповідає належному способу захисту.

Водночас Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що правило, передбачене ст. 392 ЦК України, відповідно до якого власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності, за аналогією закону має застосовуватися і у випадках, коли наявні в нього документи не дають змоги беззаперечно підтвердити своє право власності на нерухоме майно (зокрема тоді, коли з документа вбачається право власності особи, але не впливає однозначно, що майно є саме нерухомістю), але лише за умови, що право на майно не зареєстровано за іншою особою. Належним відповідачем у такому випадку є власник земельної ділянки, на якій така будівля / споруда розташована.

Якщо така реєстрація здійснена, то належним способом захисту є віндикаційний позов, а не позов про визнання права власності.

Постанова ВП ВС від 19 травня 2020 року у справі № 916/1608/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89819917#>.



14. Велика Палата Верховного Суду визначила можливість стягнення моральної шкоди за порушення умов споживчого договору, якщо це не передбачено законом або договором

У справі № 216/3521/16-ц позивач звернувся до суду з позовом про захист прав споживача та стягнення банківського вкладу. Окрім того, позивач просив стягнути моральну шкоду, завдану неправомірними діями відповідача.

Відмовляючи у задоволенні позовної вимоги про стягнення з відповідача моральної шкоди, суди нижчих інстанцій вказували, що у спорах про захист прав споживачів чинне цивільне законодавство передбачає відшкодування моральної шкоди в тих випадках, якщо шкода завдана майну споживача або завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Договір строкового банківського вкладу також не передбачає відшкодування моральної шкоди.

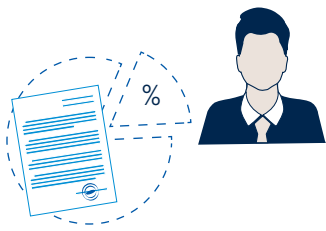
Велика Палата Верховного Суду не погодилася з такими висновками і вказала, що порушення банком зобов'язання з повернення вкладу, незважаючи на умови укладеного договору, є недоліком продукції (неналежним наданням фінансової послуги) у розумінні законодавства про захист прав споживачів і відповідно до статей 4 та 22 Закону України «Про захист прав споживачів» має наслідком відшкодування моральної шкоди, завданої вкладникові таким неналежним наданням фінансової послуги.

Окрім того, виходячи з положень статей 16 і 23 ЦК України та змісту права на відшкодування моральної шкоди в цілому як способу захисту суб'єктивного цивільного права, компенсація моральної шкоди повинна відбуватися в будь-якому випадку її спричинення: право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що, вирішуючи спір щодо відшкодування моральної шкоди за порушення споживчого договору, зокрема, у справі про порушення банком зобов'язання з повернення вкладу, суди мають враховувати, що моральна шкода може бути компенсована і в тому разі, якщо це прямо не передбачено законом або тим чи іншим договором, і підлягає стягненню на підставі статей 16 та 23 ЦК України і статей 4 та 22 Закону України «Про захист прав споживачів» навіть у тих випадках, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено.

Водночас Велика Палата Верховного Суду вказала, що положення споживчого договору, які обмежують право споживача на відшкодування збитків та майнової шкоди, завданої банком унаслідок невиконання або несвоєчасного виконання зобов'язань за цим договором, є несправедливими та підлягають визнанню недійсними.

Постанова ВП ВС від 1 вересня 2020 року у справі № 216/3521/16-ц: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91644731>



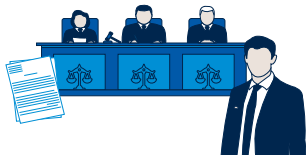
15. Велика Палата Верховного Суду роз'яснила порядок визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими співвласниками, за поданням виконавця

У справі № 2-24/494-2009 приватний виконавець на підставі ст. 335 ГПК України звернувся до господарського суду з поданням, у якому просив визнати жилий будинок із господарськими будівлями та земельну ділянку, які зареєстровано на праві приватної власності за дружиною боржника (ФОП), спільною сумісною власністю подружжя, визначити 1/2 частку в праві власності на жилий будинок з господарськими будівлями та 1/2 частку в праві власності на земельну ділянку за боржником для звернення на неї стягнення.

За результатами касаційного перегляду справи Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що ст. 335 ГПК України підлягає застосуванню виключно за відсутності спору про право. У цьому разі відповідно до ст. 338 ГПК України подання державного чи приватного виконавця розглядається судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, незалежно від суб'єктного складу боржника та інших співвласників майна.

Водночас за наявності спору розгляд подання державного чи приватного виконавця про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, за правилами ст. 335 ГПК України не забезпечує учасникам судового провадження дієвої, реальної можливості надання суду своїх доказів та аргументів, як того вимагає п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод за наявності спору про право (право на справедливий суд). Тому державний або приватний виконавець звертається з таким поданням (позовною заявою) у порядку позовного провадження. Юрисдикційність такого спору визначається з огляду на суб'єктний склад співвласників спірного майна, а участь у справі виконавця та стягувача як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, не впливає на визначення юрисдикційності спору.

Постанова ВП ВС від 6 жовтня 2020 року у справі № 2-24/494-2009: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/92120522#>.



16. Велика Палата Верховного Суду сформувала правову позицію щодо преюдиційності рішення суду у спорі між кредитором та позичальником для заставодавця (іпотекодавця, майнового поручителя), який не брав участі у справі

У справі № 921/730/13-г/3 заставодавець звернувся з апеляційною скаргою на рішення суду, яким було задоволено позовні вимоги кредитора до боржників про стягнення заборгованості. Заставодавець участі у справі не брав, але вважав, що це рішення впливає на його права й обов'язки як заставодавця (майнового поручителя) відповідача.

При цьому скаржник стверджував, що відповідно до ст. 33 Закону України «Про іпотеку» в разі неоскарження рішення у справі про стягнення з позичальника заборгованості за кредитним



договором він як майновий поручитель буде позбавлений можливості оспорити суму заборгованості, у рахунок якої буде звертатися стягнення на предмет іпотеки, оскільки така сума вже буде встановлена преюдиційним судовим рішенням.

Вирішуючи спір, Велика Палата Верховного Суду вказала, що необхідно враховувати положення ч. 5 ст. 82 ЦПК України (ч. 5 ст. 75 ГПК України) у редакції, чинній із 15 грудня 2017 року, згідно з якими обставини, встановлені стосовно певної особи судовим рішенням у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, можуть бути в загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, у якій такі обставини були встановлені. Тобто таке рішення не буде мати преюдиційного значення для особи, яка не брала участі у справі.

Отже, на переконання Великої Палати Верховного Суду, під час розгляду справи про звернення кредитором стягнення на майно заставодавця (іпотекодавця, майнового поручителя) останній може заперечувати проти суми заборгованості за основним зобов'язанням, навіть якщо вона встановлена судовим рішенням у справі за позовом кредитора до боржника та/або поручителя, зокрема доводити, що сума боргу є меншою або відсутня взагалі.

Рішення суду, яким вирішено спір між кредитором та боржником та/або поручителем щодо стягнення заборгованості, яким визначено розмір такої заборгованості, не має преюдиційного характеру для заставодавця (іпотекодавця, майнового поручителя) за основним кредитним зобов'язанням і за загальним правилом не може бути оскаржено в апеляційному порядку ним як особою, яка не брала участі у справі, у якій вирішувалося питання про стягнення кредитної заборгованості з позичальника, у разі її незалучення до участі у справі.

Судове рішення у справі не може бути використане проти особи, яка не брала участі в цій справі.

Постанова ВП ВС від 12 травня 2020 року у справі № 921/730/13-г/3: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89903933>.



17. Велика Палата Верховного Суду сформувала правову позицію щодо компенсаційного характеру заходів відповідальності в цивільному праві та можливості зменшення судом розміру як неустойки, штрафу, так і процентів річних, передбачених ст. 625 ЦК України

У справі № 902/417/18 Велика Палата Верховного Суду, здійснюючи касаційний перегляд справи в частині стягнення з боржника процентів річних за час прострочення грошового зобов'язання відповідно до процентної ставки, визначеної умовами договору, досліджувала можливість зменшення їх розміру судом.

Велика Палата Верховного Суду вказала, що загальною ознакою цивільно-правової відповідальності є її компенсаторний характер. Заходи цивільно-правової відповідальності спрямовані не на покарання боржника, а на відновлення майнової сфери потерпілого від правопорушення.



З метою захисту інтересів постраждалої сторони законодавець може встановлювати правила, спрямовані на те, щоб така сторона не була позбавлена компенсації своїх майнових втрат. Такі правила мають на меті компенсацію постраждалій стороні за рахунок правопорушника в певному заздалегідь визначеному розмірі (встановленому законом або договором) майнових втрат у спрощеному порівняно зі стягненням збитків порядку, і ця спрощеність полягає в тому, що кредитор (постраждала сторона) не повинен доводити розмір його втрат, на відміну від доведення розміру збитків.

Наприклад, такими правилами є правила про неустойку, передбачені статтями 549–552 ЦК України. Для того щоб неустойка не набула ознак каральної санкції, діє правило ч. 3 ст. 551 ЦК України про те, що суд вправі зменшити розмір неустойки, якщо він є завеликим порівняно зі збитками, які розумно можна було б передбачити.

Якщо неустойка стягується понад збитки (ч. 1 ст. 624 ЦК України), то вона також не є каральною санкцією, а має саме компенсаційний характер. Така неустойка стягується не понад дійсні збитки, а лише понад збитки у доведеному розмірі, які, як правило, є меншими за дійсні збитки. Для запобігання перетворенню неустойки на каральну санкцію суд має застосовувати право на її зменшення.

Якщо відповідальність боржника перед кредитором за неналежне виконання обов'язку щодо своєчасного розрахунку не обмежена жодними межами, а залежить виключно від встановлених договором процентів (штрафу, пені, річних відсотків), то за певних обставин обсяг відповідальності може бути нерозумним з огляду на його непропорційність наслідкам правопорушення. Він може бути несправедливим щодо боржника, а також щодо третіх осіб, оскільки майновий тягар відповідних виплат може унеможливити виконання боржником певних зобов'язань. У таких випадках невизнання за судом права на зменшення розміру відповідальності може призводити до явно нерозумних і несправедливих наслідків. Тобто має бути дотриманий розумний баланс між інтересами боржника та кредитора.

Нарахування інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних відповідно до ст. 625 ЦК України є мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації боржника за неналежне виконання зобов'язання.

З огляду на наведені мотиви про компенсаційний характер заходів відповідальності у цивільному праві Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що, виходячи з принципів розумності, справедливості та пропорційності, суд за певних умов може зменшити розмір як неустойки, штрафу, так і процентів річних за час затримки розрахунку відповідно до ст. 625 ЦК України, оскільки всі вони спрямовані на відновлення майнової сфери боржника.

Постанова ВП ВС від 18 березня 2020 року у справі № 902/417/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88952210>.



18. Велика Палата Верховного Суду сформувала правову позицію щодо способів захисту прав та інтересів особи, порушених змінами у складі чи розподілі часток учасників товариства з обмеженою відповідальністю або з додатковою відповідальністю, та визначила юрисдикцію таких спорів

У справі № 466/6221/16-а Велика Палата Верховного Суду досліджувала питання юрисдикції спору щодо оскарження державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи в частині зміни складу учасників і перерозподілу часток у статутному капіталі товариства.

Вирішуючи питання щодо юрисдикції спору, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що такі спори належать до спорів, пов'язаних зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності юридичної особи, є корпоративними в розумінні п. 3 ч. 1 ст. 20 ГПК України незалежно від того, чи є позивач акціонером (учасником) юридичної особи, і мають розглядатися в порядку господарського судочинства.

Водночас Велика Палата Верховного Суду також звернула увагу, що вичерпний перелік способів захисту особи, яка вважає, що її право чи законний інтерес порушені змінами у складі чи розподілі часток учасників товариства з обмеженою відповідальністю або з додатковою відповідальністю, міститься у ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», норми якого є спеціальними для зазначених товариств.

У разі, якщо позивач прагне відновити склад учасників товариства, який існував до стверджуваного порушення його прав або інтересів, і таке відновлення не може бути здійснене шляхом стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства (підпункт «е» п. 3 ч. 5 ст. 17 цього Закону), то належним способом захисту в цьому разі є позов про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства (підпункт «д» п. 3 ч. 5 ст. 17 цього Закону). Відповідачами за таким позовом є не тільки господарське товариство, але й особи – учасники товариства, які внаслідок задоволення позову можуть бути позбавлені своїх часток у статутному капіталі чи їх частин у грошовому або відсотковому виразі.

Постанова ВП ВС від 18 березня 2020 року у справі № 466/6221/16-а: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89083012>.



Рішення Верховного Суду у зразкових справах

Згідно із ч. 1 ст. 290 КАС України Верховний Суд як суд першої інстанції розглядає зразкові справи за поданням одного або декількох адміністративних судів, у провадженні якого перебувають типові адміністративні справи, кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення. У ч. 11 ст. 290 КАС України встановлено, що переглянути таке рішення в апеляційному порядку може Велика Палата Верховного Суду.

Упродовж 2020 року Касаційний адміністративний суд розглянув 7 справ. Окрім того, у 2020 році набрали чинності 8 рішень.



1. Про перерахунок щомісячного грошового утримання судді, який вийшов у відставку до 30 вересня 2016 року (до набрання чинності Законом України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів»)

У справі № 0640/3835/18 Верховний Суд вирішував питання правильного застосування ч. 4 ст. 142 Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» із метою перерахунку розміру щомісячного довічного грошового утримання суддів, які пішли у відставку до набрання чинності цим Законом (до 30 вересня 2016 року).

Верховний Суд визначив, що розмір щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці залежить від розміру суддівської винагороди працюючого судді, а виплата збільшеного розміру суддівської винагороди відповідно до Закону № 1402-VIII залежить від проходження та результату кваліфікаційного оцінювання або призначення на посаду за результатами конкурсу.

Якщо проходження і результат кваліфікаційного оцінювання має значення для визначення розміру суддівської винагороди працюючих суддів, а також для визначення розміру щомісячного довічного грошового утримання судді, який іде у відставку через три роки після оцінювання, то ця сама обставина повинна братися до уваги й під час перерахунку цього виду утримання для суддів, які вийшли у відставку раніше, тобто до 30 вересня 2016 року.

Інше застосування положень ч. 4 ст. 142 Закону № 1402-VIII призвело б до того, що судді, які вийшли у відставку до 30 вересня 2016 року й жодного дня не працювали в умовах, коли конституційні вимоги до судді суттєво підвищилися, отримували б грошове утримання в більшому розмірі, ніж судді, які підтвердили відповідність цим вимогам (пройшли кваліфікаційне оцінювання) і відпрацювали в таких умовах щонайменше три роки.

Отже, посада судді, який вийшов у відставку до 30 вересня 2016 року, не є «відповідною», рівнозначною посаді судді того самого суду, котрий пройшов кваліфікаційне оцінювання, підтвердив здатність здійснювати судочинство та продовжує працювати в цьому суді. Для застосування ч. 4 ст. 142 Закону № 1402-VIII із метою перерахунку розміру щомісячного довічного грошового утримання суддів, які пішли у відставку до набрання чинності цим



Законом, тобто до 30 вересня 2016 року, «відповідною» є посада судді, який працює в тому самому суді до проходження кваліфікаційного оцінювання та згідно з п. 23 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII отримує суддівську винагороду, визначену відповідно до положень Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів».

Рішення КАС ВС від 1 листопада 2018 року у справі № 0640/3835/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77586339>;
постанова ВП ВС від 13 травня 2020 року у справі № 0640/3835/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90458918>.



2. Про нарахування та виплату підвищення до пенсії непрацюючим пенсіонерам, які проживають на території радіоактивного забруднення

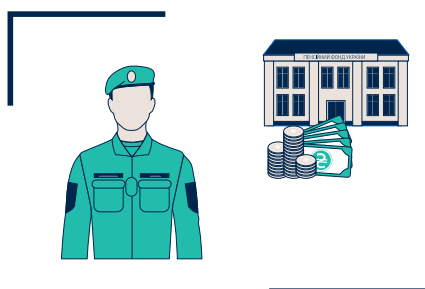
У справі № 240/4937/18 Верховний Суд досліджував питання розміру підвищення до пенсії непрацюючим пенсіонерам, які проживають на територіях радіоактивного забруднення.

Верховний Суд визначив, що з моменту ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 17 липня 2018 року № 6-р/2018 виплата пенсійними органами непрацюючим пенсіонерам, які проживають на територіях радіоактивного забруднення, підвищення до пенсії у розмірах, установлених ст. 39 Закону України від 28 лютого 1991 року № 796-XII «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», повинна здійснюватися відповідно до редакції цієї норми, чинної до 1 січня 2015 року.

Вирішуючи питання про розмір підвищення до пенсії, Верховний Суд виходив із того, що Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 не надає права Кабінету Міністрів України зменшувати розмір виплати пільг, компенсацій і гарантій, установлених цим Законом, а Кабінет Міністрів України регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції та законів України у разі, якщо законом прямо не передбачено розміру таких виплат.

Отже, відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 17 липня 2018 року № 6-р/2018 та ст. 39 зазначеного Закону із 17 липня 2018 року позивач має право на щомісячне отримання підвищення до пенсії як непрацюючий пенсіонер, який проживає на території радіоактивного забруднення, у розмірі двох мінімальних заробітних плат.

Рішення КАС ВС від 21 січня 2019 року у справі № 240/4937/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79388117>;
постанова ВП ВС від 18 березня 2020 року у справі № 240/4937/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88952401>.



3. Про перерахунок та виплату пенсії військовослужбовцям органами Пенсійного фонду України з урахуванням додаткових видів грошового забезпечення, якщо довідкою, виданою військовим комісаріатом, цього не визначено

У справі № 240/6263/18 позивач оскаржив відмову ГУ ПФУ провести йому як військовому перерахунок та виплату пенсії



з 1 січня 2018 року з урахуванням суми середньомісячних додаткових видів грошового забезпечення. ГУ ПФУ посилалося на те, що перерахунок пенсії проведений цілком відповідно до складових грошового забезпечення, визначених у відповідній довідці військового комісаріату.

Вирішуючи спір, Верховний Суд виходив із того, що довідка військового комісаріату про розмір грошового забезпечення, що враховується для перерахунку пенсій, видана позивачу відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб». Згідно з п. 1 постанови такий перерахунок здійснюється з урахуванням трьох складових оновленого грошового забезпечення, визначеного на 1 березня 2018 року: окладу за посадою, військового (спеціального) звання та надбавки за вислугу років. Урахування інших видів грошового забезпечення цією постановою не передбачено.

Алгоритм дій державних органів під час проведення перерахунку пенсій відповідно до чинного законодавства передбачає, що головні управління ПФУ здійснюють перерахунок пенсії на підставі довідок, що надійшли від обласних військових комісаріатів, у яких визначено розмір грошового забезпечення для такого перерахунку. Органи ПФУ мають право перевіряти правильність складення довідок щодо формального змісту, однак права самостійно визначати складові та розмір грошового забезпечення осіб, пенсії яких підлягають перерахунку, не мають.

Водночас Верховний Суд зазначив, що питання врахування у складі грошового забезпечення середньомісячної суми додаткових видів грошового забезпечення могло б бути предметом спору про визнання протиправними дій військового комісаріату щодо складення довідки про розмір грошового забезпечення для перерахунку пенсії позивача без урахування середньомісячної суми додаткових видів грошового забезпечення та не може бути розглянутим у межах цієї адміністративної справи.

Рішення КАС ВС від 13 березня 2019 року у справі № 240/6263/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80482567>;
постанова ВП ВС від 19 лютого 2020 року у справі № 240/6263/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88168813>.



4. Про перерахунок та виплату пенсії військовослужбовцям після скасування пунктів постанови Кабінету Міністрів України, якими встановлювалася поетапна виплата суми підвищення до пенсії

У справі № 160/3586/19 позивач, який отримує пенсію за вислугу років, призначену відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб», звернувся до ГУ ПФУ із заявою щодо перерахунку з 5 березня 2019 року та виплати пенсії з урахуванням 100 % суми її підвищення, визначеного станом на 1 березня 2018 року. Проте пенсійний орган відмовив у задоволенні заяви позивача у зв'язку з тим, що Кабінет Міністрів України не затвердив порядку проведення перерахунку пенсій на інших умовах, ніж ті, які визначені частково скасованою постановою КМУ від 21 лютого 2018 року № 103.



Вирішуючи спір, Верховний Суд зазначив, що з набранням чинності постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року № 704, якою змінені (збільшені) розміри грошового забезпечення військовослужбовців, у позивача виникли підстави для перерахунку пенсії. Скасування п. 1 постанови КМУ від 21 лютого 2018 року № 103 рішенням суду не впливає на вказані підстави.

Відповідно до п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 виплату перерахованих згідно з п. 1 цієї постанови підвищених пенсій (з урахуванням доплат до попереднього розміру пенсій, підвищень, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством (крім підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, що визначені законом)) проводити з 1 січня 2018 року в таких розмірах: із 1 січня 2018 року – 50 %; із 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року – 75 %; із 1 січня 2020 року – 100 % суми підвищення пенсії, визначеного станом на 1 березня 2018 року.

У зв'язку зі скасуванням п. 2 постанови КМУ від 21 лютого 2018 року № 103 рішенням суду обмеження щодо часткової виплати суми підвищення до пенсії скасовано.

Тому Верховний Суд дійшов висновку, що з 5 березня 2019 року пенсія позивачу підлягає виплаті в розмірі 100 % суми підвищення пенсії.

Рішення КАС ВС від 6 серпня 2019 року у справі № 160/3586/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83494363>; постанова ВП ВС від 11 березня 2020 року у справі № 160/3586/19: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88601598>.



5. Про застосування актів Кабінету Міністрів України при визначенні розміру визначених законом доплат до пенсій учасникам бойових дій

У справі № 300/1695/19 Верховний Суд досліджував питання, чи є доплати, передбачені для учасників бойових дій, а саме: підвищення пенсії в розмірі 25 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, встановлене ч. 4 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та цільова грошова допомога на прожиття в розмірі 40 грн, передбачена Законом України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни», – доплатами, на які розповсюджується регулюючий вплив п. 2 постанови КМУ № 103 і які, відповідно, упродовж 2018 року мали сплачуватися поетапно в розмірі 50 %.

Аналізуючи норми постанови КМУ № 103, положення якої були чинними на час спірних правовідносин, Верховний Суд звернув увагу на ту обставину, що п. 2 цього нормативно-правового акта диференційовано виокремлює доплати та підвищення, встановлені законодавством (доплати до попереднього розміру пенсій, підвищення, індексації та інші доплати до пенсії); підвищення, визначені законом (підвищення, додаткова пенсія, цільова грошова допомога, пенсія за особливі заслуги перед Україною).

Водночас Верховний Суд акцентував увагу на відмінному правовому смислі підвищених



пенсій, які: а) встановлені законодавством; б) визначені законом. Перша група – встановлені законодавством – відповідно до змісту п. 2 постанови КМУ № 103 урахувалася при поетапному підвищенні пенсій (із 1 січня 2018 року – 50 %; із 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року – 75 %; із 1 січня 2020 року – 100 % суми підвищення пенсії, визначеного станом на 1 березня 2018 року). Натомість на другу групу – визначені законом – не розповсюджувався регулюючий вплив п. 2 постанови КМУ № 103. Отже, їх розмір (підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, що визначені законом) не зазнавав змін.

Тому на підвищення до пенсії в розмірі 25 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (363 грн), а також на щомісячну цільову грошову допомогу на прожиття (40 грн), які встановлені позивачеві, постанова КМУ № 103 не вплинула як на такі, що визначені саме законом.

Рішення КАС ВС від 6 серпня 2019 року у справі №160/3586/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83494363>;
постанова ВП ВС від 11 березня 2020 року у справі №160/3586/19: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88601598>.



6. Про порядок дій суб'єктів владних повноважень щодо перерахунку пенсій військовослужбовцям

У справі Верховний Суд досліджував питання перерахунку пенсії військовослужбовцям у зв'язку із втратою чинності положеннями пунктів 1, 2 постанови КМУ № 103, якими для обрахунку розміру пенсій не враховано щомісячних додаткових видів грошового забезпечення діючих військовослужбовців.

У зв'язку з набранням 5 березня 2019 року законної сили рішенням, яким визнано протиправними та нечинними пункти 1, 2 постанови КМУ від 21 лютого 2018 року № 103, позивач звернувся до уповноваженого структурного підрозділу Міністерства оборони України із заявою про надання ГУ ПФУ оновленої довідки про розмір його грошового забезпечення станом на 5 березня 2019 року із зазначенням відомостей про розміри щомісячних додаткових видів грошового забезпечення для здійснення обчислення та перерахунку його пенсії з 5 березня 2019 року, у чому йому було відмовлено.

Визнаючи протиправними дії структурного підрозділу Міністерства оборони України щодо відмови в підготовці й наданні до територіального органу ПФУ оновленої довідки про розмір грошового забезпечення військовослужбовця, Верховний Суд на підставі чинного законодавства роз'яснив алгоритм дій відповідних суб'єктів владних повноважень щодо перерахунку пенсій військовослужбовцям.

З дня набрання чинності судовим рішенням, яким було визнано протиправними та нечинними пункти 1, 2 постанови № 103 та зміни до п. 5 і додатка 2 Порядку № 45, виникли підстави для перерахунку пенсій, призначених згідно із Законом України від 9 квітня 1992 року № 2262-XII «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», з урахуванням розміру посадового окладу, окладу за військовим (спеціальним) званням та відсоткової надбавки за вислугу років, а також додаткових видів грошового забезпечення.



На державний орган, із якого особи були звільнені зі служби, покладено функції зі складання довідки про розмір грошового забезпечення для перерахунку пенсій у разі прийняття КМУ рішення про зміну розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення для визначених осіб або про введення для них нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) і премій у розмірах, установлених законодавством після надходження від територіального пенсійного органу списків осіб, пенсії яких підлягають перерахунку.

До моменту отримання належної довідки від відповідача у пенсійного органу не виникає обов'язку з перерахунку пенсії позивача.

Рішення КАС ВС від 17 грудня 2019 року у справі № 160/8324/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86432492>;
постанова ВП ВС від 24 червня 2020 року у справі № 160/8324/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90228179>.



7. Про визначення розміру суддівської винагороди суддів, які не пройшли кваліфікаційного оцінювання, у зв'язку зі зміною розрахункової величини

У справі № 200/9195/19-а спірним було питання правильності розрахунку територіальним органом ДСАУ суддівської винагороди, проведеного після набрання законної сили

Рішенням Конституційного Суду України від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018. На думку позивачки, винагорода судді повинна розраховуватися на основі мінімальних заробітних плат, а не прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого на 1 січня відповідного календарного року.

Зазначеним Рішенням КСУ визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення ч. 3 ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192-VIII), відповідно до якого розмір посадового окладу судді місцевого суду було зменшено з 15 до 10 мінімальних заробітних плат. Такі зміни суд визнав посяганням на гарантію незалежності судді у виді матеріального забезпечення та передумовою впливу як на суддю, так і на судову владу в цілому.

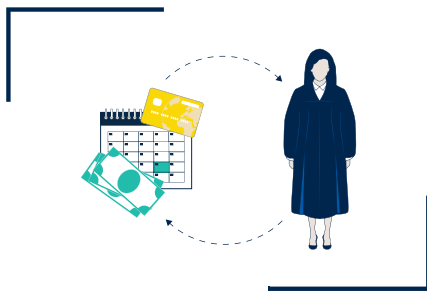
Водночас Законом України від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», який набрав чинності 1 січня 2017 року, змінено підхід до визначення розмірів посадових окладів і заробітної плати працівників, а також інших виплат, зокрема, запроваджено нову розрахункову величину для визначення розмірів тих чи інших виплат шляхом заміни мінімальної заробітної плати на прожитковий мінімум. Отже, з прийняттям цього Закону зміни зазнав не розмір суддівської винагороди, а розрахункова величина – прожитковий мінімум для працездатних осіб, установлений на 1 січня відповідного календарного року, – і саме його необхідно застосовувати.

Верховний Суд звернув увагу, що розмір посадового окладу судді, який не пройшов кваліфікаційного оцінювання, після зміни розрахункової величини Законом № 1774-VIII



насправді не змінився, що свідчить про відсутність порушення гарантії судді щодо розміру її матеріального забезпечення внаслідок унесених цим Законом змін. До того ж після прийняття Конституційним Судом України Рішення від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 розмір суддівської винагороди для суддів, що не пройшли кваліфікаційного оцінювання, зріс із дня набрання цим рішенням законної сили, оскільки абсолютна величина посадового окладу змінилася з 10 на 15.

Рішення КАС ВС від 11 березня 2020 року у справі № 200/9195/19-а: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88124771>;
постанова ВП ВС від 4 листопада 2020 року у справі № 200/9195/19-а: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93302481>.



8. Про перерахунок щомісячного довічного грошового утримання судді, який пішов у відставку до завершення проходження кваліфікаційного оцінювання суддів щодо нього

Вирішуючи спір у справі, Верховний Суд виходив із того, що з дня ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 18 лютого 2020 року у справі № 2-р/2020 Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» не містить норм, які б по-різному визначали порядок обчислення розміру щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці.

Отже, саме з 19 лютого 2020 року, наступного дня з дати ухвалення Конституційним Судом України згаданого Рішення, у позивача виникло право (підстава) на перерахунок щомісячного довічного грошового утримання судді відповідно до Закону України № 1402-VIII, оскільки саме із цієї дати втратили чинність обмеження, встановлені п. 25 розділу XII Прикінцевих та перехідних положень цього Закону, яким було введено певну диференціацію щодо визначення розміру суддівської винагороди та розміру щомісячного грошового утримання судді у відставці залежно від проходження кваліфікаційного оцінювання.

Зміна розміру окладу судді, який є складовою суддівської винагороди, є підставою для перерахунку щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці. Різниця у правах суддів у відставці на перерахунок їх щомісячного довічного грошового утримання судді залежно від проходження ними кваліфікаційного оцінювання під час перебування на посаді судді та/або необхідності пропрацювати на посаді судді три роки після проходження кваліфікаційного оцінювання порушує статус суддів та гарантії їхньої незалежності.

Таким чином, Верховний Суд дійшов висновку, що щомісячне довічне грошове утримання судді, який вийшов у відставку до завершення проходження кваліфікаційного оцінювання суддів щодо нього, має бути співмірним із суддівською винагородою, яку отримує повноважний суддя.

Рішення КАС ВС від 16 червня 2020 року у справі № 620/1116/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89872243>.



Колегії суддів судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів*



Микола Гусақ, Євгенія Усенко, Микола Гімон



Раїса Ханова, Ігор Олендер, Ірина Гончарова



Ірина Васильєва, Світлана Пасічник, Валентина Юрченко



Микола Яковенко, Ігор Дашутін, Олег Шишов

Колегії суддів судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав*



Лариса Мороз, Андрій Рибачук, Анна Бучик



Ян Берназюк, Наталія Коваленко, Ігор Железний

*Склад колегій, які працювали упродовж 2020 року



Олександр Стародуб, Володимир Кравчук, Альберт Єзеров



Лариса Тацій, Семен Стеценко, Тетяна Стрелець



Василь Шарапа, Володимир Бевзенко, Сергій Чиркін

Колегії суддів судової палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян



Мирослава Білак, Олена Калашнікова, Олена Губська



Володимир Соколов, Людмила Єресько, Андрій Загороднюк

*Склад колегій, які працювали упродовж 2020 року



Наталія Мартинюк, Андрій Жук, Жанна Мельник-Томенко



Олеся Радишевська, Сергій Уханенко, Ольга Кашпур



Надія Данилевич, Вікторія Мацедонська, Наталія Шевцова

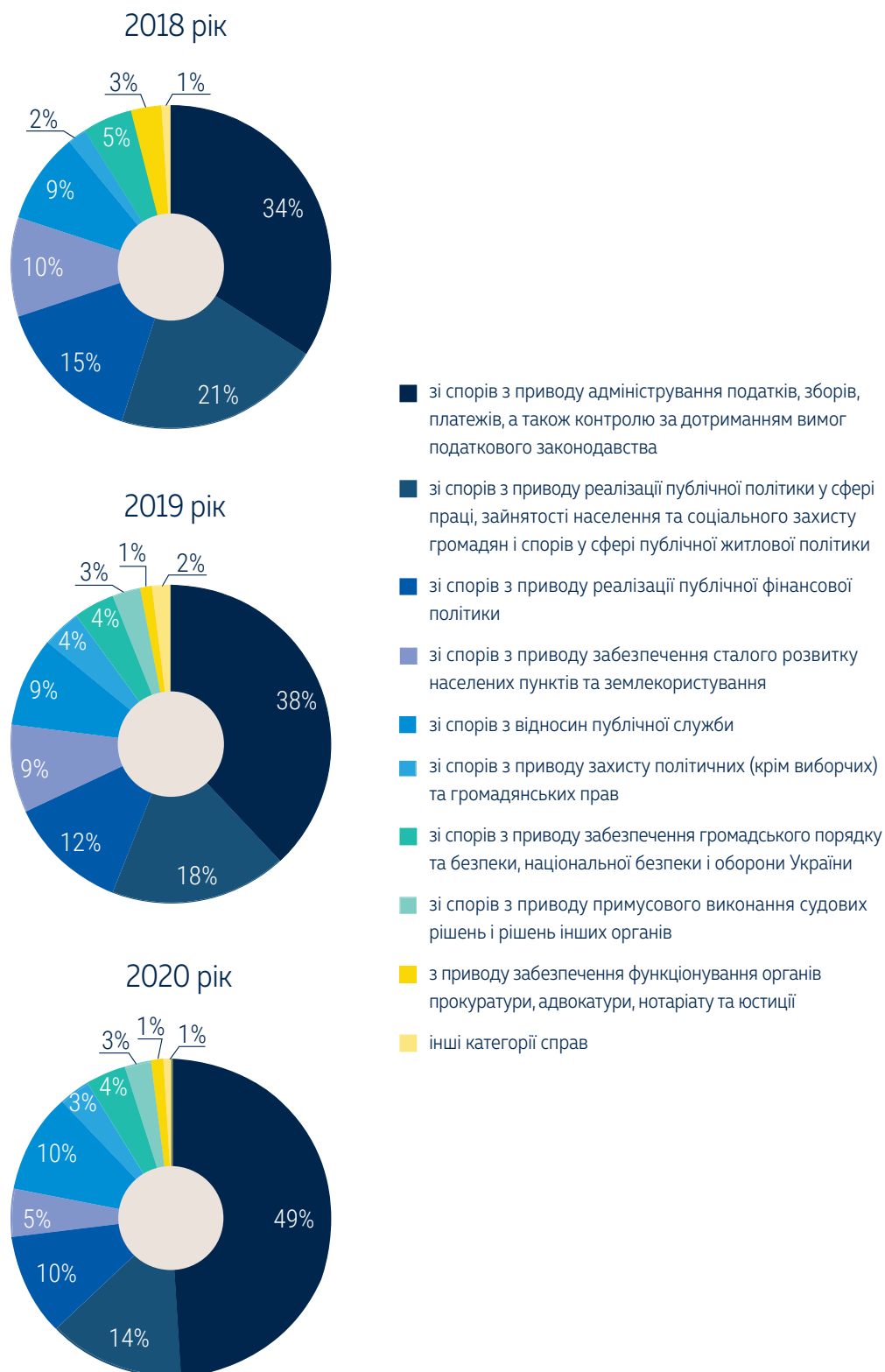


Надія Данилевич, Михайло Смокович, Наталія Шевцова



Рішення Верховного Суду (адміністративна юрисдикція)

Касаційні скарги в адміністративних справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду





I. Правові позиції у справах щодо захисту соціальних прав

Соціальні спори за своїм характером є досить різноплановими та стосуються багатьох сфер соціального захисту, зокрема пенсійного забезпечення; соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням; захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, внутрішньо переміщених осіб, сімей із дітьми; зайнятості населення та інших.

Правові позиції, сформульовані в рішеннях Верховного Суду за результатами розгляду таких спорів, викликають особливий інтерес із боку суспільства, оскільки вказують на рівень ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб. Окрім соціальних спорів, судова палата з розгляду справ щодо захисту соціальних прав розглядає також і деякі інші категорії спорів.

1. Щодо підстав виплати одноразової грошової допомоги випускникам навчальних закладів – дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування

У справі № 303/5848/16-а виконувач обов'язків керівника місцевої прокуратури в інтересах неповнолітньої особи, позбавленої батьківського піклування, звернувся до суду з позовом до обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою про стягнення одноразової грошової допомоги.

Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив із того, що законом встановлено обов'язок з виплати грошової допомоги всім випускникам навчальних закладів, не розмежовуючи їх на окремі категорії: ті, хто продовжив навчання в іншому навчальному закладі; ті, хто працевлаштувався та інші. Отже, сам факт випуску з навчального закладу є підставою для виплати одноразової грошової допомоги в розмірі не менше шести прожиткових мінімумів, встановленої законом.

Верховний Суд погодився з такими висновками судів першої та апеляційної інстанцій, а також урахував, що розмір одноразової грошової допомоги, який підлягає виплаті під час випуску з навчального закладу, на забезпеченні якого перебували, зокрема, діти, позбавлені батьківського піклування, та визначений Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», не узгоджується з розміром такої одноразової грошової допомоги, встановленої постановою КМУ № 226.

На цій підставі Верховний Суд зауважив, що, виходячи із загальних засад пріоритетності законів над іншими підзаконними нормативними актами й того, що норми постанови КМУ № 226, прийняті до набрання чинності цим Законом, не узгоджено з ним, під час вирішення спірного питання підлягають застосуванню норми закону, згідно з яким одноразова грошова допомога підлягає виплаті позивачу в розмірі шести прожиткових мінімумів.

Таким чином, Верховний Суд дійшов висновку, що факт випуску з навчального закладу дитини, позбавленої батьківського піклування, є підставою для виплати їй одноразової



грошової допомоги в розмірі не менше шести прожиткових мінімумів, встановлених законом, незалежно від того, чи продовжує така дитина навчання в іншому навчальному закладі чи працевлаштувалася.

Постанова КАС ВС від 26 травня 2020 року у справі № 303/5848/16-а: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89459806>.

2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, має повноваження вживати заходи, спрямовані на усунення порушень, пов'язаних із заниженням розміру страхового відшкодування, розмір якого визначено законом

У справі № 813/3214/17 перед судом постало питання наявності в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, повноважень реагувати на порушення законодавства з боку страхової компанії в частині зменшення розміру страхового відшкодування.

Вирішуючи спір, Верховний Суд указав, що до компетенції Комісії віднесено застосування заходів впливу саме за порушення законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність із надання фінансових послуг.

Ці повноваження мають на меті захист прав споживачів, контроль за якістю фінансових послуг й узгоджуються з обов'язками держави, передбаченими у ч. 3 ст. 42 Конституції України.

Порушення умов, розмірів, порядку страхових виплат, прямо визначених законом, зокрема виплата страхової суми в розмірі, що не відповідає закону, свідчить про порушення законодавства, що регулює діяльність із надання фінансових послуг.

Розмір відшкодування шкоди визначає страхова компанія. Однак, коли розмір відшкодування та умови виплати визначено законом, а страхова компанія зменшує його довільно, покликаючись на не передбачені законом обставини, вона порушує права споживачів і правові норми, що регулюють діяльність на ринку фінансових послуг.

Безперечно, особа, яка отримала страхове відшкодування в меншому, ніж належить, розмірі, може звернутися з позовом до суду. Проте це не означає, що потерпілий не може звернутися зі скаргою до Комісії.

Встановивши, що розмір відшкодування визначено з порушенням Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» та виплачено невчасно, Комісія мала повноваження вжити заходи, спрямовані на його усунення. Комісія діяла в межах своїх повноважень і з метою захисту прав споживача на отримання страхового відшкодування в повному обсязі та у визначений термін.

Постанова КАС ВС від 4 березня 2020 року у справі № 813/3214/17: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87995530>.

3. Отримання спеціального дозволу на користування надрами без проведення аукціону можливе лише у виключних випадках та за наявності певних умов, прямо передбачених чинним законодавством України

У справі № 826/7696/18 прокурор звернувся з позовом до Державної служби геології та надр



України, у якому просив скасувати спеціальний дозвіл на користування надрами як такий, що виданий із порушенням встановленого порядку, а саме – без проведення аукціону.

За результатами перегляду справи Верховний Суд прийняв рішення про задоволення позову з огляду на те, що юридичною особою не було дотримано визначених законодавством умов для отримання спеціального дозволу без проведення аукціону. Верховний Суд дійшов висновку, що для отримання спеціального дозволу на користування надрами з метою видобування руд літію без проведення аукціону заявник має пройти декілька етапів державної експертизи, серед яких апробація є лише початковим етапом, а затвердження підрахунку (оцінки) запасів корисних копалин у Державній комісії України по запасах корисних копалин (ДКЗ) – останнім. Верховний Суд визначив, що відповідно до Переліку корисних копалин загальнодержавного значення, затвердженого постановою КМУ від 12 грудня 1994 року № 827, літієві руди відносяться до рідкіснометалевих та рідкісноземельних металічних руд, а не до горючих корисних копалин, до яких відносяться нафта і газ.

Постанова КАС ВС від 16 квітня 2020 року у справі № 826/7696/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88810520>.

4. Проведення перерахунку плати за послуги з водовідведення є обов'язковим для виконавця таких послуг у разі перерви у їх постачанні більш ніж на одну добу за місяць із підстав, не передбачених законом

За обставинами справи № 815/5928/16 Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (відповідач у справі) на підставі скарги фізичної особи щодо блокування більш ніж на одну добу за місяць каналізаційних стоків квартири, де вона проживає, провела позапланову перевірку дотримання вимог законодавства про захист прав споживачів позивачем як виконавцем послуг із водопостачання та водовідведення. За результатом цієї перевірки з'ясувалося, що позивач порушив безперебійний режим надання послуг із водовідведення без зазначення причин. Позивачу було надано припис, згідно з яким зобов'язано провести перерахунок розміру плати споживачам-мешканцям квартири за надані не в повному обсязі послуги з водовідведення.

Проаналізувавши положення чинного законодавства, Верховний Суд вказав, що послуги з водовідведення надаються безперебійно, виключно за винятком часу перерв, остаточний перелік яких визначається законом. У разі перерв у водовідведенні виконавець зобов'язаний здійснити перерахунок плати за надання таких послуг в порядку, встановленому законодавством.

Перерва водовідведення більш як на одну добу за місяць з підстав, що не передбачені законом, а також нездійснення в такому разі перерахунку плати споживачу є порушенням прав останнього.

Отже, Верховний Суд дійшов висновку, що оскільки позивачем більш ніж на одну добу за місяць здійснено блокування каналізаційних стоків квартири, у якій проживає заявниця, перерахунок оплати послуг із водовідведення у зв'язку з перервою в наданні такої послуги понад передбачений законом строк позивачем не проводився, то зобов'язання позивача здійснити перерахунок є адекватним і необхідним способом реагування на виявлені під час перевірки порушення прав споживачів із метою їх припинення, а також узгоджується з обсягом



повноважень і завданнями ГУ Держпродспоживслужби у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів.

Постанова КАС ВС від 14 травня 2020 року у справі № 815/5928/16: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89251738>.

5. Верховний Суд роз'яснив порядок розрахунку тривалості виплати допомоги у зв'язку з безробіттям при повторному зверненні впродовж встановленого законодавством дворічного періоду

Суть спору у справі № 308/13678/16-а полягала в тому, що через декілька місяців після надання позивачці статусу безробітного та призначення допомоги у зв'язку з безробіттям вона самостійно працевлаштувалася та подала заяву про відмову від послуг центру зайнятості. Тому позивачці припинили виплату призначеної допомоги та реєстрацію її як безробітного. Через деякий час, до закінчення дворічного строку після першого звернення, позивачка вдруге звернулася до міського центру зайнятості для отримання статусу безробітного, у зв'язку із чим їй було надано такий статус та призначено допомогу як безробітному. Утім, посилаючись на п. 12 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», у зв'язку із закінченням строку виплати, а саме – дворічного періоду після звернення, міський центр зайнятості припинив виплату належної позивачеві допомоги. При цьому загальна кількість календарних днів, протягом яких їй упродовж двох років виплачувалася допомога у зв'язку з безробіттям, становила 283 дні.

За результатами касаційного перегляду справи Верховний Суд вказав, що загальна тривалість виплати допомоги по безробіттю застрахованим особам не може перевищувати 360 календарних днів протягом двох років з дня її призначення.

Водночас у межах дворічного періоду кількість днів виплаченої допомоги по безробіттю враховується сумарно за всіма випадками реєстрації (перереєстрації) безробітного з урахуванням днів скорочення тривалості виплати допомоги по безробіттю.

У разі повторної реєстрації (перереєстрації) безробітного в межах дворічного періоду йому виплачується відповідний залишок допомоги по безробіттю.

Зареєстрованим безробітним, які в поточному дворічному періоді отримали допомогу по безробіттю в повному обсязі, допомога по безробіттю призначається на наступний дворічний період за умови їхньої повторної реєстрації після працевлаштування.

Отже, встановивши, що загальна кількість календарних днів, упродовж яких позивачці виплачувалася допомога по безробіттю, складала 283 дні, тобто менше ніж 360 календарних днів протягом встановлених законом двох років, Верховний Суд дійшов висновку про відсутність у відповідача правових підстав для припинення виплати позивачці допомоги по безробіттю.

Постанова КАС ВС від 23 червня 2020 року у справі № 308/13678/16-а: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89977375>.



6. Щодо можливості суб'єкта владних повноважень виготовити дублікат раніше виданого ним документа

Предмет спору у справі № 815/1470/16 стосувався визнання неправомірними дій Інспекції Держспоживслужби щодо видачі дублікату постанови про накладення стягнень (штрафу), передбачених ст. 23 Закону України «Про захист прав споживачів», а також скасування дублікату цієї постанови. На думку позивача, дублікат відповідної постанови не передбачений нормами законодавства, а його зміст відрізняється від оригіналу, отже, дії з оформлення дублікату постанови є неправомірними, а сам дублікат підлягає скасуванню.

Верховний Суд вказав, що відсутність у спеціальному законодавстві, яким регламентовано порядок накладення та стягнення штрафів за порушення законодавства про захист прав споживачів, норм, які б передбачали можливість видачі дублікату документа, раніше виданого уповноваженим суб'єктом владних повноважень, у тому числі постанови про накладення штрафу органами Держспоживслужби, не свідчить про неможливість відновлення втраченого або пошкодженого документа шляхом видачі його дублікату для реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів.

Водночас постанови органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом, є виконавчими документами в розумінні положень ч. 2 ст. 17 Закону України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV «Про виконавче провадження». Відповідно до ч. 2 ст. 12 цього Закону стягувач має право подати заяву про видачу дублікату виконавчого документа.

Дублікат є особливим видом копії документа і має таку саму юридичну силу, а вказівка на можливість видачі дублікату виконавчого документа прямо міститься в Законі № 606-XIV.

Тому відповідач як орган, який видав постанову про накладення стягнень, передбачених ст. 23 Закону України «Про захист прав споживачів», мав право виготовити дублікат такого документа в разі його втрати.

Постанова КАС ВС від 9 липня 2020 року у справі № 815/1470/16: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90300187>.

7. Щодо мети адміністративно-господарських санкцій

У справі № 826/4778/16 товариство звернулося до суду з позовом до Державної архітектурно-будівельної інспекції України про визнання протиправними та скасуванні постанов Департаменту ДАБІ про накладення на ТОВ штрафів, розмір яких перевищував 1 млн грн за правопорушення у сфері містобудівної діяльності.

Вирішуючи спір, Верховний Суд, окрім іншого, зазначив, що застосування адміністративно-господарських санкцій до відповідача не відповідає меті цього виду відповідальності.

Верховний Суд визначив, що адміністративно-господарські санкції, зокрема майнового характеру (штраф), мають на меті припинення правопорушення та ліквідацію його наслідків. Суб'єкт господарювання не може бути притягнутий до відповідальності, якщо він доведе, що вжив усі залежні від нього заходи для недопущення господарського правопорушення.



З огляду на те, що порушення містобудівного законодавства не становили реальної небезпеки, позивач оскаржував скасування декларації про готовність об'єкта будівництва в судовому порядку, а після відмови в задоволенні його позову оперативно розробив нову документацію, отримав дозвіл та звернувся з заявою про готовність об'єкта до будівництва, тобто добровільно усунув порушення, Верховний Суд дійшов висновку, що притягнення його до відповідальності не відповідає меті господарської відповідальності.

Окрім того, накладаючи штрафи, розмір яких перевищує 1 млн грн, відповідач порушив вимогу пропорційності, яка вимагає щонайменше дотримання необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія). Верховний Суд констатував, що негативні наслідки для позивача були явно несумірні із ціллю припинити правопорушення, оскільки на час накладення штрафу воно де-факто вже було припинено.

Постанова КАС ВС від 29 липня 2020 року у справі № 826/4778/16: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90674279>.



II. Правові позиції Верховного Суду у справах щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів

Спори у сфері оподаткування та митної справи за чисельністю становлять половину від усієї кількості спорів, що надійшли на розгляд Верховного Суду протягом 2020 року.

Зазначене обумовлено суспільною важливістю відповідних правовідносин, їхнім розвитком та ускладненням, зокрема в частині початку застосування з 1 січня 2016 року Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року, а також розвитком відповідного правового регулювання.

1. Недоведеність походження деяких складових частин розібраного товару з країн ЄС не завжди свідчить про відсутність підстав для застосування преференційних ставок мита

У справі № 460/621/19 суб'єкт господарювання оскаржив до суду повідомлення-рішення ДФС, якими йому донараховано митні платежі, оскільки позивач фактично не підтвердив, що походження товару є повністю з Європейського Союзу, а тому безпідставно використав передбачені митним законодавством преференції. Відповідно до обставин справи позивачем під час ввезення товару надавався митному органу сертифікат із перевезення товару EUR.1, разом із тим, уповноваженими органами країни експортера товару зазначено, що походження переважної більшості складових частин ввезеного товару, які зазначені у сертифікаті, з країн ЄС не доведено.

Розглядаючи спір, Верховний Суд вказав, що з 1 січня 2016 року застосуванню підлягає Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року, розд. IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» якої встановлено порядок здійснення торгівлі товарами, що походять із територій Сторін. З огляду на положення ч. 1



ст. 29 розд. IV Угоди про асоціацію Кожна Сторона зменшує або скасовує ввізне мито на товари, що походять з іншої Сторони, відповідно до Графіків, встановлених у Додатку I-A до цієї Угоди.

Однією з передумов для використання переваг, передбачених Угодою про асоціацію, є надання документа, що підтверджує походження товару, зокрема сертифіката з перевезення товару EUR.1.

При цьому недоведеність походження деяких складових частин розібраного товару з країн ЄС не завжди може свідчити про те, що застосуванню не підлягають преференційні ставки мита.

Товари, отримані в Європейському Союзі з матеріалів, які не були вироблені повністю в ЄС, можуть вважатися такими, що походять із Європейського Союзу, якщо такі матеріали пройшли достатню обробку в ЄС відповідно до ст. 6 Протоколу 1 до Угоди про асоціацію.

Сертифікат із перевезення товару EUR.1 має бути виданий митними органами країни-члена Європейського Союзу або України, якщо розглядувані товари можуть бути визнаними такими, що походять із Європейського Союзу або України, і задовольняють інші умови Протоколу I до Угоди про асоціацію.

Постанова КАС ВС від 16 вересня 2020 року у справі № 460/621/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91643311>.

2. Верховний Суд роз'яснив умови, за яких у юридичної особи – платника податку відсутній обов'язок подавати звіт про контрольовані операції за взаємовідносинами з контрагентами-нерезидентами

Справа № 820/1427/16 стосувалась оскарження податкового повідомлення-рішення контролюючого органу, яким до позивача застосовано штрафні (фінансові) санкції за неподання звіту про контрольовані операції за 2014 рік.

Верховний Суд підтримав правовий висновок судів попередніх інстанцій про протиправність спірного податкового повідомлення-рішення і наявність підстав для задоволення позову, виходячи з того, що в платника податку відсутній обов'язок щодо подання звіту про контрольовані операції при взаємовідносинах з нерезидентом, країна якого не включена до Переліку держав (територій), у яких ставки податку на прибуток (корпоративний податок) на 5 і більше відсоткових пунктів нижчі, ніж в Україні.

Якщо контрагент зареєстрований як партнерство, а засновниками є юридичні особи країн, які включені до Переліку держав (територій), у яких ставки податку на прибуток (корпоративний податок) на 5 і більше відсоткових пунктів нижчі, ніж в Україні, але сам контрагент є резидентом країни, що не включена до відповідного переліку, то це свідчить про відсутність в останнього обов'язку щодо подання звіту про контрольовані операції за вказаними взаємовідносинами.

Постанова КАС ВС від 21 травня 2020 року у справі № 820/1427/16: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89396403>.



3. Верховний Суд роз'яснив особливості відрахування до держбюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями

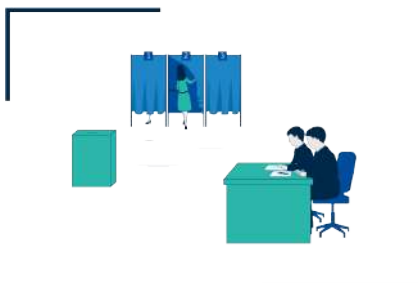
У справі № 640/19757/19 Верховний Суд досліджував питання застосування Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року № 138 (у відповідній редакції) при визначенні відсотка (75 % або 90 %) частини чистого прибутку за I квартал 2019 року, що має бути перерахований до державного бюджету.

При вирішенні спору Верховний Суд виходив із того, що належна до бюджету сума чистого прибутку була відображена 24 квітня 2019 року в розрахунку частини чистого прибутку, поданого відповідачем до 27 квітня 2019 року, коли набрали чинності зміни до Порядку № 138, внесені згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2019 року № 363, після публікації в «Урядовому кур'єрі» від 27 квітня 2019 року № 82 (щодо збільшення нормативу відрахування спірного платежу до 90 %), позивач відповідно до вимог законодавства правомірно розрахував частину чистого прибутку за I квартал 2019 року в розмірі 75 %, яка підлягає сплаті до бюджету, на підставі бухгалтерського обліку та МСФЗ.

Суд вказав, що відповідач має право визначати (у цьому випадку збільшувати) суми грошових зобов'язань лише щодо податків або зборів, які передбачені податковим законодавством. З урахуванням нормативних визначень понять «грошове зобов'язання», «податкове зобов'язання» (у редакції ПК України на час спірних правовідносин) частина чистого прибутку не є податковим платежем у розумінні норм ПК України. Цей платіж, хоч і є обов'язковим, не віднесений ні до загальнодержавних податків та зборів, ні до місцевих податків.

Окрім того, серед переліку функцій контролюючих органів відсутня функція, яка б визначала обов'язок відповідача здійснювати адміністрування частини чистого прибутку (доходу).

Постанова КАС ВС від 13 жовтня 2020 року у справі № 640/19757/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92173084>.



III. Правові позиції Верховного Суду у справах щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян

Вагомою частиною справ адміністративної юрисдикції були і залишаються спори у сфері виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав; спори щодо відносин публічної служби, а саме: прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби; спори у справах щодо забезпечення функціонування органів прокуратури, адвокатури та інші.

1. Верховний Суд констатував право Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення звертатися з позовом до суду про анулювання ліцензії на мовлення в разі



встановлення факту несвоєчасного інформування ліцензіатом про організаційні зміни статусу та умови діяльності

У межах спірних правовідносин у справі № 815/6160/17 Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення звернулася до суду з позовом, у якому просила анулювати ліцензію на мовлення ТОВ «Телерадіокомпанія «Реноме плюс», оскільки, розглядаючи заяву телерадіокомпанії про переоформлення, наданої їй у 2007 році на строк 10 років ліцензії на кабельне мовлення, встановила, що у ліцензіата протягом діяльності відбулася низка змін (зміни власника, прізвища керівника ТРК, оператора телекомунікацій), однак він не повідомляв про це у строки, передбачені ст. 35 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

Верховний Суд вказав, що як у редакції ст. 35 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», що була чинною на час зміни власника та зміни прізвища керівника відповідача, так і в редакції, чинній на час звернення Нацради до суду із цим позовом та прийняття нею відповідного рішення, передбачено обов'язок ліцензіата звертатися до Нацради із заявою про переоформлення ліцензії на мовлення у 10-денний (до 28 липня 2013 року) чи 30-денний (починаючи з 28 липня 2013 року) строк у разі настання таких змін.

Несвоєчасне подання заяви про переоформлення ліцензії у зв'язку з організаційними змінами статусу та умов діяльності ліцензіата є самостійною підставою для звернення Нацради до суду з позовом про анулювання ліцензії на мовлення (п. «б» ч. 5 ст. 37 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»).

Постанова КАС ВС від 31 березня 2020 року у справі № 815/6160/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88506807>.

2. Щодо правових підстав, за яких у Центральній виборчій комісії виникає обов'язок оприлюднювати партії, що вирішили брати участь у місцевих виборах

Відповідно до обставин справи політична партія «Національна платформа» 4 вересня 2020 року кур'єрською службою направила до ЦВК пакет документів, який працівник кур'єрської служби намагався вручити відповідачу ще до 6 вересня 2020 року, проте отримав відмову. Документи було подано до ЦВК 9 вересня 2020 року шляхом поміщення до відповідної скриньки для листування, що знаходиться у приміщенні ЦВК. У зв'язку із цим позивач просив визнати бездіяльність ЦВК протиправною і зобов'язати оприлюднити політичну партію як таку, якою прийнято рішення про участь її місцевих організацій на всіх місцевих виборах, призначених на 25 жовтня 2020 року, на своєму офіційному вебсайті.

Верховний Суд вказав, що, виходячи з нормативних положень ст. 217 Виборчого кодексу України, копія рішення вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних виборах, засвідчена підписом керівника та печаткою партії, не пізніш як за 48 днів (календарних) до дня голосування подається до ЦВК. ЦВК не пізніш як за 45 днів до дня голосування оприлюднює перелік цих політичних партій на своєму офіційному вебсайті.

Оскільки партія не дотримала встановленого законом граничного строку для подання до ЦВК копії рішення вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій



у виборах, то в ЦВК не виникло обов'язку щодо опублікування на своєму офіційному вебсайті переліку політичних партій, якими прийнято рішення про участь їх місцевих організацій у відповідних місцевих виборах, у якому був би позивач.

Верховний Суд наголосив на тому, що виборчий процес є незворотнім і безперервним, усі виборчі процедури тісно взаємопов'язані та здійснюються в чіткій послідовності, а також регламентовані строки, які не підлягають поновленню.

Постанова КАС ВС від 16 вересня 2020 року у справі № 855/48/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91571726>.

3. Щодо зарахування стажу служби (вслуги років) в органах податкової міліції до стажу служби в поліції

Предметом спору у справі № 826/16143/18 за позовом фізичної особи до Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України було вирішення питання про включення до вслуги років позивача в поліції наявної в нього вслуги років у податковій міліції.

При вирішенні спору Верховний Суд виходив із того, що, визначаючи наявність чи відсутність права на зарахування спірного стажу служби, зокрема внаслідок відсутності підпорядкування Державної податкової служби України Міністерству внутрішніх справ України, необхідно враховувати не підпорядкування органів державної влади, а суть діяльності особи, функції, які нею виконувались, і визначення чинним на момент проходження служби статусу такої служби.

Проаналізувавши повноваження, завдання та функції цих органів, Верховний Суд дійшов висновку, що чинним на момент виникнення спірних правовідносин законодавством статус осіб, які проходили службу в органах податкової служби України прирівнювався до статусу осіб, які перебували на службі в органах внутрішніх справ України. Такий висновок підтверджується також тим, що позивачеві під час проходження служби в податковій міліції було присвоєно спеціальне звання – лейтенант податкової міліції, а згодом – старший лейтенант податкової міліції, яке у свою чергу призначалося на підставі Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів Української РСР від 29 липня 1991 року № 114.

Постанова КАС ВС від 7 жовтня 2020 року у справі № 826/16143/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92051849>.

4. Щодо обов'язку Центральної виборчої комісії з власної ініціативи здійснювати заходи, спрямовані на поновлення порушених виборчих прав

Спір у справі № 855/111/20 виник у зв'язку з реалізацією позивачами гарантованого ст. 38 Конституції України права бути обраними (пасивне виборче право) до органів місцевого самоврядування.

Як підстави позову позивачі вказували на невиконання рішень судів про зобов'язання сільської територіальної виборчої комісії внести зміни до виборчих бюлетенів і невключення їх як діючих кандидатів до виборчих бюлетенів. Попри низку окремих ухвал, направлених на адресу ЦВК, вибори в багатомандатних виборчих округах та одномандатному виборчому окрузі відбулися при невключенні прізвищ позивачів до виборчих бюлетенів.



Скасовуючи судові рішення суду першої інстанції про відмову в задоволенні позову, Верховний Суд виходив із того, що обставини численних і системних порушень виборчих прав позивачів обумовлювали необхідність прискіпливого контролю зі сторони відповідача за дотриманням виборчих прав позивачів та виборців. Відповідно до Виборчого кодексу України ЦВК має повноваження з власної ініціативи в разі прийняття територіальною виборчою комісією незаконного рішення або її бездіяльності скасувати таке рішення та/або прийняти відповідне рішення.

Необхідним способом поновлення виборчих прав позивачів, яких свавільно усунуто від участі у виборах як кандидатів у депутати сільської ради та кандидата на посаду сільського голови, є зобов'язання ЦВК прийняти рішення, спрямовані на відновлення порушених виборчих прав. Обрання способу реалізації функції контролю за дотриманням законодавства в частині прийняття у встановлені законом строки рішень з питань, пов'язаних із підготовкою і проведенням місцевих виборів, належить до дискреційних повноважень ЦВК.

Постанова КАС ВС від 12 листопада 2020 року у справі № 855/111/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92842041>.



Колегії суддів судової палати для розгляду справ про банкрутство*



Володимир Білоус, Володимир Погребняк, Олег Васьковський



Костянтин Огороднік, Ніна Ткаченко, Сергій Жуков



В'ячеслав Песков, Лілія Катеринчук, Олександр Банасько

Колегії суддів судової палати для розгляду справ щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством*



Володимир Селіваненко, Богдан Львов, Ірина Булгакова



Ірина Колос, Ігор Бенедисюк, Тетяна Малашенкова

*Склад колегій, які працювали упродовж 2020 року



Колегії суддів судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів,
корпоративних прав та цінних паперів*



Ольга Кролевець, Ганна Вронська, Надія Губенко



Ганна Вронська, Володимир Студенець, Олександр Баранець



Людмила Стратієнко, Ігор Ткач, Ірина Кондратова

Колегії суддів судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин
та права власності*



Надія Багай, Тетяна Дроботова, Юрій Чумак



Віталій Зуєв, Тетяна Дроботова, Юрій Чумак

*Склад колегій, які працювали упродовж 2020 року



Валерій Суховий, Інна Берднік, Іван Міщенко



Сергій Могил, Наталя Волковицька, Олексій Случ



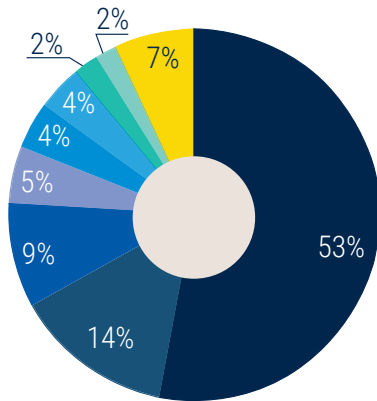
Костянтин Пільков, Григорій Мачульський, Єгор Краснов



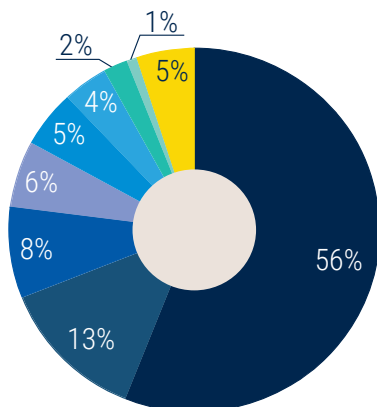
Рішення Верховного Суду (господарська юрисдикція)

Касаційні скарги в господарських справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду

2018 рік

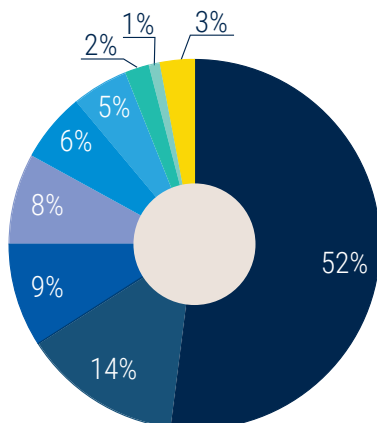


2019 рік



- укладення, зміна, розірвання, виконання договорів (правочинів) та визнання їх недійсними
- про банкрутство
- земельні відносини
- недоговірні зобов'язання
- захист права власності
- корпоративні відносини
- застосування антимонопольного законодавства
- захист прав на об'єкти інтелектуальної власності
- інші категорії справ

2020 рік





I. Правові позиції щодо застосування законодавства про відповідальність за порушення зобов'язань

Складовою частиною змісту будь-якого суб'єктивного цивільного права є гарантована державою можливість захистити його від порушень з боку третіх осіб. При цьому особливості тих чи інших способів захисту визначаються

головним чином об'єктом, змістом порушених правовідносин і правовим статусом їх учасників. Лише належне врахування впливу всієї сукупності зазначених чинників у поєднанні з дотриманням основоположних постулатів верховенства права здатне забезпечити високу ефективність функціонування механізму правового регулювання охоронних відносин, включно з тими, що виникають унаслідок застосування заходів відповідальності за порушення зобов'язань.

1. Щодо визначення базової ставки, від якої обчислюється штраф за несвоєчасну доставку вантажу залізницею

У справі № 910/1524/19 об'єднана палата КГС ВС вирішувала питання щодо визначення базової ставки, від якої обчислюється штраф за несвоєчасну доставку вантажу залізницею.

Статут залізниць України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 року № 457, і Збірник тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ним послуги, затверджений наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 26 березня 2009 року № 317, містять визначення видів платежів, що сплачуються відправником вантажу на користь залізниці за перевезення вантажу до станції призначення. Йдеться про тариф на перевезення вантажу як «провізну плату» за перевезення вантажу у вагонах перевізника, власному чи орендованих вагонах або перевезення вагонів у порожньому стані, що не включає вартості робіт і послуг залізниці, пов'язаних із перевезенням вантажу (суми зборів), а також «інші платежі», які включають збори за виконання робіт та надання послуг залізницею, пов'язаних із перевезенням вантажів (плата за користування вагонами перевізника, плата за проїзд провідників, плата за охорону та супроводження), і додаткові витрати під час перевезення вантажу, не передбачені тарифами та зумовлені причинами, що не залежать від залізниці як перевізника.

Додатком 1 до Правил оформлення перевізних документів, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 21 листопада 2000 року № 644 (у редакції наказу Міністерства інфраструктури України від 8 червня 2011 року № 138), встановлено форму накладної як перевізного документа на залізниці із розшифруванням даних, що вносяться до її граф. До накладної залізницею-перевізником вносяться відомості щодо провізної плати (графа 31), плати за проїзд провідника (графа 32), плати за охорону вантажу залізницею (графа 33), інших платежів, сплачених на станції відправлення (графи 35, 36, 37), а також загальна сума платежів, сплачена відправником (графа 34).

У графі 34 залізничної накладної відображається загальна сума платежів, сплачених відправником на користь залізниці та зазначених у графах 31–33, 35–37 такого перевізного



документа, в тому числі провізної плати як плати за перевезення, та зборів за роботи і послуги, надані залізницею під час перевезення вантажу.

Тобто законодавець розмежовує поняття «провізна плата», яка є регульованим державою тарифом за надання залізницею послуг з перевезення вантажів, та «інші платежі», що справляються за надання (виконання) інших, пов'язаних із перевезенням послуг і робіт.

Пунктом 116 Статуту залізниць України визначено шкалу розрахунку штрафу, що підлягає до сплати залізницею одержувачу вантажу за порушення термінів його доставки. Його розмір залежить від кількості прострочених днів доставки вантажу та розраховується у відсотковому відношенні від суми провізної плати, сплаченої відправником на користь залізниці-перевізника.

З огляду на викладене об'єднана палата КГС ВС вирішила за необхідне відступити від правових позицій Верховного Суду у постановках від 27 лютого 2019 року у справі № 910/9765/18, від 9 вересня 2019 року у справі № 910/14170/18 та від 12 вересня 2019 року у справі № 910/10427/18 щодо обчислення суми штрафу за несвоєчасну доставку вантажу залізницею, виходячи із загальної суми платежів, сплаченої відправником на користь залізниці та відображеної у графі 34 залізничної накладної, та вказала на необхідність здійснення розрахунків штрафу в порядку п. 116 Статуту залізниць України у відсотковому співвідношенні від суми провізної плати, зазначеної у графі 31 залізничної накладної, залежно від кількості днів прострочення у доставці вантажу, що узгоджується з приписами ч. 3 ст. 313 ГК України, пунктів 6, 23 Статуту залізниць України, п. 1.2 Правил оформлення перевізних документів, п. 1.2 Правил обчислення термінів доставки вантажів, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 21 листопада 2000 року № 644.

Постанова об'єднаної палати КГС ВС від 21 лютого 2020 року у справі № 910/1524/19: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87838412>.

2. Податок на додану вартість не включається до розміру неустойки, нарахованої на підставі ч. 2 ст. 785 ЦК України за неповернення майна з оренди після припинення дії договору найму

Справляння податку на додану вартість (ПДВ) регулюється розд. V «Податок на додану вартість» ПК України. У ст. 185 зазначеного Кодексу перелічені операції платників податку, що є об'єктом оподаткування. Заходи відповідальності за порушення господарських зобов'язань юридичною особою не віднесено законодавцем до об'єктів оподаткування.

ПК України як спеціальним нормативним актом, що визначає питання щодо оподаткування, елементи податку, підстави для надання податкових пільг і порядок їх застосування, не регламентовано включення до бази оподаткування ПДВ заходів відповідальності за порушення господарських зобов'язань юридичною особою, а навпаки, прямо зазначено про те, що до складу договірної (контрактної) вартості не включаються суми неустойки (штрафів та/або пені). При цьому для цілей оподаткування законодавцем не передбачено винятків щодо спеціальної неустойки, встановленої ч. 2 ст. 785 ЦК України.

Із системного аналізу п. 9.1 ст. 9, підпункту 14.1.179 п. 14.1 ст. 14, статей 180, 188 ПК України вбачається, що ПДВ – це загальнодержавний непрямий податок, який входить у ціну



товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем (споживачем робіт, послуг), але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (виробник, надавач послуг), тобто особа, що здійснює господарську діяльність (платник податку).

Основою для розрахунку ПДВ є додана вартість – новостворена підприємством вартість за рахунок його власних факторів виробництва (землі, капіталу, робочої сили, підприємництва тощо).

За ч. 2 ст. 785 ЦК України неустойка в розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення її повернення не генерує доданої вартості, оскільки не є товаром або послугою, виникнення неустойки не пов'язане з впливом дій виробника / надавача послуг, її розмір не залежить від вартості використаних продавцем / надавачем сировини, інших товарів та додаткових послуг.

Неустойка, нарахована на підставі ч. 2 ст. 785 ЦК України, є спеціальною санкцією за порушення законодавства, вона не може бути об'єктом оподаткування ПДВ за своєю правовою природою як міра відповідальності.

Отже, при розрахунку розміру неустойки згідно з ч. 2 ст. 785 ЦК України за неповернення майна з оренди після припинення дії договору найму до її складу не включається ПДВ, який мав би сплачуватися орендарем орендодавцю у випадку правомірного користування майном.

Постанова об'єднаної палати КГС ВС від 20 листопада 2020 року у справі № 916/1319/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93149464>.

3. Скорочені строки позовної давності не поширюються на неустойку, передбачену ч. 2 ст. 785 ЦК України за неправомірне користування майном після припинення дії договору оренди

Відносини оренди в разі неправомірного користування майном можуть регулюватися положеннями договорів, які визначають наслідки неправомірного користування майном, та нормами законодавства, що в імперативному порядку застосовуються до осіб, які порушили зобов'язання у сфері орендних відносин.

Статтю 549 ЦК України та ст. 230 ГК України визначено загальне поняття штрафних санкцій, яке у господарському судочинстві включає неустойку, штраф, пеню, які учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил господарської діяльності, невиконання господарського зобов'язання.

Частиною 1 ст. 785 ЦК України регламентовано, що в разі припинення договору найму наймач зобов'язаний негайно повернути наймодавцеві річ у стані, в якому вона була одержана, з урахуванням нормального зносу або у стані, який було обумовлено в договорі. Частиною 2 цієї статті передбачено санкцію за порушення такого зобов'язання: якщо наймач не виконує обов'язку щодо повернення речі, наймодавець має право вимагати від наймача сплати неустойки у розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення.

За загальними та спеціальними нормами права санкція (неустойка), передбачена ст. 785 ЦК



України, є мірою відповідальності, визначеною законодавцем за неправомірне користування майном після припинення договору. З огляду на те, що зазначена міра відповідальності застосовується до триваючого правопорушення (неповернення майна орендодавцю), санкція також має характер тривалості у часі (зобов'язання сплатити подвійну плату за користування річчю за весь час неправомірного користування майном).

Зазначена санкція (неустойка) як така, що визначена спеціальною нормою права, має певні особливості щодо застосування порівняно з іншими штрафними санкціями, названими у ст. 230 ГК України та ст. 549 ЦК України.

Отже, скорочені строки позовної давності не поширюються на неустойку як особливу міру відповідальності, визначену законодавцем у ч. 2 ст. 785 ЦК України, оскільки орендодавець має право стягнути таку неустойку за весь час неправомірного користування майном після припинення дії договору. Зокрема, не застосовуються до неї положення ст. 232 ГК України про припинення нарахування штрафних санкцій після закінчення 6 місяців, оскільки інше передбачено ч. 2 ст. 785 ЦК України.

Постанова об'єднаної палати КГС ВС від 20 листопада 2020 року у справі № 916/1319/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93149464>.



II. Правові позиції щодо застосування положень Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»

Належне місце в сучасному процесі реформування відносин власності поступово займає такий важливий вид діяльності, як державна реєстрація речових прав на нерухоме майно.

Державна реєстрація покликана забезпечити охорону й захист прав і законних інтересів власників, користувачів нерухомого майна шляхом створення додаткових гарантій для них. Державна реєстрація прав зводить до мінімуму можливість недобросовісних осіб реєструвати на себе права, які їм не належать, а тому запобігає проведенню незаконних операцій із нерухомістю. Такі спори небезпідставно належать до категорії найскладніших.

1. КГС ВС, розглядаючи спір про скасування державної реєстрації права власності та визнання недійсним договору купівлі-продажу, визначив належний спосіб захисту порушених речових прав

У справі № 914/1201/19 КГС ВС зазначив, що в розумінні положень ч. 2 ст. 26 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» у чинній редакції (яка діяла на час ухвалення судом апеляційної інстанції оскарженої постанови у справі), на відміну від положень ч. 2 ст. 26 цього Закону в попередній редакції, яка передбачала такі способи судового захисту порушених прав, як скасування записів про проведену державну реєстрацію прав і скасування документів, на підставі яких проведено державну реєстрацію прав, наразі способами судового захисту порушених прав та інтересів особи є судові рішення про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав; судові рішення про визнання недійсними чи скасування документів, на підставі яких проведено



державну реєстрацію прав; судові рішення про скасування державної реєстрації прав.

При цьому з метою ефективного захисту порушених прав законодавець уточнив, що ухвалення зазначених судових рішень обов'язково має супроводжуватись одночасним визнанням, зміною чи припиненням цим рішенням речових прав, обтяжень речових прав, зареєстрованих відповідно до законодавства (за наявності таких прав).

Викладене свідчить, що із 16 січня 2020 року такого способу захисту порушених речових прав, як скасування запису про проведену державну реєстрацію права, закон не передбачав, а тому апеляційний господарський суд помилково констатував необхідність застосування позивачем такого способу судового захисту, який у практичному аспекті не зможе забезпечити й гарантувати позивачеві відновлення порушеного права, а отже, неспроможний надати особі ефективний захист її прав.

Постанова КГС ВС від 3 вересня 2020 року у справі № 914/1201/19: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91436833>.

2. Державна реєстрація прав не є підставою набуття права власності, а є лише засвідченням державою вже набутого особою права власності, що унеможлиблює ототожнення факту набуття права власності з фактом його державної реєстрації

У справі № 910/10987/18 за позовом банку до товариства з обмеженою відповідальністю про звернення стягнення на предмет іпотеки об'єднана палата КГС ВС зауважила, що відповідно до ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (державна реєстрація прав) – це офіційне визнання й підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» записи, що містяться в Державному реєстрі прав речових прав на нерухоме майно, повинні відповідати відомостям, що містяться в документах, на підставі яких проведені реєстраційні дії. У разі їх невідповідності пріоритет мають відомості, що містяться в документах, на підставі яких проведені реєстраційні дії.

Наведеною нормою законодавець урегулював правову ситуацію, коли відомості, що містяться в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, не відповідають наявним чинним та нескасованим правовстановлюючим документам, на підставі яких проведено реєстраційні дії та які мають пріоритет над записами, що містяться в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Однак суди попередніх інстанцій не застосували до спірних правовідносин положення зазначеної норми, не врахували, що реєстрація права власності в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно за товариством з обмеженою відповідальністю була проведена саме на підставі договорів купівлі-продажу спірного майна. Водночас поза увагою судів попередніх інстанцій залишились обставини правомірності правочинів (договорів купівлі-продажу), які були підставою набуття відповідачем права власності на спірне майно



та підставою внесення до Державного реєстру запису про право власності на спірне майно. Суди не з'ясували з достовірністю обставини того, чи створили ці правочини правові наслідки для їх сторін, чи набув відповідач право власності на спірне майно за цими правочинами, чи були такі правочини оскаржені та визнані недійсними в судовому порядку.

КГС ВС зазначив, що висновок судів попередніх інстанцій про припинення права власності відповідача на спірне майно ґрунтується лише на відомостях про припинення права власності, що містяться в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, і є передчасним.

КГС ВС звернув увагу, що при дослідженні судом обставин існування в особи права власності, необхідним є насамперед встановлення підстави, на якій особа набула таке право, оскільки сама по собі державна реєстрація прав не є підставою виникнення права власності, а закон такої підстави не передбачає.

Постанова об'єднаної палати КГС ВС від 24 січня 2020 року у справі № 910/10987/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87559633>.



III. Правові позиції у спорах щодо права постійного користування земельними ділянками

З огляду на недосконалість земельного законодавства та його постійні зміни земельні спори характеризуються значною складністю. Вони зачіпають істотні інтереси сторін і в багатьох випадках є соціально значущими. Також серед земельних спорів варті окремої уваги спори у справах щодо права постійного користування земельною ділянкою.

1. Щодо припинення права постійного користування земельними ділянками

Для задоволення позову про припинення права постійного користування земельною ділянкою та визнання недійсним і скасування державного акта на право постійного користування землею мають бути наявні докази добровільної відмови відповідача від права постійного користування земельною ділянкою, посвідченого відповідним державним актом, або наявні підстави, визначені ст. 143 ЗК України, для примусового припинення права користування землею.

Відповідну правову позицію викладено КГС ВС у справі № 909/108/19 за позовом міської ради до приватної виробничо-комерційної фірми про припинення права постійного користування земельною ділянкою та визнання недійсним і скасування державного акта на право постійного користування землею.

Припинення права користування земельною ділянкою здійснюється в загальному порядку з підстав, перелік яких наведено в ст. 141 ЗК України, та порядком, визначеним у ст. 144 цього Кодексу, у зв'язку з використанням земельної ділянки з порушенням земельного законодавства.

Водночас у ст. 143 ЗК України визначено конкретні випадки, коли примусове припинення прав на земельну ділянку здійснюється в судовому порядку.



Розглядаючи названу справу, КГС ВС зауважив, що зі змісту ст. 143 ЗК України вбачається, що перелік підстав примусового припинення прав на земельну ділянку в судовому порядку є вичерпним.

Отже, суди попередніх інстанцій, задовольняючи позовні вимоги, дійшли передчасного висновку про припинення права постійного користування земельною ділянкою в примусовому порядку, пославшись на зазначені в ст. 141 ЗК України підстави, такі як відчуження нерухомого майна, що знаходиться на спірній земельній ділянці, та систематична несплата земельного податку.

Визначені судами попередніх інстанцій підстави для припинення права постійного користування земельною ділянкою в примусовому порядку перебувають поза межами підстав, визначених у ст. 143 ЗК України, та є порушенням права відповідача на користування земельною ділянкою, набутого на законних підставах.

Постанова КГС ВС від 20 лютого 2020 року у справі № 909/108/19: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88149692>.

2. За відсутності встановленого судами факту порушення права товариства щодо постійного користування спірною земельною ділянкою з боку Головного управління Держгеокадастру й селищної ради та за відсутності спору про право, хоч і за наявності заперечень, які стосуються процедури оформлення землі, позов товариства про визнання права постійного користування земельною ділянкою є безпідставним та не підлягає задоволенню

Товариство звернулося до Головного управління Держгеокадастру у Херсонській області та селищної ради з позовом про визнання права постійного користування земельними ділянками для ведення сільськогосподарського виробництва на території селищної ради.

КГС ВС, розглядаючи справу № 923/364/19, зазначив, що, встановивши наявність в особи, яка звернулася з позовом, суб'єктивного матеріального права або охоронюваного законом інтересу, на захист яких подано позов, суд з'ясовує наявність чи відсутність факту порушення або оспорення і, відповідно, ухвалює рішення про захист порушеного права або відмовляє позивачеві в захисті.

Водночас у цій справі судами попередніх інстанцій не встановлено порушення права товариства щодо постійного користування спірною земельною ділянкою з боку Головного управління Держгеокадастру у Херсонській області й селищної ради.

Разом із тим положеннями ч. 2 ст. 16 ЦК України, п. «а» ч. 3 ст. 152 ЗК України встановлено, що захист прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється, зокрема, шляхом визнання прав. Визнання права можливе в разі виникнення спору щодо його належності між особою, яка вважає право порушеним, та іншою особою, яка претендує на відповідний титул. Такий спосіб захисту прав може бути застосований за наявності спору про право.

Отже, за відсутності встановленого судами факту порушення права товариства щодо постійного користування спірною земельною ділянкою з боку Головного управління



Держгеокадастру й селищної ради та за відсутності спору про право, хоч і за наявності заперечень, які стосуються процедури оформлення землі, позов про визнання права постійного користування земельною ділянкою є безпідставним та не підлягає задоволенню.

Постанова КГС ВС від 11 лютого 2020 року у справі № 923/364/19: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87711923>.



IV. Правові позиції у спорах за участю фермерських господарств

Під час створення та функціонування фермерських господарств визначальними є земельні правовідносини. Передумовою державної реєстрації фермерського господарства (зі статусом юридичної особи) є набуття громадянином (кількома громадянами) України, які виявили бажання створити таке господарство, права власності або користування земельною ділянкою. Спори щодо земельних ділянок фермерських господарств є однією з важливих категорій спорів, які розглядав КГС ВС у минулому році.

1. Звернення засновника фермерського господарства, який безоплатно отримав в оренду земельні ділянки із земель державної власності для ведення цього господарства, про додаткове відведення земельної ділянки на позаконкурсній основі суперечить приписам чинного законодавства

Про це йдеться в постанові КГС ВС у справі № 927/83/19, предметом судового розгляду в якій були позовні вимоги прокурора щодо визнання недійсним і скасування наказу Головного управління Держгеокадастру про затвердження документації із землеустрою та передачі земельної ділянки в оренду фермерському господарству; визнання недійсним договору оренди землі.

КГС ВС, залишаючи без змін постанову апеляційного господарського суду про задоволення позову, зазначив, що з урахуванням вимог статей 7, 12 Закону України «Про фермерське господарство», статей 116, 118, 121, 123, 134 ЗК України право на безоплатне отримання земельної ділянки державної власності одного виду громадянин може використати один раз. Додатково земельні ділянки громадянин або фермерське господарство можуть отримати на конкурентних засадах шляхом участі в торгах.

Отже, оскільки громадянин, який є засновником фермерського господарства, уже скористався правом на безоплатне отримання в оренду земельних ділянок із земель державної форми власності для ведення фермерського господарства, його повторне звернення до Головного управління Держгеокадастру із заявою про відведення земельної ділянки в оренду для ведення фермерського господарства на позаконкурсній основі суперечить приписам чинного законодавства, що є самостійною, достатньою підставою для задоволення позову щодо визнання недійсним і скасування наказу Головного управління Держгеокадастру про затвердження документації із землеустрою та передачі земельної ділянки в оренду фермерському господарству; визнання недійсним договору оренди землі.

Постанова КГС ВС від 29 січня 2020 року у справі № 927/83/19: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87329334>.



2. З огляду на встановлені ст. 152 ЗК України способи захисту прав на земельні ділянки та визначені ст. 5 ГПК України вимоги щодо ефективності способу захисту права позивач у спорі про захист прав на земельну ділянку може пред'явити будь-яку позовну вимогу, яка не передбачена законом або договором, а суд може захистити порушене право в заявлений спосіб, у тому числі й шляхом визнання відсутнім права, але за умови, що такий спосіб захисту прав на земельну ділянку, обраний позивачем, відновлює (захищає) порушене право позивача або нівелює негативні для нього наслідки у зв'язку з порушенням права, тобто є ефективним способом захисту і виключає в подальшому необхідність пред'явлення інших позовів для захисту (відновлення) порушеного права

Предметом судового розгляду була вимога Першого заступника керівника прокуратури області, який звернувся до суду з позовом в інтересах держави в особі Головного управління Держгеокадастру області до фермерського господарства про визнання відсутнім права постійного користування земельною ділянкою. Позов обґрунтовано з посиланням на те, що право постійного користування земельною ділянкою не було включене до складу спадщини, відповідно, така земельна ділянка не належить новому власнику фермерського господарства, проте використовується фермерським господарством за відсутності належних правових підстав.

Верховний Суд у складі палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду погодився з висновками судів попередніх інстанцій щодо відсутності підстав для задоволення позову у зв'язку з обранням прокурором неефективного способу захисту порушених прав, зазначивши про таке.

Застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулась особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення. Такі право чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання чи оспорення та спричиненим цими діями наслідкам.

Суд касаційної інстанції погодився з висновками судів про те, що заявлена прокурором одна позовна вимога про визнання відсутнім права постійного користування земельною ділянкою в разі її задоволення не призведе до відновлення порушеного права чи захисту інтересів держави та забезпечення виконання юридичного обов'язку зобов'язаною стороною, не відбудеться нівелювання негативних наслідків і в позивача не відновиться право користування чи розпорядження конкретним матеріальним благом – земельною ділянкою.

Визнання відсутнім у відповідача права користування земельною ділянкою в цьому випадку є, по суті, встановленням обставин, які в подальшому можуть бути зазначені як підстави позову про захист свого порушеного права, що також свідчить про неефективність обраного прокурором способу захисту, оскільки він не відновлює порушеного права, а вимагає пред'явлення в подальшому іншого позову.

Постанова КГС ВС від 22 червня 2020 року у справі № 922/2155/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90154778>.



V. Правові позиції з процесуальних питань

З прийняттям нового ГПК України для кращого розуміння всіх процесуальних питань актуальною є судова практика щодо застосування господарського процесуального законодавства.

1. Суддя, який брав участь у постановленні ухвали про залишення апеляційної скарги без розгляду, не може вважатися суддею, який брав участь у вирішенні справи

Згідно із ч. 3 ст. 36 ГПК України суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді апеляційної інстанції, не може брати участь у розгляді цієї самої справи в судах касаційної або першої інстанцій, а також у новому розгляді справи після скасування постанови суду апеляційної інстанції.

Отже, передбачена ч. 3 ст. 36 ГПК України недопустимість повторної участі судді в розгляді справи полягає в тому, що в новому розгляді справи після скасування постанови суду апеляційної інстанції не може брати участь суддя, який уже брав участь саме у вирішенні справи по суті в суді апеляційної інстанції.

Наведена норма містить такі поняття, як «вирішення» та «розгляд» справи, які з огляду на їхній зміст та значення не можна ототожнювати.

Під вирішенням справи в суді апеляційної інстанції слід розуміти ухвалення судового рішення у формі постанови, яке приймається судом апеляційної інстанції за наслідком розгляду апеляційної скарги та перегляду рішення або ухвали про закриття провадження у справі місцевого господарського суду, які ухвалюються / постановляються судом першої інстанції по суті спору.

При цьому ухвали суду апеляційної інстанції, постановлені до початку розгляду справи в суді апеляційної інстанції за результатом перевірки матеріалів поданої апеляційної скарги, не стосуються ні розгляду, ні вирішення справи. Ухвали, постановлені при розгляді справи за наслідком вирішення процедурних процесуальних питань, пов'язаних із рухом справи (зокрема ухвали про відкладення розгляду справи, оголошення перерви в розгляді справи, зупинення провадження), за якими провадження у справі не закінчується, також не стосуються вирішення справи.

Постановленням ухвал (за результатом перевірки матеріалів поданої апеляційної скарги та за наслідком вирішення процедурних процесуальних питань, пов'язаних із рухом справи) справа в суді апеляційної інстанції не вирішується, а суддя, який брав участь у складі колегії суддів при постановленні таких ухвал, не може вважатися таким, що вже брав участь у вирішенні справи в суді апеляційної інстанції в розумінні ч. 3 ст. 36 ГПК України.

Ухвала апеляційного господарського суду про залишення апеляційної скарги без розгляду не є судовим рішенням, ухваленим по суті спору, а суддя, який брав участь у постановленні цієї ухвали, не може вважатися суддею, який брав участь у вирішенні справи, оскільки



за цією ухвалою суд не здійснив ні розгляду апеляційної скарги, ні перегляду рішення місцевого господарського суду й не вирішував спір по суті справи.

Постанова КГС ВС від 23 липня 2020 року у справі № 910/9266/14: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90540503>.

2. За подання апеляційних (касаційних) скарг на ухвалу про відмову в задоволенні заяви про винесення додаткового судового рішення справляється судовий збір

За змістом п. 2 ч. 3 ст. 258 ГПК України, до апеляційної скарги додаються докази сплати судового збору.

Згідно із ч. 2 ст. 123 ГПК України розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом.

Частиною першою ст. 4 Закону України «Про судовий збір» передбачено, що судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, у якому відповідна заява або скарга подається до суду, – у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі.

Відповідно до підпункту 7 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» за подання до господарського суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду ставка судового збору становить один розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Підпунктом 7 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» встановлено ставку судового збору в розмірі одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб за подання апеляційних і касаційних скарг на всі без винятку ухвали господарського суду, які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачено цим Законом справляння судового збору за подання тих заяв, за результатами розгляду яких постановляються відповідні ухвали.

Отже, за подання апеляційних (касаційних) скарг на ухвалу про відмову в задоволенні заяви про винесення додаткового судового рішення справляється судовий збір.

Постанова об'єднаної палати КГС ВС від 24 липня 2020 року у справі № 911/4241/15: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90566045>.

3. Щодо вжиття заходів забезпечення позову за позовними вимогами немайнового характеру

Відповідно до ч. 2 ст. 136 ГПК України забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду.

Вирішуючи питання про забезпечення позову, господарський суд має оцінити обґрунтованість доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням розумності, обґрунтованості та адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; забезпечення балансу інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу; наявності зв'язку між конкретним заходом до забезпечення позову і предметом позовної вимоги, зокрема,



чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову; імовірності утруднення виконання або невиконання рішення господарського суду в разі невжиття таких заходів; запобігання порушенню у зв'язку з вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, які не є учасниками цього судового процесу.

Достатньо обґрунтованим для забезпечення позову є підтверджена доказами наявність фактичних обставин, із якими пов'язується застосування певного виду забезпечення позову. Адекватність заходу до забезпечення позову, що застосовується господарським судом, визначається його відповідністю вимогам, на забезпечення яких він вживається. Оцінку такої відповідності здійснює господарський суд, зокрема, з урахуванням співвідношення прав (інтересу), про захист яких просить заявник, із вартістю майна, на яке вимагається накладення арешту, або майнових наслідків заборони відповідачу вчиняти певні дії.

Водночас, якщо позивач звернувся до суду з позовними вимогами немайнового характеру, судові рішення у разі задоволення яких не вимагатиме примусового виконання, така підстава для вжиття заходів забезпечення позову як достатньо обґрунтоване припущення, що невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду, не підлягає дослідженню.

У цьому випадку підставою для застосування заходів до забезпечення позову за вимогами немайнового характеру є достатньо обґрунтоване припущення, що невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду.

Постанова КГС ВС від 17 грудня 2020 року у справі № 910/11857/20: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/93624154>.



Колегії суддів першої судової палати*



Станіслав Голубицький, Галина Крет, Аркадій Бущенко



Надія Стефанів, Станіслав Голубицький, Тетяна Шевченко



Володимир Король, Алла Макаровець, Василь Огурецький

Колегії суддів другої судової палати*



Лев Кишакевич, Наталія Білик, Олександр Ємець



Наталія Білик, Станіслав Кравченко, Віктор Остапук

*Склад колегій, які працювали упродовж 2020 року



Олександр Марчук, Світлана Яковлева, Сергій Слинько



Олег Могильний, Вячеслав Наставний, Олександр Марчук

Колегії суддів третьої судової палати*



Ігор Іваненко, Ольга Булейко, Сергій Фомін



Микола Мазур, Сергій Єрмейчук, Андрій Чистик



Микола Ковтунович, Юрій Луганський, Герман Анісімов



Микола Мазур, Світлана Вус, Андрій Чистик

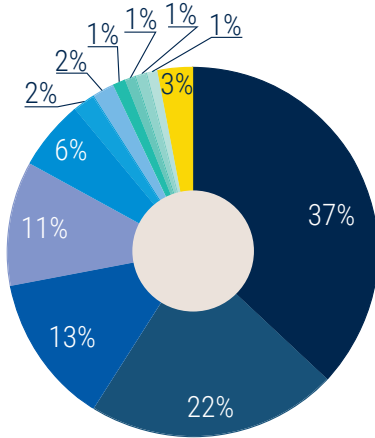
*Склад колегій, які працювали упродовж 2020 року



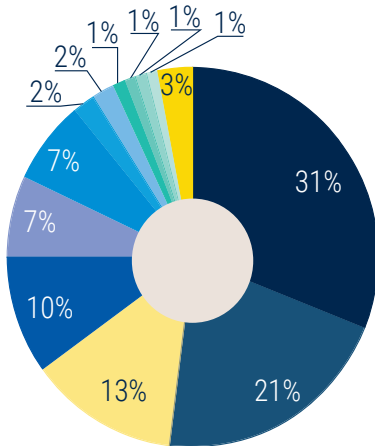
Рішення Верховного Суду (кримінальна юрисдикція)

Касаційні скарги в кримінальних справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду

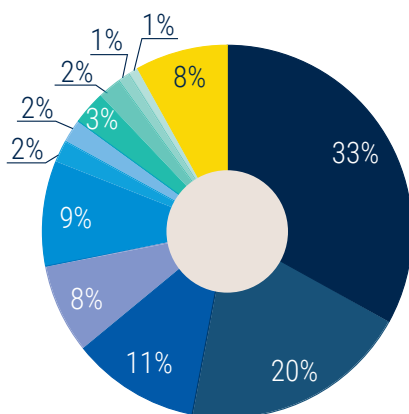
2018 рік



2019 рік



2020 рік



- злочини проти власності
- злочини проти життя і здоров'я особи
- злочини відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України (ст. 399)
- злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту
- злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів
- злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг
- злочини проти громадської безпеки
- злочини проти громадського порядку та моральності
- злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян
- злочини у сфері господарської діяльності
- злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи
- злочини проти правосуддя
- справи інших категорій



I. Правові позиції стосовно кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи

У Кримінальному кодексі України міститься низка норм, якими передбачено відповідальність за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи. Зокрема, це норми про вбивство (статті 115–119), тілесні ушкодження (статті 121–125), домашнє насильство (ст. 1261). Окрім того, у КК України є норми про обставини, що виключають злочинність діяння, наприклад, ідеться про право кожної людини на необхідну оборону, що закріплене у ст. 36 КК України. Це право є важливою гарантією реалізації положення ч. 3 ст. 27 Конституції України про те, що кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Касаційний кримінальний суд у складі ВС упродовж 2020 року приділяв увагу забезпеченню кримінально-правового захисту прав людини на життя та здоров'я шляхом формулювання правових позицій, що сприяло досягненню таких якісних критеріїв судової практики, як сталість та єдність.

1. Щодо кваліфікації дій у разі заподіяння смерті одній особі, якщо реалізувати умисел, спрямований на заподіяння смерті іншому потерпілому, не вдалося з причин, що не залежали від волі винуватого

У справі № 640/18653/17 об'єднана палата Касаційного кримінального суду, оцінюючи конкретну ситуацію, відповідно до якої обвинувачений вчинив злочин із прямим визначеним умислом, спрямованим на заподіяння смерті двом потерпілим, однак смерть одного з потерпілих не настала, крізь призму дотримання принципу «non bis in idem», що виключає подвійне ставлення у провину (інкримінування) згідно із ч. 1 ст. 61 Конституції України та ч. 3 ст. 2 КК України, сформулювала правовий висновок, який полягає в зазначеному нижче.

Якщо судом встановлено єдиний прямий визначений умисел, спрямований на заподіяння смерті двом або більше особам, вбивство однієї людини і замах на життя другої має кваліфікуватися як незакінчений злочин – замах на вбивство двох або більше осіб, оскільки єдиного злочинного наміру вбити двох осіб не було реалізовано з причин, що не залежали від волі винної особи, за відповідною частиною ст. 15, п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України незалежно від послідовності злочинних дій та за ч. 1 ст. 115 КК України чи відповідним пунктом ч. 2 ст. 115 цього Кодексу (або іншими спеціальними нормами) у разі наявності таких підстав.

Окрім того, зроблено висновок, що кваліфікація дій винного за ч. 1 ст. 115 КК України та ч. 2 ст. 15, п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України не порушує принципу «non bis in idem», що виключає подвійне ставлення у провину (інкримінування) згідно із ч. 1 ст. 61 Конституції України та ч. 3 ст. 2 КК України, адже наслідок у виді смерті однієї людини не є обов'язковою (конститутивною) ознакою замаху на життя двох чи більше потерпілих, тому окрема кримінально-правова оцінка такого наслідку у формулі кваліфікації не є подвійним ставленням у провину. Формула кваліфікації, що включає лише ч. 2 ст. 15, п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України, не відображає заподіяння



смерті одній людині, яка за своїм характером є найбільш небезпечним наслідком, який є незворотним.

Постанова ККС ВС від 28 вересня 2020 року у справі № 640/18653/17 (провадження № 51-543кмо20): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/92021156>.

2. Щодо застосування кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за домашнє насильство (ст. 1261 КК України), якою КК України було доповнено відповідно до Закону України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»

Надання правового висновку об'єднаною палатою ККС ВС було обумовлене необхідністю вирішення питання про те, чи є підстави для закриття кримінального провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України у випадку обвинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 125 КК України, що мало місце до набрання вказаним Законом чинності, і відповідне насильство було застосовано обвинуваченим до члена сім'ї.

У справі № 453/225/19 об'єднана палата ККС ВС, ухвалюючи рішення, вказала, що формулювання поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» є ширшим за поняття «домашнє насильство» у ст. 1261 КК України і може полягати не лише у вчиненні цього злочину, а й в інших суспільно небезпечних діяннях, які мають ознаки домашнього насильства.

Об'єднана палата ККС ВС також відзначила, що вчинення злочину стосовно члена сім'ї або іншої особи, зазначеної в ч. 2 ст. 3 Закону № 2227-VIII, автоматично не скасовує гарантій права на захист. Якщо сторона обвинувачення вважає, що суспільно небезпечне діяння пов'язане саме з домашнім насильством, вона про це обов'язково має зазначити у повідомленні про підозру, в обвинувальному акті, а на обґрунтування своєї позиції – надати відповідні докази. Інакше підозрюваний (обвинувачений) буде позбавлений процесуальної можливості ефективно захищатися та спростувати висунуте обвинувачення.

Ураховуючи викладене, об'єднана палата ККС ВС зробила такий правовий висновок: злочином, пов'язаним із домашнім насильством, слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), перелічених у ст. 1 Закону № 2229-VIII, незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті (частині статті) КК України як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину. Встановлена у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України заборона закриття кримінального провадження поширюється на осіб, які вчинили злочин, пов'язаний із домашнім насильством, за умови, що слідчі органи пред'явили особі таке обвинувачення і вона мала можливість захищатися від нього.

Постанова ККС ВС від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19 (провадження № 51-4000кмо19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679>.



3. Щодо наявності необхідної оборони у діях особи, яка спричинила шкоду здоров'ю іншої особи (середньої тяжкості тілесні ушкодження) під час конфлікту з нею

У справі № 612/890/16-к ККС ВС констатував, що стан необхідної оборони існує лише протягом суспільно небезпечного посягання, яке має початковий і кінцевий моменти, а також лише за умови необхідності негайного відвернення або припинення такого посягання. Необхідність негайного відвернення або припинення суспільно небезпечного посягання виникає у тому випадку, коли зволікання з боку того, хто обороняється, стосовно заподіяння шкоди тому, хто посягає, загрожує негайною і невідворотною шкодою для правоохоронюваних інтересів.

Оцінюючи конкретну ситуацію, ККС ВС визнав обґрунтованими рішення судів першої та апеляційної інстанцій, у яких було встановлено наявність усіх ознак необхідної оборони в ситуації заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень під час вирішення конфлікту, що виник між двома особами. При цьому у діях особи, яка спричинила ці тілесні ушкодження, відсутній склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 122 КК України, оскільки ця особа оборонялася від суспільно небезпечного посягання іншої особи з тією метою, щоб не дати їй можливості заподіяти шкоди своєму здоров'ю.

Постанова ККС ВС від 29 жовтня 2020 року у справі № 612/890/16-к (провадження № 51-3895км20): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602222>.



II. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень, що полягають у порушенні правил безпеки дорожнього руху

Забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні є важливим аспектом діяльності держави. У результаті ДТП настають тяжкі наслідки у вигляді смерті та тілесних ушкоджень одній або кільком особам, заподіюються матеріальні збитки, які підлягають відшкодуванню.

Як вбачається з аналізу судової практики, найбільш поширеною причиною виникнення аварійних ситуацій залишається керування транспортних засобів у стані сп'яніння, що заборонено на всіх рівнях нормативно-правового регулювання безпеки дорожнього руху в Україні. Це обумовлює адекватний вибір форми кримінально-правового реагування держави на протиправну поведінку в такому випадку. Зокрема, йдеться про можливість призначення винуватим, які у стані сп'яніння вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 286 «Порушення правил безпеки дорожнього руху» КК України, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК України), та звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України).

Крім того, предметом оцінки ККС ВС були ситуації, коли ДТП вчинялася через необережну поведінку кількох учасників дорожнього руху: кількох водіїв, водія та пішохода, водія та особи, яка керувала гужовим транспортом. У такому випадку було встановлено збіг необережності кількох суб'єктів у заподіянні спільної для них шкоди, що вимагає детального аналізу ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, зокрема оцінки причинності в ситуації, що склалася.



На вирішення цих та інших проблем, що виникали під час розгляду кримінальних проваджень за ст. 286 КК України, була спрямована правозастосовна діяльність ККС ВС.

1. Щодо вибору засобу кримінально-правового реагування у випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, а також мотивування такого вибору у рішеннях судів

Упродовж 2020 року судова практика ККС ВС у частині звільнення від відбування покарання з випробуванням особи, визнаної винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, формувалася таким чином, щоб орієнтувати суди виважено підходити до такого звільнення та мотивувати прийняте рішення. Зокрема, у рішеннях ККС ВС послідовно обґрунтовується позиція, що застосування ст. 75 КК України у вказаних провадженнях може бути визнано неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність. Зокрема, це має місце у випадку, коли обвинувачений неодноразово притягався до адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху, однак, не зробивши для себе відповідних висновків, через невеликий проміжок часу вчинив ДТП з тяжкими наслідками (справа № 490/9758/17), вчинив кримінальне правопорушення у стані сп'яніння (справа № 755/9680/19), порушив правила дорожнього руху, спричинивши тяжкі наслідки кільком особам (справа № 640/8605/15-к).

Водночас ККС ВС сформував таку правову позицію, відповідно до якої навіть у випадках, коли суд не визнає за доцільне призначити покарання особі, визнаній винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 286 КК України, може призначити їй більш м'яке покарання, ніж передбачене законом (ст. 69 КК України) за наявності підстави та умов, визначених у вказаній статті (справа № 640/8605/15-к).

Постанова ККС ВС від 25 червня 2019 року у справі № 490/9758/17 (провадження № 51-5847км18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82769652>.

Постанова ККС ВС від 22 жовтня 2020 року у справі № 755/9680/19 (провадження № 51-3258км20): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/92483003>.

Постанова ККС ВС від 8 серпня 2020 року у справі № 640/8605/15-к (провадження № 51-1373км20): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91555050>.

2. Щодо кримінально-правової оцінки полісуб'єктної необережної поведінки крізь призму каузальних зв'язків

У справі № 523/12810/15-к ККС ВС сформулював правову позицію, яка стосується необхідності встановлення причин та умов ДТП кількома учасниками дорожнього руху, що спричинило наслідки, передбачені у ст. 286 КК України.

Касаційний кримінальний суд у складі ВС констатував, що причиною ДТП, внаслідок якої пішоходу заподіяно тяжких тілесних ушкоджень, стало порушення водієм правил дорожнього руху, а умовою – протиправність дій пішохода, який, перетинаючи проїзну частину, зупинився на ній, створюючи небезпеку для дорожнього руху. Однак наявність такої умови не виключає відповідальності водія, оскільки незалежно від причин виникнення небезпеки для руху або перешкоди водій зобов'язаний був дотримуватись правил дорожнього руху та при виявленні пішохода негайно вжити заходів для зменшення швидкості аж до зупинки транспортного засобу.



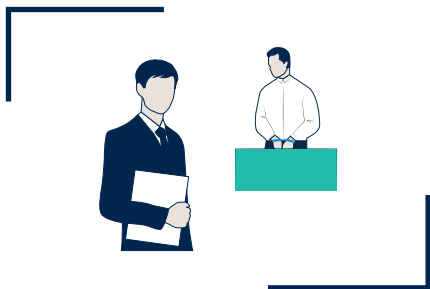
Ураховуючи викладене, ККС ВС сформулював таку правову позицію: у випадку, коли правила дорожнього руху порушені кількома учасниками ДТП (зокрема, водієм та пішоходом), до кримінальної відповідальності притягується лише та особа, протиправні дії якої перебували у причинному зв'язку з наслідками, що настали. Протиправна поведінка іншого учасника ДТП у цьому випадку є умовою спричинення відповідних наслідків та не впливає на підставу кримінальної відповідальності особи, в діях якої встановлено причинний зв'язок з наслідками, що настали.

Постанова ККС ВС від 26 травня 2020 року у справі № 523/12810/15-к (провадження № 51-266км20): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89480019>.

У справі № 130/720/17 було констатовано, що, оцінюючи наявність ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, необхідно приділяти пильну увагу встановленню причинного зв'язку як обов'язкової ознаки вказаного кримінального правопорушення. Тобто необхідно враховувати як дії (бездіяльність) особи, яка керує транспортним засобом, так і неналежне (у тому числі невинне) поводження інших учасників руху (тобто й пішохода), що також може виключити відповідальність водія. Крім того, при вирішенні питання про причинний зв'язок ураховується наявність у водія технічної можливості уникнути шкідливого наслідку. Якщо такої можливості не було і встановлено, що аварійну ситуацію викликано не ним, то відповідальність водія виключається. У випадку, коли вказану ситуацію було створено самим водієм-порушником, то відсутність технічної можливості уникнути шкідливих наслідків юридичного значення не має.

У результаті Касаційним кримінальним судом у складі ВС було сформульовано таку правову позицію: для кваліфікації дій особи за ст. 286 КК України судам слід виходити не лише з висновків експертів, у яких встановлено наявність причинного зв'язку між порушенням водієм Правил дорожнього руху та наслідками, що настали, а із сукупності всіх обставин, що належать до предмета доказування з огляду на особливості складу злочину, передбаченого ст. 286 КК України. Зокрема, оцінці підлягає наявність технічної можливості у водія уникнути наслідків злочину та джерело створення аварійної ситуації.

Постанова ККС ВС від 24 березня 2020 року у справі № 130/720/17 (провадження № 51-2134км19): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88449012>.



III. Правові позиції стосовно кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективний захист, наданий захисником, який у разі необхідності призначається офіційно, є одним з основоположних елементів справедливого судового розгляду.

При цьому Суд неодноразово наголошував, що передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод права мають бути не теоретичними або ілюзорними, а правами практичними та ефективними.



Забезпечення обвинуваченому права на захист, згідно зі ст. 129 Конституції України, є основною засадою судочинства, а відповідно до ст. 7 КПК України її віднесено до загальних засад кримінального провадження. Ця конституційна засада кримінального провадження створює загальні умови правового регулювання права на захист від кримінального переслідування як одного з основоположних прав, гарантованого, зокрема, міжнародними стандартами, та встановлює загальні вимоги, яким повинна відповідати кримінальна процесуальна діяльність суб'єктів кримінального провадження з метою належної реалізації функції захисту.

Право на захист є невід'ємним, природним правом людини, гарантованим нормами міжнародного права та положеннями Конституції України. Вказане право нормативно закріплене рядом міжнародно-правових актів, зокрема у підпункті «с» п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, та є одним із основних конституційних прав людини та громадянина відповідно до ч. 2 ст. 63 Основного Закону України.

1. Щодо того, чи має місце істотне порушення вимог кримінального процесуального закону у випадку, коли суд не забезпечив заміни одного захисника на іншого через некомпетентність першого

У справі № 525/897/19 ККС ВС сформулював правову позицію, відповідно до якої порушення права на захист є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, якщо апеляційний суд не розглянув клопотання засудженого про заміну одного захисника через його некомпетентність у наданні допомоги у кримінальному провадженні на іншого та прийняв рішення про продовження розгляду кримінального провадження за участю захисника, стосовно компетентності якого засуджений висловив сумнів і недовіру.

Обґрунтовуючи таку правову позицію, ККС ВС виходив із того, що забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого і виправданого у кримінальному провадженні є однією з найважливіших гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених у ст. 59, ч. 2 ст. 63, п. 5 ч. 3 ст. 129 Конституції України та міжнародними актами, які становлять національне законодавство щодо прав людини і основоположних свобод (ст. 11 Загальної декларації прав людини; ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Окрім того, Касаційний кримінальний суд зазначив, що ЄСПЛ у рішеннях неодноразово підкреслював, що сумлінне забезпечення здійснення прав, гарантованих ст. 6 Конвенції, є обов'язком держави. Адекватний захист обвинуваченого як у суді першої інстанції, так і в суді вищої інстанції має вирішальне значення для справедливості у системі кримінального судочинства. Власне таких вимог не дотримався суд апеляційної інстанції, який не прийняв процесуальне рішення за клопотанням засудженого про зміну захисника, котрий здійснював його захист за призначенням, на іншого захисника у зв'язку з його некомпетентністю, що було заявлено під час судового засідання.

Постанова ККС ВС від 20 травня 2020 року у справі № 525/897/19 (провадження № 51-746км20): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89395935>.



2. Щодо визначення, у судах яких інстанцій має забезпечуватися участь захисника в судовому провадженні стосовно неповнолітнього

У справі № 570/5368/17 ККС ВС оцінив ситуацію, за якої апеляційний суд переглянув вирок місцевого суду, ухвалений за результатами судового розгляду щодо неповнолітнього, за відсутності захисника, котрий подав апеляційну скаргу на це судове рішення.

Розглянувши касаційну скаргу захисника, Касаційний кримінальний суд сформулював таку правову позицію: участь захисника в судовому провадженні щодо неповнолітнього має бути забезпечено в судах усіх інстанцій незалежно від стадії судового провадження та суб'єкта оскарження, а також незалежно від моменту досягнення такою особою повноліття на момент судового розгляду.

Касаційний кримінальний суд визнав, що незабезпечення участі захисника у такому випадку є істотним порушенням кримінального процесуального закону та безумовною підставою для скасування такого рішення.

Постанова ККС ВС від 16 квітня 2020 року у справі № 570/5368/17 (провадження № 51-5958км19): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88880612>.

3. Щодо визначення осіб, які через свої фізичні або психічні вади не можуть самі реалізувати право на захист

У справі № 199/330/18 Касаційний кримінальний суд визначав, чи мало місце порушення права на захист у випадку, якщо окремі слідчі дії у кримінальному провадженні стосовно обвинуваченого, який згідно з довідкою наркологічного диспансеру та актом обстеження спеціальної медичної комісії з проведення медичних експертиз наркологічного диспансеру, які містяться в матеріалах кримінального провадження, перебуває на обліку з діагнозом хронічний алкоголізм.

ККС ВС уточнив, що відповідно до вимог ч. 1 ст. 52 КПК України участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні, у тому числі, щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад (п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК України).

Касаційний кримінальний суд, виходячи з матеріалів кримінального провадження, констатував, що на стадії досудового розслідування було належно забезпечено право обвинуваченого на захист та сформульовано таку правову позицію.

Під особами, які через свої фізичні або психічні вади не можуть самі реалізувати право на захист, необхідно розуміти, зокрема, осіб з істотними дефектами мови, зору, слуху тощо, а також осіб, які хоч і визнані осудними, але мають психічні вади, що перешкоджають їм самостійно захищатися від обвинувачення. Встановлення лише самого факту перебування особи на спеціальному обліку не означає, що засуджений не міг повною мірою реалізувати своє право на захист.



Під час здійснення судового провадження питання про залучення захисника необхідно вирішувати з огляду на конкретні обставини справи з урахуванням установлених характеру розладів, психічного або соматичного стану здоров'я особи, особливостей її поведінки, стилю комунікації з іншими тощо.

Постанова ККС ВС від 28 травня 2020 року у справі № 686/25855/18 (провадження № 51-365км20): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89564033>.



IV. Правові позиції стосовно оцінки дій працівників правоохоронних органів як провокації кримінального правопорушення чи правомірної поведінки

Однією з актуальних проблем, яка має важливе значення для захисту прав людини у межах кримінального провадження, є проблема здійснення захисту від провокації особи на вчинення кримінального правопорушення. Так, відповідно

до ст. 271 КПК України під час підготовки та проведення заходів із контролю за вчиненням кримінального правопорушення забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити кримінальне правопорушення, якого вона не вчинила б, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Заборона провокації (підбурювання) особи на вчинення кримінального правопорушення під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів у кримінальному провадженні має наскрізний характер.

У практиці ККС ВС мала місце оцінка ситуацій дій працівників правоохоронних органів як провокації кримінального правопорушення або їх правомірної поведінки. При цьому Суд приймав рішення, керуючись не лише нормами національного кримінального процесуального права, а й відповідними міжнародними стандартами. Йдеться, зокрема, про усталену судову практику ЄСПЛ (наприклад, рішення у справах «Едвардс і Льюїс проти Сполученого Королівства», «Раманаускас проти Литви», «Худобін проти Росії», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Баннікова проти Росії», «Константін і Стоян проти Румунії», «Шеннон проти Сполученого Королівства», «Барк Хун проти Туреччини», «Малінінас проти Литви», «Ваньян проти Росії», «Веселов та інші проти Росії», «Сепіл проти Туреччини», «Алі проти Румунії», «В. проти Фінляндії», «Лагутін та інші проти Росії»).

1. Щодо визначення випадків, коли має місце підбурювання до вчинення кримінального правопорушення з боку працівника правоохоронного органу, вчинене з метою подальшого викриття засудженого

У справі № 164/104/18 ККС ВС визнав обґрунтованими висновки судів першої та апеляційної інстанцій про наявність у цьому кримінальному провадженні факту підбурювання до вчинення кримінального правопорушення, оскільки працівник оперативного підрозділу без дотримання встановленого порядку фактично здійснював операцію з контрольованого вчинення



корупційного діяння, забезпечивши засобами аудіо-, відеозапису, ідентифікувавши грошові купюри та вручивши їх особі, яка повинна була передати гроші обвинуваченому як неправомірну вигоду. При цьому не було дотримано вимог щодо запобігання провокації злочину.

У вказаній справі ККС ВС сформулював таку правову позицію: підбурювання до вчинення кримінального правопорушення з боку працівника правоохоронного органу, вчинене з метою подальшого викриття засудженого, має місце у випадку, якщо такий працівник без дотримання вимог щодо запобігання провокації злочину спеціально залучив свідка для проведення оперативно-розшукових заходів щодо засудженого до відкриття кримінального провадження, надав свідку до першої зустрічі із засудженим спеціальні засоби прихованого аудіо-, відеофіксування подій, а також ідентифіковані помічені грошові кошти для організації їх передачі як неправомірної вигоди засудженому.

Постанова ККС ВС від 8 квітня 2020 року у справі № 164/104/18 (провадження № 51-10414км18): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88749774>.

2. Щодо необхідності забезпечення стороною обвинувачення явки легендованої особи у судові засідання для надання показань, що підтверджують відсутність провокації кримінального правопорушення

У справі № 643/10749/14-к ККС ВС сформульовано правову позицію, відповідно до якої для встановлення відсутності ознак провокації під час здійснення контролю за вчиненням злочину у вигляді оперативної закупівлі наркотичного засобу стороною обвинувачення має вжити заходів щодо забезпечення явки легендованої особи у судові засідання щодо надання відповідних показань. Водночас у відповідному провадженні стороною обвинувачення не забезпечила допиту такої легендованої особи, хоча кримінальне провадження розглядалося тривалий час.

Окрім того, Касаційний кримінальний суд дійшов висновку, що відсутність документального підтвердження видачі коштів спеціального призначення, що використовувалися співробітниками поліції для проведення оперативної закупки наркотичного засобу та припинення злочинної діяльності обвинуваченого, що є вимогою відомчих нормативних актів Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України, є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону. Тому, як зазначається у рішенні ККС ВС, за відсутності витрат спеціального призначення оперативні працівники об'єктивно не могли видати покупцеві оперативної закупки грошові кошти, що були необхідні для проведення оперативної закупки наркотичного засобу в обвинуваченого.

Постанова ККС ВС від 1 липня 2020 року у справі № 643/10749/14-к (провадження № 51-2273км20): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90202735>.

3. Щодо правомірності дій працівників правоохоронних органів, які здійснювали контроль за вчиненням злочину як єдино можливого заходу запобігти настанню смерті потерпілої

У справі № 266/3474/15-к ККС ВС констатував, що під час досудового розслідування було встановлено, що у цьому кримінальному провадженні обвинувачена підшукувала кандидата для вбивства іншої особи, а припинення її протиправної діяльності без проведення негласних слідчих (розшукових) дій було неможливим, оскільки готувалося вчинення особливо тяжкого



злочину. Отже, контроль за злочиним був єдиною можливістю попередити настання смерті потерпілої. Як установив суд, у кримінальному провадженні злочин був би вчинений без втручання правоохоронних органів, що підтверджується показаннями свідків, результатами негласних слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, перед проведенням контролю за вчиненням злочину працівники правоохоронних органів володіли достатнім обсягом інформації про готування обвинуваченої до вчинення особливо тяжкого злочину, вступали у злочин на етапі його підготовки, а поведінка агента була пасивною.

Постанова ККС ВС від 11 лютого 2020 року у справі № 266/3474/15-к (провадження № 51-7086км18): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87902035>.



V. Правові позиції стосовно провадження в суді апеляційної інстанції

Відповідно до Конституції України однією з основних засад судочинства визначено забезпечення права на апеляційний перегляд справи. Обсяг права на апеляційний перегляд справи, що визначається законом, має гарантувати особі ефективну реалізацію права на судовий захист задля досягнення цілей правосуддя, забезпечуючи захист інших конституційних прав і свобод такої особи. Обмеження доступу до суду апеляційної інстанції як складової права на судовий захист можливе лише з обов'язковим дотриманням конституційних норм і принципів, а саме пріоритетності захисту фундаментальних прав і свобод людини і громадянина, а також принципу верховенства права, відповідно до якого держава має запровадити таку процедуру апеляційного перегляду, яка забезпечить ефективність права на судовий захист на цій стадії судового провадження, зокрема дасть можливість відновлювати порушені права і свободи особи та максимально запобігти негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки суду першої інстанції (Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019).

Касаційний кримінальний суд упродовж 2020 року сформулював низку важливих правових висновків і правових позицій в аспекті ефективного забезпечення права на апеляційне оскарження судових рішень.

1. Щодо можливості оскарження ухвали слідчого судді про визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні шляхом передачі в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів майна, яке є речовим доказом у цьому кримінальному провадженні і на яке накладено арешт

У справі № 758/16546/18 об'єднана палата ККС ВС, виходячи із системного тлумачення норм кримінального процесуального законодавства України, встановила, що це законодавство передбачає спеціальну процедуру (особливий спосіб) визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні шляхом передачі в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від



корупційних та інших злочинів. При цьому у переліку судових рішень слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку на стадії досудового розслідування кримінального провадження (ст. 309 КПК України), відсутня така ухвала, яка визначає порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні, зокрема, шляхом передачі в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Ураховуючи викладене, об'єднана палата Касаційного кримінального суду сформулювала такий правовий висновок: ухвала слідчого судді про визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні шляхом передачі в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів майна, яке є речовим доказом у цьому кримінальному провадженні і на яке накладено арешт, оскарженню в апеляційному порядку не підлягає відповідно до вимог ст. 309 КПК України.

Постанова ККС ВС від 27 січня 2020 року у справі № 758/16546/18 (провадження № 51-620кмо19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87298220>.

2. Щодо того, в якій формі апеляційний суд повинен ухвалити рішення, якщо встановлено підстави для заміни покарання, призначеного судом першої інстанції із застосуванням ст. 75 КК України, покаранням, яке належить відбувати реально

У справі № 758/16546/18 об'єднана палата ККС ВС відзначила, що у відповідному провадженні апеляційний суд прийняв рішення, відповідно до якого замість покарання у виді позбавлення волі, що було призначено судом першої інстанції, від відбування якого обвинувачений був звільнений з випробуванням, суд апеляційної інстанції призначив покарання у виді штрафу, яке є менш суворим видом покарання, однак засуджений не може бути звільнений від його відбування на підставі ст. 75 КК України, а тому цей захід примусу слід відбувати реально. Об'єднана палата ККС ВС дійшла висновку, що у такому випадку становище засудженого було погіршено.

Ураховуючи викладене, об'єднана палата Касаційного кримінального суду сформулювала такий правовий висновок: з огляду на положення статей 420, 421 КПК України рішення про призначення особі покарання, у тому числі менш суворого, але яке підлягає реальному відбуванню, замість призначеного судом першої інстанції покарання, від відбування якого її було звільнено з випробуванням, ухвалюється судом апеляційної інстанції у формі вироку.

Постанова ККС ВС від 3 лютого 2020 року у справі № 309/2466/18 (провадження № 51-2770кмо19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87527866>.

3. Щодо права апеляційного суду змінити формулювання обвинувачення, що визнане доведеним судом першої інстанції та пов'язане зі встановленням фактичних обставин кримінального провадження

У справі № 129/4247/13-к ККС ВС встановив, що у відповідному кримінальному провадженні апеляційний суд виключив з формулювання обвинувачення у вироку суду першої інстанції посилання на вчинення обвинуваченим шахрайства шляхом обману, не мотивувавши



свого рішення. При цьому апеляційний суд повторно не дослідив обставин кримінального провадження.

У цьому кримінальному провадженні Касаційний кримінальний суд визнав, що відповідні порушення, допущені апеляційним судом, були істотними, оскільки перешкодили ухвалити законне та справедливе рішення.

ККС ВС сформулював такий висновок: зміна апеляційним судом формулювання обвинувачення, що визнане доведеним судом першої інстанції та пов'язане з встановленням фактичних обставин кримінального провадження, може мати місце лише за результатами безпосереднього дослідження доказів у порядку, визначеному у ч. 3 ст. 404 КПК України, на яких ґрунтуються відповідні висновки суду першої інстанції.

Постанова ККС ВС від 25 серпня 2020 року у справі № 129/4247/13-к (провадження № 51-6098км18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91193278>.



Колегії суддів першої судової палати*



Руслан Лідовець, Юлія Черняк, Борис Гулько, Дмитро Луспенник,
Ірина Воробйова, Ганна Коломієць



Сергій Хопта, Олена Білоконь, Євген Синельников, Олексій Осіян,
Наталія Сакара, Владислав Шипович

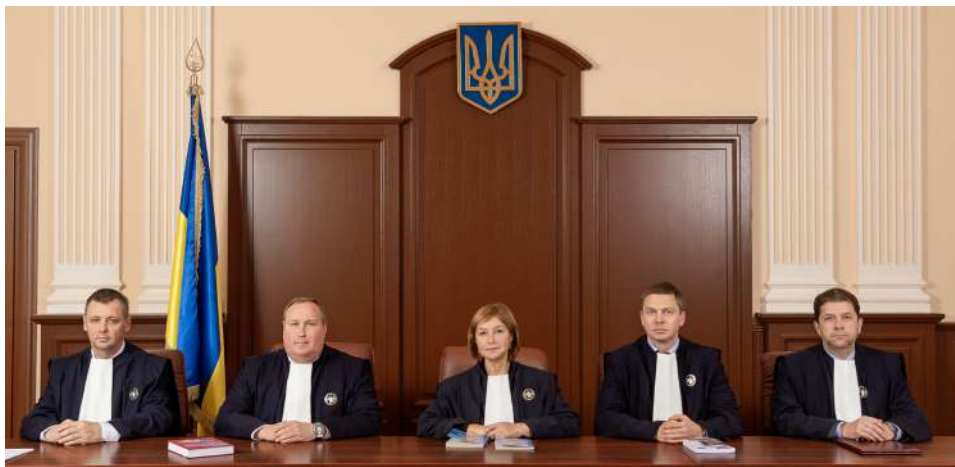


Ігор Гулейков, Сергій Погрібний, Ольга Ступак, Григорій Усик,
Алла Олійник, Василь Яремко

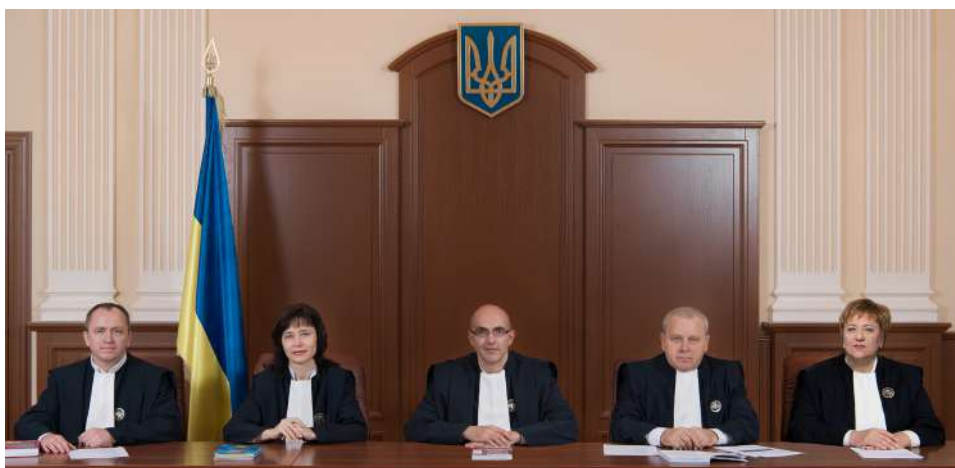
*Склад колегій, які працювали упродовж 2020 року



Колегії суддів другої судової палати*



Вадим Коротун, Сергій Бурлаков, Марина Червинська,
Андрій Зайцев, Євген Коротенко



Євгеній Краснощоків, Ірина Дундар, Василь Крат,
Микола Русинчук, Наталія Антоненко

Колегія суддів третьої судової палати*



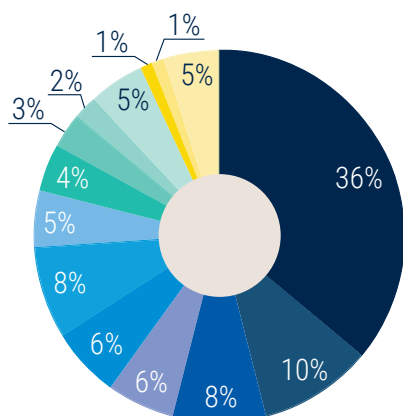
*Склад колегій, які працювали упродовж 2020 року



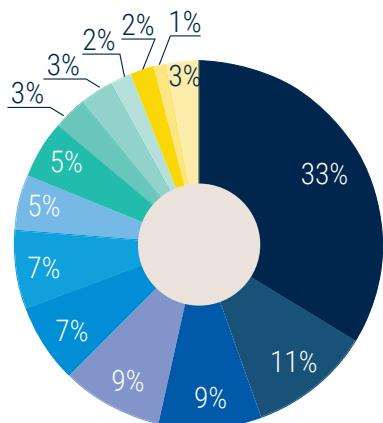
Рішення Верховного Суду (цивільна юрисдикція)

Касаційні скарги в цивільних справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду

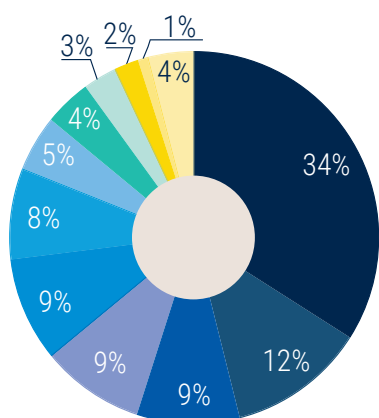
2018 рік



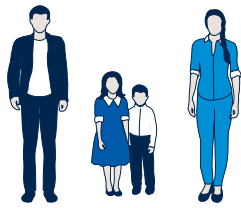
2019 рік



2020 рік



- спори, що виникають із договорів
- спори про відшкодування шкоди
- справи з трудових правовідносин
- справи із сімейних правовідносин
- спори про право власності та інші речові права
- спори, що виникають із земельних правовідносин
- справи із житлових правовідносин
- спори про спадкове право
- справи за скаргами на дії або бездіяльність виконавчої служби
- спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів»
- інші справи позовного провадження
- справи окремого провадження
- спори про захист честі, гідності та ділової репутації
- справи інших категорій



I. Правові позиції у справах зі спорів, які виникають із сімейних правовідносин

Справи у спорах, що виникають із сімейних правовідносин, є однією з важливих категорій у цивільному судочинстві. Особливої уваги потребують спори, які стосуються повернення малолітніх дітей до країни їх постійного проживання,

оскільки міжнародне викрадення / вивезення дітей одним із подружжя з країни, де вона постійно мешкала, є реальною проблемою сьогодення. Вагомими є і категорії рішень щодо повнолітніх дітей та їхнього обов'язку піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

1. Відповідно до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей суд має право відмовити в поверненні малолітньої дитини до країни її постійного проживання за умови, що з моменту її переміщення минуло більше року й вона прижилася у новому середовищі

Позивач звернувся до суду із позовом про забезпечення повернення малолітньої дитини до Італійської Республіки. Сторони у цій справі перебували у фактичних шлюбних відносинах, у період яких у них на території Італійської Республіки народилася дитина, яка є громадянкою України. Мати виїхала із дитиною до України, хоча батько на це згоди не давав.

КЦС ВС залишив без змін судові рішення попередніх інстанцій, якими у задоволенні позову було відмовлено, та наголосив на тому, що однією з обставин, за наявності яких суд має право відмовити в поверненні дитини до місця постійного проживання відповідно до Закону України «Про приєднання України до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей», є те, що з моменту переміщення минуло більше року й дитина прижилась у новому середовищі (ч. 2 ст. 12 цієї Конвенції).

Стаття 8 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей покладає на державні органи конкретне процесуальне зобов'язання з цього питання: розглядаючи запит про повернення дитини, суди повинні розглянути не лише вірогідні твердження про «серйозний ризик» для дитини в разі її повернення, але й ухвалити рішення із наведенням конкретних підстав у світлі обставин справи. Як неврахування заперечень щодо повернення, які можуть підпадати під дію статей 12, 13 і 20 зазначеної Конвенції, так і недостатнє наведення підстав у рішенні про відхилення таких заперечень суперечитиме вимогам ст. 8 цієї Конвенції, а також її намірам та меті.

Про наявність того, що дитина прижилась у своєму новому середовищі, можуть свідчити такі факти: відвідування дошкільного навчального закладу – дитячого садка, різноманітних гуртків; за дитиною здійснюється медичний догляд; у дитини є друзі, захоплення; вона має сталі сімейні зв'язки; зміна мови спілкування та інші факти, які свідчать, що дитина вважає своє місце проживання постійним, комфортним і місцем проживання своєї родини, тощо.

Верховний Суд звернув увагу на те, що зазначені факти необхідно оцінювати в сукупності



з дотриманням інтересів дитини як на цей час, так і в майбутньому, балансу інтересів та прав батьків, думки дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня зрілості, тощо.

Постанова КЦС ВС від 5 серпня 2020 року у справі № 521/14556/16 (провадження № 61-38913св18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90932482>.

2. Під час вирішення питання про стягнення аліментів на непрацездатних батьків мають враховуватися будь-які обставини, які свідчать про необхідність у матеріальній допомозі батькам, при цьому отримання матір'ю чи батьком доходів, які є більшими за прожитковий мінімум, автоматично не свідчить, що вони не потребують матеріальної допомоги

Батько, звертаючись до суду з позовом до сина про стягнення аліментів, вказував на те, що його син – композитор, проживає на території Французької Республіки та є громадянином цієї країни. Натомість позивач є пенсіонером за віком, отримує пенсію у розмірі 2 393,07 грн щомісяця.

Верховний Суд підтримав позицію суду першої інстанції про те, що позивач є особою похилого віку, непрацездатним, власного житла не має, єдиний дохід – пенсія у розмірі 2 393,07 грн, яка з огляду на його стан здоров'я та умови проживання не може задовольнити його життєвих потреб, а тому він має необхідність у матеріальній допомозі. Відповідач, який є сином позивача, особою молодого віку, працездатним, отримує дохід, має можливість сплачувати аліменти на утримання батька. При цьому відповідач не надав доказів того, що він не має можливості надавати допомогу, і суд не встановив підстав, передбачених ст. 204 СК України, для звільнення відповідача від обов'язку утримувати непрацездатного батька.

КЦС ВС зазначив, що отримання батьком (матір'ю) доходів, які є більшими за прожитковий мінімум, автоматично не свідчить, що батько (мати) не потребують матеріальної допомоги.

Постанова КЦС ВС від 18 листопада 2020 року у справі № 757/52096/18 (провадження № 61-9640св20): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93081400>.



II. Правові позиції у справах стосовно спорів, що виникають із трудових правовідносин

Трудові спори, які КЦС ВС розглядав у 2020 році, стосуються переважно питання поновлення на роботі й нарахування, перерахунку різноманітних виплат, що регулюються трудовим законодавством.

1. Заподіяння педагогічним працівником шкоди психологічному здоров'ю учня внаслідок булінгу, факт якого документально підтверджено, є підставою для звільнення такого працівника за вчинення аморального проступку на підставі п. 3 ч. 1 ст. 41 КЗпП України

Досліджуючи питання щодо правомірності звільнення працівника у зв'язку із вчиненням аморального проступку відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 41 КЗпП України, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що позивачка за своїми посадовими обов'язками виконувала педагогічну виховну роботу, а тому вона є тим суб'єктом,



який може бути звільненим із підстави вчинення під час виконання виховних функцій аморального проступку, несумісного з продовженням даної роботи, а саме за вчинення систематичного тиску на учня, що між учасниками освітнього процесу розглядається як факт булінгу.

КЦС ВС погодився з таким висновком, а також зазначив, що працівник, котрий виконує виховну функцію, – вчитель, педагог, вихователь – зобов'язаний бути людиною високих моральних переконань та бездоганної поведінки. Особистий приклад викладача та його авторитет і високоморальна поведінка мають виключно важливе значення у формуванні свідомості молоді. Тому якщо педагог недостойною поведінкою скомпрометував себе перед учнями, іншими особами, порушив моральні норми, втратив тим самим авторитет, дискредитував себе як вихователь, то він може бути звільнений з роботи згідно із п. 3 ч. 1 ст. 41 КЗпП України. З підстав вчинення аморального проступку, несумісного з продовженням такої роботи, можуть бути звільнені лише ті працівники, які займаються виховною діяльністю, наприклад вихователі, вчителі, викладачі, практичні психологи, соціальні педагоги, майстри виробничого навчання, методисти, педагогічні працівники позашкільних закладів. Звільнення не може бути визнане правильним, якщо воно проведене лише внаслідок загальної оцінки поведінки працівника, не підтвердженої конкретними фактами.

Установивши обставини вчинення вчителькою під час виконання посадових обов'язків аморального проступку, що суперечить вимогам педагогічної етики, моралі, поваги до гідності дитини, обов'язку вчителя захищати дітей від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, а також суперечить загальноприйнятим нормам і правилам, порушує моральні устої суспільства, моральні цінності, які склалися в суспільстві, суди дійшли обґрунтованого висновку про те, що вона звільнена з посади з дотриманням вимог трудового законодавства, а тому правових підстав для задоволення позову немає.

Постанова КЦС ВС від 7 грудня 2020 року у справі № 279/44/20 (провадження № 61-10636св20): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93472096>.



III. Правові позиції у справах зі спорів, що стосуються житлових правовідносин

Стаття 47 Конституції України проголошує, що кожен має право на житло. Житлові спори посідають важливе місце при вирішенні питань щодо забезпечення права особи на житло та її права на проживання в ньому. Так, КЦС ВС

наголосив на тому, що зареєстрована в житлі особа не може бути з нього виселена, якщо вона не має іншого житлового приміщення і їй немає де жити.

1. Тривалий час проживання у спірній квартирі / будинку особи, яка не має іншого житла, є достатньою підставою для того, щоб вважати квартиру / будинок житлом цієї особи в розумінні ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Згідно з договором дарування баба подарувала своєму онукові квартиру, однак у ній залишається проживати рідна тітка позивача, яка зареєстрована в цій квартирі та іншого житла не має.



КЦС ВС скасував постанову апеляційного суду, якою відповідачку визнано такою, що втратила право користування житлом, оскільки це рішення буде мати наслідком виселення її зі спірної квартири, та залишив у силі рішення районного суду, в якому обґрунтовано зазначено, що позивач, прийнявши квартиру в дар, тобто безоплатно набувши у власність майно, знав про проживання в ньому відповідачки – члена сім'ї колишнього власника цього житла, котра не має іншого житла, тому його право на це майно не може бути захищене шляхом визнання відповідачки такою, що втратила право користування житловим приміщенням, оскільки вона внаслідок цього стане безхатченком, що не є справедливим з урахуванням усіх обставин цієї справи.

Разом із тим КЦС наголосив, що при вирішенні справи, визначенні передбачених законом підстав для виселення особи чи визнання такою, що втратила право користування, що по суті буде мати наслідком виселення, враховуючи принцип верховенства права, суд повинен у кожній конкретній справі проводити оцінку на предмет того, чи є втручання у право особи на повагу до її житла не лише законним, але й «необхідним у демократичному суспільстві». Інакше кажучи, воно має відповідати «нагальній суспільній необхідності», зокрема бути співрозмірним із переслідуваною законною метою.

Постанова КЦС ВС від 15 січня 2020 року у справі № 754/613/18-ц (провадження № 61-1634св19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87053022>.



IV. Правові позиції у справах щодо земельних правовідносин

У судовій практиці неодноразово розглядалися питання переходу права особи на земельну ділянку у разі набуття її права на жилий будинок, будівлю або споруду. Зокрема, КЦС ВС сформулював правову позицію щодо визначення порядку використання співвласниками житлового будинку земельних ділянок для його обслуговування.

1. Земельна ділянка може надаватися для обслуговування житлового будинку (цілого) окремо кожному власнику незалежно від кількості співвласників такого будинку, але лише у разі, якщо будинок розділено на окремі домоволодіння, які мають свою адресу

Суди встановили, що позивачі є власниками квартири у багатоквартирному житловому будинку. Орган місцевого самоврядування передав земельну ділянку під вказаним будинком у власність особи для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд. Вважаючи, що рішення про передачу земельної ділянки у власність особі та отримане нею свідоцтво про право власності на земельну ділянку є незаконними, позивачі просили визнати рішення недійсним і скасувати свідоцтво про право власності на земельну ділянку, видане на ім'я співвласника квартири.

Відмовляючи у задоволенні позову, районний суд, з висновком якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що вказаний житловий будинок не є багатоквартирним, міською радою правомірно ухвалено рішення про передачу земельної ділянки у власність особі.

Переглядаючи справу щодо визнання недійсним і скасування рішення органу місцевого самоврядування про передачу власнику квартири житлового будинку земельної ділянки для



Його обслуговування, КЦС ВС зазначив про те, що при переході права власності на житловий будинок (його приміщення) або на частину будинку разом із цим об'єктом переходить і право спільної власності (користування) земельною ділянкою згідно з чинним законодавством. При цьому виділення частки земельної ділянки власникам квартир і нежитлових приміщень в натурі та їх окреме відчуження не допускається. Право власності (користування) на прибудинкову територію (земельну ділянку) кожного співвласника будинку визначається у свідоцтві про право власності на частину будинку у вигляді відповідної частки.

Тлумачення норм ст. 382 ЦК України, статей 152, 155 ЗК України свідчить про те, що земельна ділянка може надаватися для обслуговування житлового будинку, а не квартири.

КЦС ВС зауважив, що посилання судів попередніх інстанцій на положення ст. 120 ЗК України, ст. 377 ЦК України є помилковим і передчасним.

У зв'язку з цим КЦС ВС дійшов висновку про те, що земельна ділянка може надаватися для обслуговування житлового будинку (цілого), незалежно від кількості співвласників такого будинку, але лише у разі, якщо будинок розділено на окремі домоволодіння, і тоді надання земельної ділянки здійснюється окремо для кожного власника. При цьому окреме домоволодіння повинно мати свою адресу.

Постанова КЦС ВС від 3 червня 2020 року у справі № 560/1049/16-ц (провадження № 61-225 св18): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89732818>.



IV. Правові позиції у справах щодо визнання правочинів дійсними / недійсними

КЦС ВС сформулював правову позицію стосовно визнання правочину недійсним, зазначивши, що договором, що вчиняється на шкоду кредиторам (франдаторним договором), може бути як оплатний, так і безоплатний договір. Застосування

конструкції франдаторності при оплатному цивільно-правовому договорі має певну специфіку, яка виявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати оплатний договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору.

1. Визнання судом дійсним не посвідченого нотаріально договору не виключає надалі визнання його недійсним через франдаторність

Тлумачення ст. 220 ЦК України свідчить про те, що рішення суду про визнання договору дійсним при недодержанні сторонами вимоги про його нотаріальне посвідчення «зцілює» тільки таку ваду, як відсутність нотаріального посвідчення договору. І, відповідно, не виключається визнання недійсним договору, який був визнаний дійсним внаслідок відсутності його нотаріального посвідчення, як такого, що вчинений на шкоду кредитору (франдаторний договір).

КЦС ВС зазначив, що приватноправовий інструментарій (зокрема, визнання договору дійсним унаслідок відсутності його нотаріального посвідчення) не повинен використовуватися учасниками



цивільного обороту для уникнення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили.

Постанова КЦС ВС від 18 листопада 2020 року у справі № 569/6427/16 (провадження № 61-39814св18): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93053362>.



VI. Правові позиції у спорах, що виникають зі страхових правовідносин

КЦС ВС також розглядає справи, приймаючи рішення про відновлення або захист соціальних прав осіб. Зокрема, як зазначив Суд в одному із судових рішень, громадяни України мають право на вибір свого місця проживання зі збереженням

усіх конституційних прав, в тому числі й права на соціальне забезпечення, а отже, позбавлення страхових виплат особи лише через те, що вона проживала за кордоном, є порушенням Конституції України.

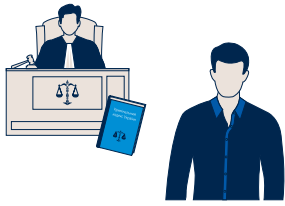
1. Відмова у відновленні страхових виплат, призначених особі безстроково у зв'язку з трудовим каліцтвом, лише за самим фактом проживання її в державі, з якою Україна не підписала міжнародний договір про страхові виплати і надання соціальних послуг, є необґрунтованою і такою, що порушує конституційні гарантії особи на соціальне забезпечення у зв'язку з втратою працездатності

Досліджуючи питання щодо відновлення страхових виплат особі, котра втратила працездатність у зв'язку з трудовим каліцтвом, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що позивач постійно проживає за кордоном, а тому припинення таких виплат було правомірним.

Верховний Суд не погодився з таким висновком, а також зазначив, що ч. 1 ст. 46 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», яка передбачає припинення страхових виплат на весь час проживання потерпілого за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, суперечить частинам 1, 2 ст. 24, ч. 3 ст. 25, частинам 1, 4 ст. 41, ч. 1 ст. 46, ч. 1 ст. 64 Конституції України, тому суд її не застосовує.

З урахуванням того, що позивач звернувся до належного органу соціального страхування на території України, ВС визнав відмову у відновленні страхових виплат, призначених позивачу безстроково у зв'язку з трудовим каліцтвом, лише за самим фактом його проживання в державі Ізраїль, з якою Україна не підписала міжнародний договір про страхові виплати і надання соціальних послуг, необґрунтованою і такою, що порушує конституційні гарантії позивача на соціальне забезпечення у зв'язку з втратою працездатності.

Постанова КЦС ВС від 25 листопада 2020 року у справі № 234/9296/17 (провадження № 61-25865св18): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217644>.



VII. Правові позиції у справах про захист честі, гідності та ділової репутації

Судові спори, пов'язані із захистом честі, гідності та ділової репутації, мають важливе суспільно-політичне значення і привертають до себе пильну увагу громадян та засобів масової інформації. Нерідко відновити права, порушені поширенням недостовірної інформації, можливо в досудовому порядку, проте в більшості випадків єдиною можливістю відновлення прав є звернення за захистом до суду. Вибір способу захисту особистого немайнового права, зокрема права на повагу до гідності та честі, права на недоторканність ділової репутації, належить позивачеві. Водночас іноді позивачі маніпулюють своїм правом, обираючи неналежний спосіб захисту.

1. Ініціювання спору про захист честі, гідності та ділової репутації не може використовуватися для спростування набуття особою статусу підозрюваного в кримінальному провадженні або спростування факту про повідомлення особі про підозру

У справі про захист честі, гідності та ділової репутації, що переглядалась КЦС ВС, позов пред'явлений для спростування набуття позивачем статусу підозрюваного та спростування факту про повідомлення особи про підозру в кримінальному провадженні, і відповідні відносини не є цивільними й не стосуються майнового чи немайнового цивільного права або інтересу позивача.

Суд першої інстанції частково задовольнив позовні вимоги особи, зазначивши, що інформація, поширена відповідачем у частині набуття позивачем статусу підозрюваного у кримінальному провадженні, не відповідає дійсності, оскільки набуття такого статусу здійснюється виключно в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції і відмовив у задоволенні позову, обґрунтовуючи це тим, що заперечення позивача щодо набуття ним статусу підозрюваного в розумінні вимог КПК України у певному кримінальному провадженні мають розглядатися судом у порядку кримінального судочинства, а не цивільного.

КЦС ВС не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зазначивши, що тлумачення частин 1 та 2 ст. 2, ч. 1 ст. 11 ЦПК України свідчить, що завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

При цьому суди не врахували, що ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів позивача у цивільному процесі можливий за умови, що такі права, свободи чи інтереси справді порушені, а позивач використовує цивільне судочинство саме для такого захисту, а не з іншою метою.

Крім того, КЦС ВС констатував, що звернення до суду з позовом, спрямованим на спростування набуття статусу «підозрюваний у кримінальному провадженні» чи спростування факту про повідомлення особи про підозру в кримінальному провадженні та ініціювання позовного провадження з такою метою, не відповідатиме завданням цивільного судочинства.

Постанова КЦС ВС від 25 листопада 2020 року у справі № 760/16924/18 (провадження № 61-14643св19): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217601>.



VIII. Правові позиції у спорах щодо відшкодування шкоди

Що стосується вирішення спорів щодо відшкодування шкоди, то варто звернути увагу, зокрема, на ухвалу КЦС ВС постанову, в якій зазначено, що Закон України «Про захист прав споживачів» поширюється на правовідносини, які виникли між сторонами договору купівлі-продажу майнових

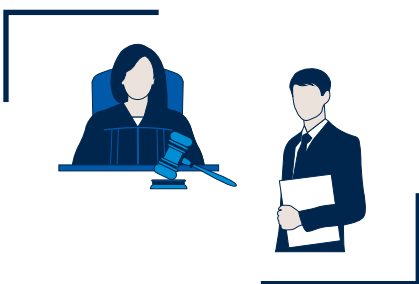
прав щодо об'єкта нерухомого майна – житлове будівництво, навіть якщо вказаним договором не передбачено відшкодування моральної шкоди.

1. На зобов'язання, що виникають з майнових прав особи на об'єкт нерухомого майна, поширюється дія Закону України «Про захист прав споживачів», отже, за несвоєчасне введення будинку в експлуатацію із забудовника можливе стягнення моральної шкоди навіть у випадках, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено

Досліджуючи питання про відшкодування моральної шкоди за неналежне виконання договірних зобов'язань, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що договором купівлі-продажу майнових прав на об'єкт нерухомого майна таке відшкодування не передбачено.

Верховний Суд не погодився з таким висновком судів, а також зазначив, що вони зробили помилковий висновок про те, що до спірних правовідносин не підлягає застосуванню Закон України «Про захист прав споживачів», оскільки договір купівлі-продажу майнових права передбачає надалі набуття їх покупцем права власності на квартиру, а отже, на такі правовідносини поширюється дія вказаного Закону. Статті 4 та 22 Закону України «Про захист прав споживачів» прямо передбачають право споживача на відшкодування моральної шкоди у правовідносинах між споживачами та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг. Тобто моральна шкода за порушення цивільно-правового договору як спосіб захисту суб'єктивного цивільного права може бути компенсована і в тому разі, якщо це прямо не передбачено законом або тим чи іншим договором, і підлягає стягненню на підставі статей 16 та 23 ЦК України, статей 4 та 22 Закону України «Про захист прав споживачів» навіть у тих випадках, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено.

Постанова КЦС ВС від 7 жовтня 2020 року у справі № 755/3509/18 (провадження № 61-17721св19): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92458135>.



IX. Правові позиції щодо застосування норм процесуального права

Згідно із ч. 3 ст. 3 ЦПК України провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи. Досліджуючи питання щодо оскарження особою

судового рішення, яке підлягало апеляційному оскарженню на момент звернення з апеляційною скаргою відповідно до процесуального законодавства, що виключило судові рішення з переліку тих, які підлягають апеляційному оскарженню, КЦС ВС наголосив,



що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

1. У разі коли особа оскаржила судове рішення, котре підлягало апеляційному оскарженню на момент звернення з апеляційною скаргою, повернення апеляційної скарги відповідно до процесуального законодавства, яке виключило судові рішення з переліку тих, що підлягають апеляційному оскарженню, є порушенням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Суди встановили, що ухвалою суду першої інстанції відкрито провадження у зазначеній справі. Ухвалою апеляційного суду відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою особи на ухвалу суду на підставі п. 4 ч. 1 ст. 358 ЦПК України.

Постановою Верховного Суду ухвалу апеляційного суду скасовано, справу передано до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу особи на ухвалу суду першої інстанції повернено заявнику на підставі п. 4 ч. 5 ст. 357 ЦПК України.

Повертаючи апеляційну скаргу особі, апеляційний суд помилково виходив із того, що заявником оскаржено в апеляційному порядку ухвалу суду про відкриття провадження у справі з порушенням правил підсудності окремо від рішення суду, тоді як згідно з положеннями ч. 1 ст. 353 ЦПК України у редакції зі змінами, внесеними згідно із Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ», ухвала про відкриття провадження у справі з порушенням правил підсудності оскарженню окремо від рішення суду не підлягає.

Проте, звертаючись у жовтні 2019 року до суду апеляційної інстанції із апеляційною скаргою, особа очікувала її розгляду в порядку, визначеному ЦПК України, що був чинним на час вчинення такої процесуальної дії (принцип легітимного очікування).

КЦС ВС також зазначав, що судові процедури повинні бути справедливими, тому особа безпідставно не може бути позбавлена права на апеляційне оскарження судового рішення, оскільки це буде порушенням права, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на справедливий судовий розгляд, до якого також належить і право апеляційного оскарження.

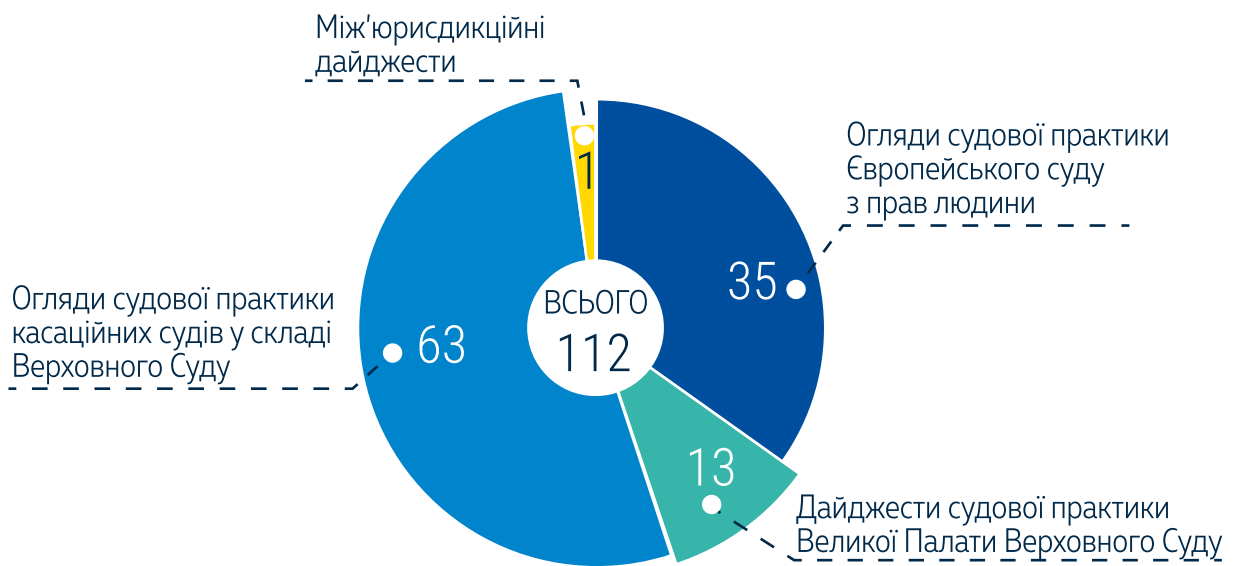
Постанова КЦС ВС від 3 червня 2020 року у справі № 161/18471/18 (провадження № 61-4729св20): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89872318>.

Систематизація та оприлюднення судової практики

У 2020 році Верховний Суд продовжив активно розвивати напрям діяльності, пов'язаний із систематизацією та оприлюдненням оглядів і дайджестів судової практики.

Протягом року Верховний Суд опублікував 112 дайджестів та оглядів. До них належать 13 щомісячних і тематичних дайджестів практики Великої Палати; 63 огляди практики касаційних судів (12 – КАС, 16 – КГС, 18 – ККС, 17 – КЦС); один між'юрисдикційний дайджест, що висвітлює практику всіх касаційних судів та Великої Палати, об'єднану за критерієм сфери правових відносин; 35 оглядів практики Європейського суду з прав людини.

Оприлюднені огляди і дайджести судової практики



У 2020 році вперше було оприлюднено дайджест Великої Палати Верховного Суду, у якому відображено всю судову практику Великої Палати, сформовану за весь час її роботи, у справах, у яких ВП ВС відступила від власних правових позицій чи правових позицій ВСУ. Такий дайджест забезпечує чітке розуміння, яка саме правова позиція наразі є чинною, та дає змогу уникнути застосування неактуальної судової практики.

Налагоджено черговість виходу оглядів касаційних судів Верховного Суду. На сьогодні на постійній основі Верховний Суд щомісяця оприлюднює огляди практики всіх чотирьох касаційних судів, які містять найважливіші правові позиції, сформовані касаційними судами за кожен попередній місяць.

Окрім того, здійснено підготовку тематичних оглядів судової практики касаційних судів, у яких висвітлено основні підходи, сформовані за результатами касаційного перегляду судових рішень у справах певної категорії, характерної для відповідного виду судочинства. Такі огляди є юрисдикційними і стосуються певної вузької сфери суспільних відносин. Зокрема, у 2020 році Верховний Суд підготував комплексну добірку судової практики ВС зі спорів, що виникають із трудових відносин; зі спорів, що виникають між особами, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі; у сфері оподаткування та митної справи тощо.

У 2020 році Верховний Суд змінив формат підготовки та оприлюднення оглядів практики Європейського суду з прав людини. Задля систематизації лише найцікавіших рішень ЄСПЛ було прийнято рішення щодо підготовки й оприлюднення відповідних оглядів щомісяця. В оглядах детально описані не лише обставини справи та інформація щодо прийнятого ЄСПЛ рішення, але й зазначено правову позицію ЄСПЛ і наведено переклад ключових мотивів суду. Окрім того, для зручності користування систематизація вміщених у оглядах рішень здійснюється за статтями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що дає змогу вже зі змісту огляду зрозуміти, про який аспект конвенційних прав ідеться в певному рішенні. Підготовлені Верховним Судом описи рішень українською мовою оприлюднюються на офіційному вебпорталі практики ЄСПЛ – HUDOC.

Верховний Суд продовжив підготовку тематичних оглядів практики ЄСПЛ. У 2020 році оприлюднено огляд рішень Європейського суду з прав людини, які стосуються втручання у право на свободу вираження поглядів, закріплене у ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Діяльність Пленуму Верховного Суду

Пленум Верховного Суду, що є колегіальним органом, до складу якого входять усі судді ВС, перше своє засідання провів 30 листопада 2017 року. Цього дня, зокрема, було обрано керівництво ВС та визначено 15 грудня 2017 року днем початку роботи Верховного Суду.

Загалом, крім вирішення кадрових питань, Пленум ВС надає висновки щодо проєктів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою України, звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів та інших правових актів, щодо офіційного тлумачення Основного Закону України, а також виконує інші повноваження, передбачені законом.



Секретар Пленуму ВС Дмитро Лущинський

Звернення до Конституційного Суду України

У 2020 році Пленум ВС ухвалив 14 постанов, а за час усієї своєї діяльності – більше 50 постанов.

Водночас саме у третій рік роботи ВС, зважаючи на події, які відбувалися у державі протягом 2020-го, Пленум звернувся до КСУ з найбільшою кількістю подань.

Подання ВС до Конституційного Суду України стосувалися таких проблемних питань.

1. Конституційне подання щодо конституційності встановлення обмежень на час карантину, передбачених положеннями окремих нормативно-правових актів, ухвалених Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України (постанова Пленуму ВС від 29 травня 2020 року № 7).

Як зазначив Пленум ВС, сутність і практична реалізація таких норм не відповідають Конституції України, обмежують права та свободи громадян (зокрема, право на свободу пересування, на мирні зібрання, на підприємницьку діяльність, на доступ до медичної допомоги), а також призведуть до невиконання рішень судів, непропорційного втручання в майнові права працівників, службових і посадових осіб бюджетних установ, народних депутатів України, суддів, прокурорів та інших осіб, оплата праці яких регулюється спеціальними законами.

Конституційний Суд України, розглянувши це подання, дійшов таких висновків у Рішенні від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020. Кабінет Міністрів України, запроваджуючи карантин, вийшов за межі своїх конституційних повноважень. Тимчасове обмеження безспірного списання Державною казначейською службою України коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду суперечить нормам Конституції України щодо обов'язкового виконання судових рішень. Тимчасове обмеження розміру заробітної плати та грошового забезпечення працівників, службових і посадових осіб бюджетних установ, а також розміру суддівської винагороди є необґрунтованим і таким, що суперечить принципу правової визначеності, а також принципу незалежності суддів.

Що стосується карантинних обмежень, то КСУ зазначив: «Конституційний Суд України наголошує, що обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є можливим у випадках, визначених Конституцією України. Таке обмеження може встановлюватися виключно законом – актом, ухваленим Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади в Україні. Встановлення такого обмеження підзаконним актом суперечить статтям 1, 3, 6, 8, 19, 64 Конституції України». Однак у зв'язку з втратою чинності акта Кабінету Міністрів України, яким було встановлено ці обмеження, Конституційний Суд України закрити конституційне провадження у цій частині.



Голова ВС Валентина Данішевська під час засідання Пленуму ВС

2. Конституційне подання про офіційне тлумачення норми Основного Закону України (ч. 1 ст. 105) щодо можливого притягнення Президента України до адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, вчинене під час виконання ним повноважень (постанова Пленуму ВС від 18 вересня 2020 року № 10).

Пленум Верховного Суду дійшов висновку, що існує потреба в офіційному тлумаченні ст. 105 Конституції України в аспекті поширення недоторканності Президента України на справи про адміністративні правопорушення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 105 Конституції України Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень. Тобто в Основному Законі України не конкретизовано, в чому саме полягає недоторканність Президента України, у законодавстві відсутні норми, які б деталізували імунітет глави держави та уточнювали підстави і процесуальний порядок притягнення його до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень.

3. Конституційне подання щодо мораторію на виконання судових рішень (постанова Пленуму ВС від 18 вересня 2020 року № 11).

Пленум ВС дійшов висновку про те, що норми, які містить п. 3 розд. III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 2 жовтня 2019 року № 145-IX «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації», суперечать низці конституційних положень. І за такого законодавчого регулювання очевидним є втручання держави в охоронюване Конституцією України право особи на судовий захист у зв'язку з неможливістю виконання ухвалених судових рішень.

Тому з метою недопущення звуження змісту та обсягу конституційних прав і свобод людини і громадянина на судовий захист та для забезпечення конституційного порядку у сфері виконання судових рішень під час ухвалення нових законів ВС звернувся до КСУ з відповідним поданням.



Заступник Голови Верховного Суду, голова КГС ВС Богдан Львов
під час засідання Пленуму ВС

У 2020 році Пленум ВС отримав відповідь на важливе питання, яке він ставив перед КСУ ще 2019 року (подання, затверджене постановою Пленуму ВС від 15 листопада 2019 року № 15). Пленум ВС вважав неконституційними норми Закону України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» щодо скорочення кількості суддів Верховного Суду із 200 до 100 осіб, зменшення базового розміру посадового окладу судді ВС, ліквідації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, наділення Комісії з питань доброчесності та етики повноваженнями щодо перевірки членів Вищої ради правосуддя.

КСУ в Рішенні від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, зокрема, погодився з аргументами ВС про необхідність забезпечення гарантій суддівської незалежності, в тому числі й незмінюваності суддів (що стосується, зокрема, скорочення кількості суддів ВС), і Закон № 193-IX у цій частині був визнаний неконституційним.

Це Рішення КСУ схвалила європейська спільнота. Так, Президент Венеційської Комісії Ради Європи Джанні Букіккіо зазначив, що Рішення КСУ зміцнює незалежність не лише Верховного Суду, а й усієї судової системи. Крім того, Рішення позитивно оцінив Генеральний Директорат з прав людини та верховенства права Ради Європи.



Під час засідання Великої Палати КСУ



Суддя ВП ВС Тетяна Анцупова та суддя КЦС ВС Василь Крат на засіданні Великої Палати КСУ

Затвердження висновків щодо законопроектів та звернення до органів влади

У 2020 році Пленум ВС також висловлював свою позицію стосовно законодавчих ініціатив та питання незалежності суддів, ухваливши такі постанови.



У висновках на законопроекти та у зверненнях до органів влади ВС вказував на необхідність дотримання гарантій суддівської незалежності

1. Про затвердження висновку Пленуму Верховного Суду щодо проєкту Закону України «Про внесення зміни до пункту 24 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (реєстр. № 2670 від 23 грудня 2019 року). Законопроектом пропонувалося відтермінувати на один рік збільшення розміру посадового окладу суддям місцевого, апеляційного та вищого спеціалізованого судів (хоча ця норма на той час уже набрала чинності). На думку ВС, прийняття законопроекту як закону означало б не відтермінування, а зниження наявного розміру суддівської винагороди строком на один рік, що є порушенням Конституції України в частині забезпечення гарантій незалежності суддів.

Проєкт Закону України № 2670 був повернений на доопрацювання суб'єкту ініціативи.

2. Щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» стосовно обмеження максимального розміру місячної суддівської винагороди під час дії надзвичайної ситуації в Україні» (реєстр. № 3495 від 15 травня 2020 року).

Нині цей законопроект опрацьовується в Комітеті ВРУ з питань правової політики.

3. Про деякі аспекти незалежності та підзвітності судової влади. Пленум ВС звернувся до Президента України, Голови Верховної Ради України та Прем'єр-міністра України стосовно недопустимості неналежного фінансування судової системи, що є посяганням на незалежність суддів, ставить під загрозу належне здійснення правосуддя й належні умови для реалізації громадянами прав та інтересів у судовому порядку, може призвести до зниження рівня довіри громадян до державної влади.

Крім того, Пленум ВС затвердив заяву щодо неухильного утвердження авторитету правосуддя.

Законопроектна робота

Протягом 2020 року Верховний Суд підготував 157 висновків на проекти законів України. Більшість із них було надано за зверненнями комітетів Верховної Ради України з питань правової політики та з питань правоохоронної діяльності. Представники Верховного Суду брали участь у робочих групах щодо розробки законопроектів і в засіданнях профільних комітетів Верховної Ради України.



Серед найважливіших законопроектів, на які надавав висновки Верховний Суд, слід зазначити такі.

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування» (реєстр. № 3711 від 22 червня 2020 року).

Законопроект стосується вирішення питання щодо зарахування суддів Верховного Суду України до Верховного Суду на виконання Рішення Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, вирішення нагальної проблеми формування складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а також окремих питань, спрямованих на вдосконалення діяльності цього органу.

Верховний Суд був залучений до підготовки цього законопроекту і висловився на його підтримку. Надаючи висновки на законопроект, ВС наголосив, що головним є вирішення питання щодо відновлення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і що парламент має зосередитися саме на ньому та невідкладно ухвалити необхідні законодавчі зміни.

2. Проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України для запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» (реєстр. № 3383 від 23 квітня 2020 року).

У законопроекті передбачалася можливість продовження та поновлення процесуальних строків, які встановлені законом чи судом, на строк дії карантину лише за заявою учасників справи, оскільки на практиці виникали питання про набрання сили остаточним судовим рішенням. Верховний Суд підтримав законопроект. Закон був прийнятий 18 червня 2020 року.

3. На вивченні Верховного Суду перебували також проекти законів України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за постановлення суддею (суддями) упередженого судового рішення» (реєстр. № 3500 від 18 травня 2020 року), «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за постановлення суддею (суддями) неправосудного судового рішення судді» (реєстр. № 3500-1 від 2 червня 2020 року), «Про внесення змін до статті 375 Кримінального кодексу України» (реєстр. № 3500-2 від 3 червня 2020 року), «Про внесення змін до статті 375 Кримінального кодексу України щодо умисного ухвалення завідомо незаконного та необґрунтованого рішення суду» (реєстр. № 3500-3 від 4 червня 2020 року).

Зокрема, у законопроекті № 3500 пропонується ввести нове поняття – «упереджене судове рішення», яким фактично замінити наявне у ст. 375 КК України – «неправосудне судове рішення». При цьому поняття «упереджене судове рішення» розкрито за допомогою ознак, які характеризують незаконне судове рішення. Верховний Суд у своєму висновку зазначив, що, викладаючи ст. 375 КК України в новій редакції, слід чітко розмежувати ознаки незаконного судового рішення та судового рішення, ухвалення якого має зумовлювати наслідок у виді кримінальної відповідальності, а також надав інші зауваження. Верховний Суд також рекомендував відхилити альтернативні законопроекти.

4. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів» (реєстр. № 4004 від 1 вересня 2020 року).

Цей законопроект присвячений важливому питанню реалізації електронних доказів. Верховний Суд погодився з необхідністю вдосконалення кримінального процесуального законодавства у контексті боротьби з кіберзлочинністю, зокрема шляхом закріплення у КПК України норм щодо електронних доказів, водночас надав деякі зауваження до положень законопроекту.

Науково-консультативна рада при Верховному Суді

У лютому 2018 року для наукового забезпечення діяльності Верховного Суду утворена Науково-консультативна рада, а в березні того самого року затверджено її склад.



Вчений секретар НКР
Леонід Лобойко

У 2020 році ряди Науково-консультативної ради при Верховному Суді поповнили нові висококваліфіковані фахівці у сфері права. На засіданні Пленуму ВС, яке відбулося 7 лютого 2020 року, був затверджений новий склад НКР у кількості 123 науковці.

За час діяльності НКР, до складу якої входять авторитетні науковці в галузі права, стала дієвим та ефективним дорадчим органом ВС, який робить вагомий внесок у виконання Верховним Судом одного з основних завдань – забезпечення єдності судової практики. Про це свідчать такі цифри: у 2018 році члени НКР на запити судді ВС надали понад 300 висновків, а у 2019-му – більше 400.

У 2020 році судді ВС направили до НКР 105 запитів (Велика Палата – 25, Касаційний адміністративний суд – 22, Касаційний господарський суд – 10, Касаційний кримінальний суд – 28, Касаційний цивільний суд – 20). Науковці підготували 413 висновків: для суддів ВП – 131, КАС – 67, КГС – 27, ККС – 104, КЦС – 84.

Кількість звернень суддів Верховного Суду до Науково-консультативної ради та наданих її членами наукових висновків



Апарат Верховного Суду

Вступ



Керівник апарату ВС Ольга Булка

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» основним завданням апарату є організаційне забезпечення діяльності суду.

Визначення функцій апарату ВС міститься у Положенні про апарат Верховного Суду, затвердженому Пленумом Верховного Суду.

Щороку апарат здійснює фінансове, кадрове, матеріально-технічне, юридичне, документальне, методичне, аналітичне, правове, інформаційно-технічне та інше забезпечення діяльності Суду, організовує інформаційно-комунікаційну роботу, міжнародно-правове співробітництво, внутрішній аудит, провадить режимно-секретну діяльність та забезпечує виконання заходів із мобілізаційної підготовки Верховного Суду.

Суттєві корективи в організацію роботи Суду у 2020 році внесла необхідність вживати заходів щодо запобігання поширенню інфекційних захворювань, у тому числі викликаних коронавірусною інфекцією COVID-19.

В апараті Суду докладали всіх зусиль, щоб захистити учасників судових засідань, суддів та працівників апарату, які забезпечують судовий процес і підтримують життєдіяльність Суду, зокрема:

- усі працівники були забезпечені засобами індивідуального захисту рук та органів дихання;
- організовано регулярну обробку поверхонь дезінфекційними засобами;
- проводилося знезараження повітря в кабінетах і залах судових засідань за допомогою стаціонарних та пересувних рециркуляторів бактерицидних;
- у приміщеннях Суду встановлено безконтактні диспенсери, які постійно наповнювалися антисептичними засобами, та дезінфекційні килимки на вхідній групі, які зрошувалися дезінфекційним розчином;

- санітарні кімнати забезпечено одноразовими рушниками та рідким милом;
- у співпраці з комунальною аварійно-рятувальною службою «Київська служба порятунку» й ТОВ «Катарос Плюс» періодично проводилися санітарно-гігієнічні обробки (дезінфекції) приміщень адмінбудівель Верховного Суду;
- забезпечено дистанційне вимірювання температури і зовнішній огляд усіх, хто заходив до приміщень Верховного Суду, на предмет ознак гострих респіраторних захворювань.



Для запобігання поширенню інфекційних захворювань усім працівникам та відвідувачам Суду вимірювали температуру

На високому рівні минулого року в апараті ВС була організована діяльність, спрямована на запобігання та виявлення корупції.

Національним агентством з питань запобігання корупції проведено оцінювання результатів роботи уповноважених підрозділів державних органів та органів місцевого самоврядування державних підприємств, установ, організацій за перше півріччя 2020 року.

За результатами цього дослідження відділ запобігання та виявлення корупції Верховного Суду зайняв високі позиції у двох рейтингах: 13-те місце у топ-50 ефективних антикорупційних уповноважених державних органів та органів місцевого самоврядування і 9-те місце у рейтингу, що показує індекс ефективності антикорупційних уповноважених центральних органів виконавчої влади та інших загальнодержавних органів.

Далі ви маєте нагоду ознайомитися з деякими ключовими показниками діяльності апарату Суду у 2020 році.

Кадрове забезпечення

Для виконання завдань, покладених законодавцем на Верховний Суд, потрібні найкращі професіонали не лише серед суддів, але й серед працівників апарату Суду. Для призначення висококваліфікованих фахівців проведено 3 конкурси та 51 тимчасовий добір на вакантні посади. На зайняття 102 посад було подано близько 5660 заяв, тобто на кожен посаду в середньому претендувало більш ніж 50 осіб. За результатами цих процедур заповнено 94 посади.

Разом із призначенням відбувалося і звільнення: припинили працювати в апараті Верховного Суду 119 працівників апарату. Ще 141 особу було переведено на інші посади в межах апарату ВС.

31 працівник апарату Верховного Суду у 2020 році поповнив лави суддівської професії, вони склали присягу 28 липня та 15 грудня і здійснюватимуть правосуддя у місцевих судах.



Під час присяги суддів 15 грудня 2020 року

Великий обсяг роботи проведено щодо оформлення документів, пов'язаних із відпустками, відрядженням, присвоєнням рангів, а також зі стажуванням, практикою та підвищенням кваліфікації працівників.

Фінансове забезпечення

Упродовж року під час формування та використання фінансових ресурсів загального і спеціального фондів державного бюджету було підготовлено такі документи:

- 1) розпис бюджету Верховного Суду на 2020 рік за бюджетною програмою 0551010 «Здійснення правосуддя Верховним Судом»;
- 2) розподіл показників зведених кошторисів, розподіл показників зведених планів асигнувань загального фонду держбюджету, розподіл показників зведених планів асигнувань спеціального фонду держбюджету, зведення показників спеціального фонду;
- 3) кошторис Верховного Суду на 2020 рік та зміни до нього, план асигнувань загального фонду бюджету, план спеціального фонду бюджету, зведення показників спецфонду кошторису на 2020 рік;
- 4) паспорт бюджетної програми на 2020 рік;
- 5) штатний розпис суддів Верховного Суду на 2020 рік і штатний розпис працівників апарату Верховного Суду на 2020 рік.

Також узагальнено узгоджені із затвердженим кошторисом пропозиції структурних підрозділів Верховного Суду в частині видатків, наданих до бюджетного запиту на 2020 рік.

Загалом видатки можна згрупувати за трьома основними напрямками. Це соціальні (оплата праці з нарахуваннями), поточні на забезпечення судочинства (матеріали, послуги) та капітальні видатки.

Касові видатки (2020)



Усі видатки здійснено в межах затвердженого кошторису на 2020 рік.

Юридичне забезпечення

Для належної роботи Верховного Суду впродовж минулого року організовано 145 процедур публічних закупівель та укладено 500 договорів про закупівлю товарів, робіт і послуг, необхідних для належної роботи структурних підрозділів Суду.

Забезпечено представництво інтересів Суду у 157 судових провадженнях. Протягом поточного року опрацьовано 14 923 нормативно-правових акти чинного законодавства та 3132 зміни до 135 законів, кодексів, інших нормативних актів.

Інформаційно-технічне забезпечення

З метою впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність Суду, забезпечення створення та впровадження інформаційних та автоматизованих систем організовано закупівлю та розпочато оновлення автоматизованих робочих місць працівників апарату Суду. Зокрема, минулого року придбано 182 комплекти комп'ютерної техніки.

Організовано закупівлю антивірусного програмного забезпечення та оснащено антивірусним захистом автоматизовані робочі місця суддів та працівників апарату, сервери тощо у кількості 1939 об'єктів.

Забезпечено технічний супровід проведення 3936 судових засідань у режимі відеоконференцзв'язку, з яких 58 судових засідань із трансляцією на каналі YouTube Верховного Суду та 126 судових засідань з аудіофіксуванням.



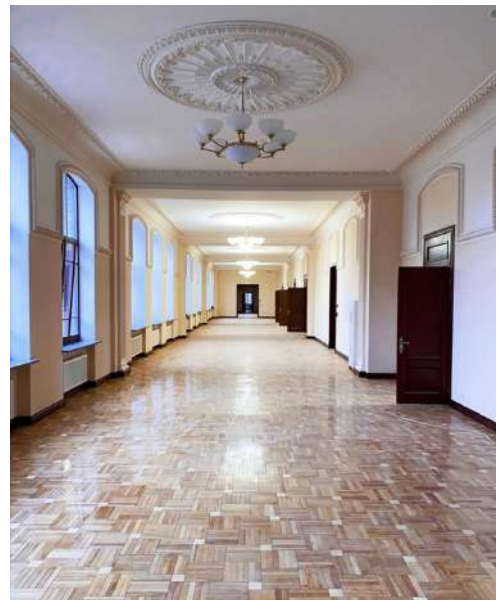
Під час судового засідання ККС ВС у режимі відеоконференцзв'язку

У межах створення та впровадження комплексної системи захисту інформації Суду (КСЗІ) виконано перший розділ Плану заходів щодо побудови та впровадження КСЗІ на об'єктах інформаційної діяльності у Верховному Суді, затвердженого наказом керівника апарату ВС від 22 травня 2020 року № 64.

Матеріально-технічне забезпечення

Упродовж звітнього періоду виконувалися функції і завдання щодо організації розпорядження та управління державним майном Верховного Суду. Укладено 236 договорів на закупівлю товарів, робіт і послуг на загальну суму 254 030 тис. грн.

Протягом 2020 року реалізовувалися проекти будівництва Верховного Суду та проводилися роботи з капітального й реставраційного ремонту, реконструкції і будівництва об'єктів Суду. Зокрема, завершено реставраційний ремонт правого крила будівлі Верховного Суду за адресою: просп. Повітрофлотський, 28, де розміщений Касаційний цивільний суд у складі ВС. У результаті ремонтних і реставраційних робіт у цій частині будівлі 1914–1918 років будівництва облаштовано зали судових засідань, оснащених сучасними технічними засобами для забезпечення судового процесу, організовано публічні зони для відвідувачів суду, створено умови для безперешкодного доступу до приміщення суду людей з інвалідністю та маломобільних груп населення, відновлено пам'ятку культурної спадщини. Передбачається, що після реставраційного ремонту лівого крила Касаційний цивільний суд у складі ВС працюватиме у цьому приміщенні, а в правому крилі розміщуватиметься Касаційний кримінальний суд у складі ВС.



Приміщення ВС на проспекті Повітрофлотському до та після реставраційного ремонту

2020 року вжито чимало заходів щодо забезпечення належних умов для здійснення судочинства та перебування в суді громадян, зокрема виготовлено і встановлено у приміщеннях Верховного Суду тактильні вказівні таблички із використанням шрифту Брайля.



Тактильні вказівні таблички з використанням шрифту Брайля для людей із порушенням зору тепер є в усіх будівлях ВС

У Суді проведено вступні інструктажі з питань охорони праці та пожежної безпеки 145 працівникам Верховного Суду і здійснено навчання з надання домедичної допомоги 20 особам.

Внутрішній аудит

З метою удосконалення системи управління, внутрішнього контролю, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності Суду постійно проводилося оцінювання ефективності функціонування системи внутрішнього контролю, ефективності планування і виконання бюджетних програм та результатів їх виконання, управління бюджетними коштами, використання і збереження активів, надійності, ефективності та результативності інформаційних систем і технологій, управління державним майном, правильності ведення бухгалтерського обліку та достовірності фінансової і бюджетної звітності, ризиків, які негативно впливають на виконання функцій і завдань Верховного Суду.

Такий превентивний контроль сприяє упередженню ймовірних порушень в обліку до моменту прийняття управлінських рішень і розпорядчих документів, укладання договорів тощо.

Загалом попри усі виклики 2020 року робота Суду за всіма напрямками була організована на високому рівні, докладено максимум зусиль для належного забезпечення розгляду судових справ, створення безпечних та комфортних умов перебування відвідувачів Суду у його приміщеннях та роботи суддів і працівників апарату Суду.



Міжнародна діяльність

У 2020 році на міжнародне співробітництво Верховного Суду суттєво вплинула непередбачувана пандемія COVID-19.

Запровадження карантину та обмеження перетину державного кордону, спрямоване на запобігання поширенню на території України COVID-19, унеможливило здійснення робочих візитів суддів і працівників апарату ВС за кордон, а також прийом іноземних делегацій, візити яких було заплановано у 2020 році (Курія Угорщини, Верховний суд КНР).

За таких обставин Суду вдалося швидко адаптуватися до змін і вже з березня перейти до режиму онлайн-комунікації з міжнародними партнерами.

Традиційно рік розпочався участю Голови ВС Валентини Данішевської в урочистостях з нагоди відкриття судового року Європейського суду з прав людини та в роботі семінару «Європейська конвенція з прав людини: дієвий інструмент протягом 70 років» (29 січня – 1 лютого 2020 року, Страсбург). У заході також узяв участь суддя Великої Палати ВС Дмитро Гудима.



Валентина Данішевська та Голова ЄСПЛ
Лінос-Александр Сісіліанос



Дмитро Гудима і Валентина Данішевська
на відкритті судового року ЄСПЛ

У січні 2020 року в рамках співпраці між ВС і Проєктом ЄС «Право-Justice» у Касаційному господарському суді у складі ВС відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Застосування практики Суду ЄС у правовому порядку України».



Заступник Голови ВС Богдан Львов та суддя Європейського суду загальної юрисдикції Віргіліус Валанчус

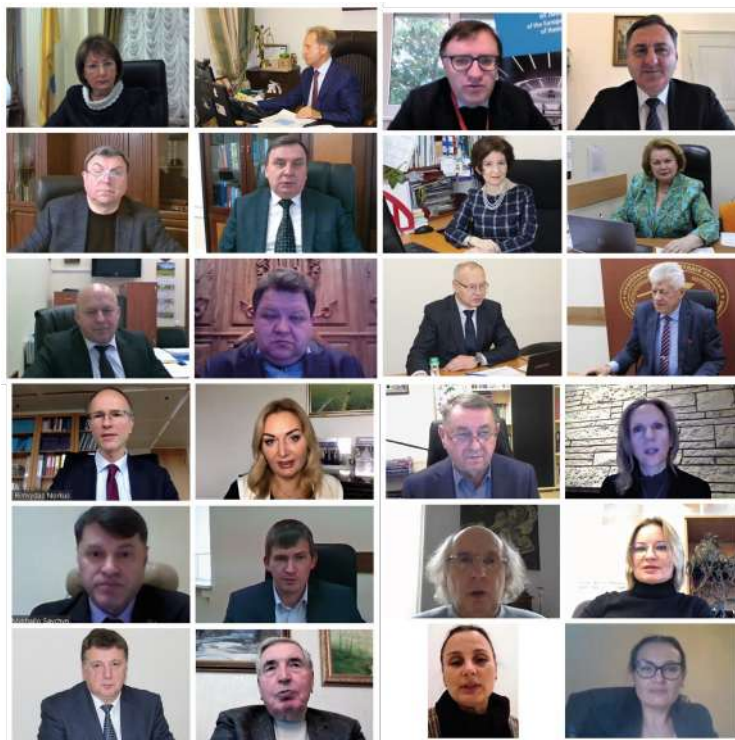


Офіційне відкриття Проєкту Ради Європи «Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини»

6–10 липня 2020 року в межах консультаційного проєкту з надання технічної допомоги у створенні та діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні (Ukraine CCLS IP Court Project, який реалізується командою фахівців Центру вивчення комерційного права Queen Mary University of London) було організовано онлайн-тренінг із права інтелектуальної власності. У ньому взяли участь судді КГС ВС, юристи-практики, експерти та науковці у сфері ІВ з Великої Британії, Нідерландів, Німеччини, США та Італії.

У жовтні – грудні 2020 року відбулася онлайн-підготовка суддів Верховного Суду, яка проходила у межах програми підтримання кваліфікації та складалась із п'яти навчальних сесій. Захід був організований Національною школою суддів України за підтримки Програми USAID «Нове правосуддя», проєкту Координатора проєктів ОБСЄ в Україні «Підтримка професійного навчання суддів», проєкту Європейського Союзу «Право-Justice», проєктів Ради Європи «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України» та «Підтримка конституційних і правових реформ, конституційне правосуддя та надання допомоги Верховній Раді у проведенні реформ, спрямованих на підвищення її ефективності».

Зокрема, з доповідями для суддів ВС виступили: голова Верховного суду штату Вашингтон (США) Дебра Стівенс, суддя Європейського суду з прав людини Ганна Юдківська, суддя Європейського суду загальної юрисдикції Рімвідас Норкус, баристер Моктон Чемберз (Лондон), експерт Ради Європи Джеремі МакБрайд, професор публічного права Школи права університету Сорбонни Лоранс Бургорж-Ларсен, директор Інституту східноєвропейського права та порівняльного правознавства Кельнського Університету (Німеччина), член Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії), суддя Європейського суду з прав людини (2011–2019 роки) Ангеліка Нуссбергер, суддя Європейського суду з прав людини Ладо Чантурія.



Онлайн-підготовка суддів Верховного Суду, організована НШС України у співпраці з проєктами міжнародної технічної допомоги

Крім того, у межах цієї підготовки було проведено онлайн-конференцію «Забезпечення єдності судової практики: правові позиції Великої Палати Верховного Суду та стандарти Ради Європи», участь у якій взяли понад 550 суддів, науковців, правозахисників і представників громадських об'єднань. Під час заходу учасники обговорили питання судової практики Великої Палати ВС, виклики, з якими стикалася ВП упродовж трьох років роботи, її здобутки та подальші завдання, а також питання єдності судової практики в контексті стандартів за ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

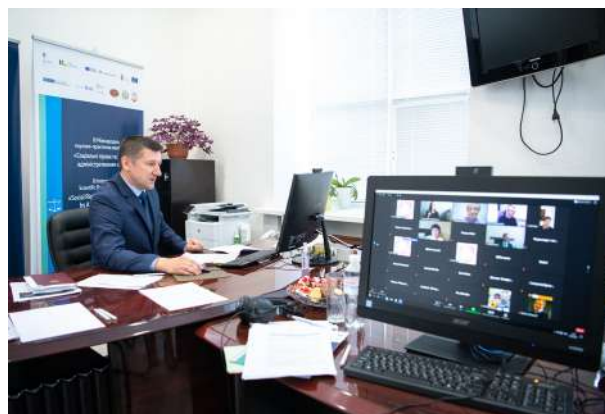


30 листопада та 7 грудня 2020 року Голова ВС Валентина Данішевська взяла участь в онлайн-конференції голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи. Традиційно цей захід відбувається в рамках співпраці з Інститутом CEELI і є ефективною платформою для взаємодії суддівської спільноти та пошуку нових підходів у вирішенні актуальних питань у сфері правосуддя. Співорганізатором цього заходу був Верховний суд Азербайджанської Республіки.



На конференції Валентина Данішевська розповіла колегам про успішні приклади комунікацій судової влади

Активним було цьогорічне співробітництво ВС із проєктами Ради Європи. У лютому 2020 року відбулось офіційне відкриття Проєкту РЄ «Подальша підтримка виконання Україною рішень в контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини». Серед низки організованих проєктом заходів на особливу увагу заслуговують експертне обговорення «Ефективна взаємодія з Європейським судом з прав людини: впровадження Протоколу № 16 до ЄКПЛ», а також Третій щорічний форум «Виконання рішень національних судів в Україні», які було організовано в онлайн-режимі у жовтні та листопаді відповідно. За результатами останнього заходу підготовлено загальні висновки та рекомендації, які можна знайти за посиланням: <https://rm.coe.int/recommendations-third-annual-forum-execution-of-judgments-ukr-final/1680a14497>.



Суддя ВП ВС Всеволод Князєв та суддя КАС ВС Семен Стеценко в онлайн-режимі обговорили впровадження Протоколу № 16 до Європейської конвенції з прав людини

26 жовтня Проєкт РЄ «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» презентував третє оновлене видання збірки «Документи КРЕС», яка охоплює значну частину стандартів та рекомендацій Ради Європи для реформування та приведення судоустрою України у відповідність до стандартів Ради Європи. 18 грудня 2020 року відбувся круглий стіл на тему «Презентація Звіту за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової системи» та Висновку № 23 Консультативної ради європейських суддів «Роль асоціацій суддів у підтримці суддівської незалежності», у якому взяла участь Голова ВС Валентина Данішевська.



У рамках Проєкту РЄ «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України» 6 листопада відбувся офіційний запуск українського інтерфейсу пошукової системи ЄСПЛ HUDOC. Український інтерфейс HUDOC сприяє пошуку відповідної судової практики ЄСПЛ та належному здійсненню українськими судами правосуддя.



Голова ККС ВС Станіслав Кравченко та керівник департаменту аналітичної та правової роботи Расім Бабанли під час презентації українського інтерфейсу пошукової системи ЄСПЛ – HUDOC

Серед напрямів співробітництва ВС з Проєктом ЄС «Право-Justice» у 2020 році варто відзначити:

- підтримку в проведенні 6 листопада Міжнародного форуму «Альтернативні способи врегулювання спорів у контексті міжнародного досвіду і законопроєкту «Про медіацію»;
- підготовку Всеукраїнського дослідження правових потреб малого та середнього бізнесу в Україні у співпраці з Центром демократії та верховенства права, а також Гаазьким інститутом інновацій у праві (Hiil), презентація якого відбулася 22 жовтня;
- підготовку проєктом та обговорення 11 і 16 грудня проміжної версії звіту «Дискреція в адміністративному судочинстві»;
- серію важливих заходів з питань впровадження інституту медіації в Україні.

У межах співробітництва з Програмою USAID «Нове правосуддя» Голова Верховного Суду взяла участь у презентації інноваційної платформи «Пошук рішень» (17 грудня 2020 року). Платформу розроблено експертами Програми за сприяння ВРП у співпраці з суддями, юристами, медіаторами та іншими фахівцями. Під час заходу Валентина Данішевська підкреслила, що в умовах кадрового голоду й надмірного навантаження на суддів, у яких перебуває судова система, розробки й поради, що можуть допомогти суддям прискорювати розгляд справ, є вкрай важливими.

У 2020 році суддям, помічникам та працівникам ВС було запропоновано взяти участь у серії вебінарів, організованих у рамках співпраці Національної школи суддів України з Національним суддівським коледжем у місті Рено (США) за ініціативи Програми USAID «Нове правосуддя». Онлайн-вебінари охоплювали питання організації діяльності судової системи в умовах пандемії COVID-19, а також питання щодо написання судових рішень зрозумілою мовою, особливостей організації та ведення судового процесу за участю присяжних, етики спілкування в соціальних мережах тощо.

Співпраця ВС з Канадсько-українським проєктом підтримки судової реформи у 2020 році була присвячена переважно підготовці навчального курсу з удосконалення написання судових рішень зрозумілою мовою, апробація якого відбулася за участю суддів ВС та їхніх помічників у вересні минулого року. Цей напрям співпраці є одним із надважливих для підвищення довіри громадян до суду.

Традиційно восени Координатор проєктів ОБСЄ в Україні проводить у Львові Щорічний міжнародний форум з практики ЄСПЛ. Цього року IX форум відбувся 9–10 грудня. Організатори онлайн-заходу – КПОУ в Україні, Проєкт РЄ «Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини», Верховний Суд, Національна школа суддів України, Львівський національний університет імені Івана Франка.

Також у рамках співробітництва ВС з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні було створено базу даних (програмне забезпечення) для уніфікації підготовки процесуальних документів (ухвал, пов'язаних із вирішенням питання про відкриття провадження у справі), які приймаються ВС, та розроблено онлайн-курс з основ судових комунікацій для суддів та пресекретарів судів.

За ініціатииви Касаційного адміністративного суду у складі ВС з нагоди 15 років Кодексу адміністративного судочинства 31 липня було організовано міжнародний семінар-практикум «Юридичні наслідки визнання нормативного акта неконституційним для захисту прав людини в адміністративному судочинстві».

Підтримку в проведенні заходу надали Канадсько-український проєкт підтримки судової реформи, Німецький фонд міжнародного правового співробітництва, проєкти РЄ «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень», «Підтримка конституційних і правових реформ, конституційне правосуддя та надання допомоги Верховній Раді у проведенні реформ, спрямованих на підвищення її ефективності», Проєкт ЄС «Право-Justice» і Координатор проєктів ОБСЄ в Україні.

Учасники заходу обговорили питання ризиків запровадження ретроспективності, а також формування судової практики щодо особливостей застосування механізму захисту прав людини в контексті перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами.

Також 4 вересня 2020 року КАС ВС спільно з Національною академією правових наук України, Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького, Національною школою суддів України, Проєктом ЄС «Право-Justice», Проєктом РЄ «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні», Координатором проєктів ОБСЄ в Україні, Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва організував III Міжнародну науково-практичну конференцію «Соціальні права та їх захист адміністративним судом». Учасники обговорили питання ефективності судового захисту соціальних прав, застосування судами практики ЄСПЛ під час вирішення соціальних спорів, ознайомилися із зарубіжним досвідом судового захисту соціальних прав.



Координатор проєктів ОБСЄ в Україні Генрік Вілладсен
і Валентина Данішевська

У 2020 році в рамках нового Проєкту «Використання електронних рішень під час кризи COVID-19 в управлінні роботою суду і провадженнями», партнерами якого є ВС, Верховний суд Латвії, Судова адміністрація Латвії та Державна судова адміністрація України, було організовано ряд заходів із питань організації судового процесу та діяльності судів під час пандемії.

8–9 жовтня 2020 року у м. Святогірську (Донецька обл.) відбувся Судовий форум «Актуальні питання з розгляду спорів, пов'язаних із захистом прав фізичних осіб у зоні проведення операції Об'єднаних сил». Захід було організовано Норвезькою радою у справах біженців

(NRC) в Україні, Касаційним цивільним судом у складі ВС та Асоціацією розвитку суддівського самоврядування для суддів апеляційних і місцевих загальних судів Донецької та Луганської областей.



Судді КЦС ВС на Судовому форумі у м. Святогірську, жовтень 2020 року

У 2020 році судді ВС брали участь у серії онлайн-семінарів, які проводили міжнародні природоохоронні організації: Європейською комісією ООН (Орхутська конвенція), форумом суддів ЄС з охорони навколишнього середовища (EUFJE Network), Всесвітнім фондом природи - Україна (WWF-Ukraine), благодійною організацією з охорони навколишнього природного середовища (ClientEarth). 5 жовтня 2020 року ЄСПЛ спільно з EUFJE Network організував онлайн-конференцію «Права людини на планеті».



Відділ міжнародно-правової взаємодії ВС організує міжнародно-правове співробітництво Суду та сприяє розвитку взаємин із міжнародними партнерами

Міжнародні партнери Верховного Суду



Комунікаційна діяльність

Комунікаційна діяльність Верховного Суду

У 2020 році Верховний Суд розвивав свою комунікаційну діяльність і розширював власну присутність в інформаційному просторі. Виклики, спричинені карантинними обмеженнями, зокрема заборонаю на проведення масових заходів, з одного боку, не дозволили втілити в життя деякі комунікаційні проєкти, а з іншого – сприяли швидкому освоєнню й ефективному використанню відеоконференцзв'язку та проведенню онлайн-подій.

Тож комунікаційна активність Верховного Суду зі ЗМІ та громадськістю не зменшувалася. Перешкоди в спілкуванні наживо компенсувались участю суддів та працівників апарату Суду в різноманітних онлайн-заходах: вебінарах, круглих столах, конференціях тощо. Так, протягом минулого року судді та працівники апарату Суду взяли участь у понад 200 онлайн-та офлайн-заходах. До цих подій долучилися близько 100 тис. зареєстрованих учасників, загалом вебінарами зацікавилися більше 350 тис. осіб.

Онлайн-заходи Верховного Суду у 2020 році



≈ 200 заходів
(вебінари, форуми,
конференції т. д.)



≈ 100 тис. учасників



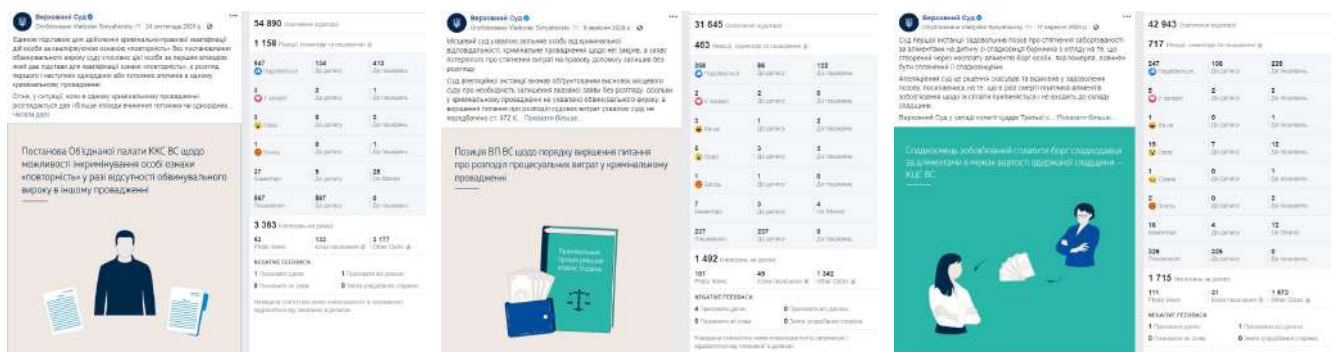
≈ 350 тис. охоплення
аудиторії

Усі матеріали доступні на інтернет-ресурсах ВС та партнерів

Висвітлення широкого кола питань представниками ВС під час їхньої участі в різних заходах сприяло зростанню аудиторії комунікаційних майданчиків Суду. Ще більш потужною стала офіційна сторінка ВС у соціальній мережі Facebook.

Кількість підписників сторінки зростає майже до 50 тис. (у 2019 році їх було 41 тис., у 2018 році – близько 28 тис.). Цей показник цілком може конкурувати з рейтингами професійних медіа.

Загалом, протягом 2020 року користувачі мережі переглянули повідомлення на офіційній сторінці ВС у Facebook понад 10 млн разів. На цьому ресурсі активно висвітлюються всі події, що відбуваються у Верховному Суді за участю суддів і працівників апарату суду (участь у професійних дискусіях, конференціях, зустрічах, круглих столах і семінарах, у спортивних, культурних та інтелектуальних заходах), публікуються пресрелізи про зміст судових рішень.



Залученість читачів офіційної сторінки Верховного Суду у Facebook

Серед усіх дописів найбільшу зацікавленість читачів сторінки ВС у Facebook викликають саме пресрелізи про судові рішення та новини судової практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини, які містяться в електронних збірниках (дайджестах та оглядах). У взаємодії з департаментом аналітичної та правової роботи комунікаційна команда ВС готує збірники для розміщення їх на основних офіційних інформаційних ресурсах, а також надсилає їх до судів першої й апеляційної інстанцій та інших державних установ.



35 оглядів практики
Європейського суду
з прав людини

≈ 700 000



13 дайджестів
Великої
Палати ВС

≈ 260 000



63 огляди
касаційних
судів ВС

1 575 000







Охоплення читачів на офіційній сторінці Верховного Суду у Facebook у 2020 році

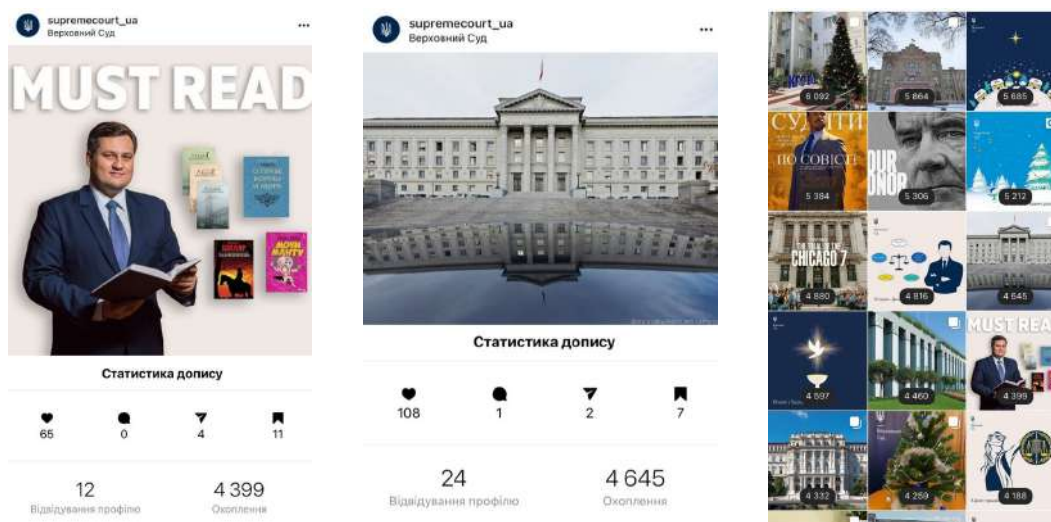
Тривала дискусія щодо покращення якості написання текстів судових рішень спонукала суддів ВС створити в соціальній мережі Facebook тематичну групу «Як написати судові рішення: практичні поради». Група сприяє обміну корисними порадами та має практичне значення, оскільки на цій платформі судді всіх юрисдикцій, з усіх регіонів та інстанцій обговорюють найкращий досвід судів різних країн щодо написання судових рішень. Також учасники групи обмінюються прикладами написання позовів, заяв, скарг, інших процесуальних документів. Наприкінці минулого року група налічувала понад 1,7 тис. учасників.

Росте кількість читачів сторінки Суду і в інших соціальних мережах: Instagram, Twitter, а також підписників каналів Суду в Telegram та YouTube.

Одним із потужних інформаційних каналів ВС лишається офіційний вебсайт Суду.

Комунікаційні канали Верховного Суду (2020)

	Вебсайт	7280 публікацій	4 566 871 перегляд	855 тис. користувачів
	Facebook	1283 пости	49 644 підписники	9 млн 125 тис. охопленнь
	Twitter	1114 твітів	300 підписників	207 тис. охопленнь
	Telegram	712 повідомлень	8 211 підписників	1 млн 780 тис. охопленнь
	Instagram	160 дописів	4 312 підписників	800 тис. охопленнь
	Youtube	158 відео	1061 підписник	195 тис. охопленнь



Які книги слід прочитати та які фільми варто подивитися – судді радять на сторінці ВС в Instagram у рубриках #mustread та #mustwatch

У 2020 році ВС почав створювати для користувачів YouTube та Facebook відеосюжети з короткими оглядами рішень, ухвалених попереднього тижня, й анонсами цікавих справ, призначених до розгляду поточного тижня. Текстові варіанти таких оглядів та анонсів можна знайти на офіційному вебсайті Суду.



Щотижня комунікаційна команда ВС готує відеоролики про розглянуті та призначені до розгляду справи

Діяльність ВС висвітлюється не лише на комунікаційних майданчиках Суду: судді Верховного Суду та працівники управління комунікаційної діяльності постійно спілкуються з представниками ЗМІ. У тому числі, готують відповіді на численні письмові та усні запити журналістів, надають інформацію щодо резонансних справ, судді дають інтерв'ю провідним юридичним та загальнополітичним ЗМІ, коментують представникам медіа рішення у резонансних та суспільно значущих справах, ведуть власні блоги на професійну тематику.



Суддя КЦС ВС Наталія Сакара пояснює телеканалу «Україна 24» рішення КЦС ВС у справі про відшкодування моральної шкоди за несвоєчасне введення забудовником в експлуатацію будинку



Суддя ККС ВС Аркадій Бущенко в гостях у юридичного подкасту Loyfer's Secrets

Суддя КАС ВС Мирослава Білак взяла участь у проєкті «Доступно про суд: пояснюють судді» ГО «Вектор прав людини»



Важливим кроком у розвитку комунікацій ВС стало налагодження взаємодії з представниками громадських організацій. Так, у вересні 2020 року судді Дмитро Луспенік і Руслан Лідовець провели онлайн-тренінг для учасників проєкту «Свої люди» (спільнота юристів, які допомагають журналістам і громадським організаціям, ініціатива Bihus.Info) на тему «Цивільні справи щодо відшкодування моральної шкоди: особливості розгляду». Вебінар також розміщено на каналі ВС у YouTube.

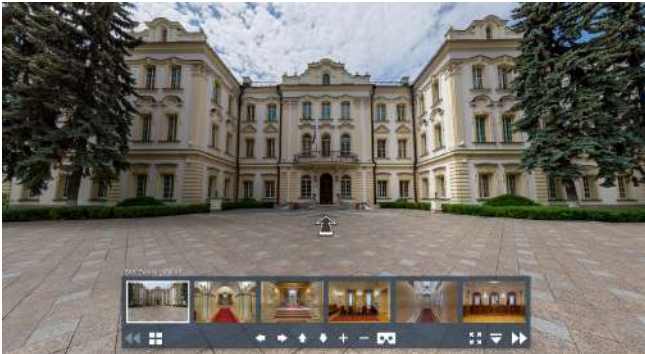
9 жовтня 2020 року суддя КГС ВС Ганна Вронська взяла участь у Pre Форумі «Жінки у юридичній професії: погляд у нове десятиліття», який провела Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем», де долучилася до дискусії про важливу просвітницьку роль саме жінок-юристок.



Суддя КГС ВС Ганна Вронська на Pre Форумі «Жінки у юридичній професії: погляд у нове десятиліття»

Комунікаційна діяльність Верховного Суду вирізняється тим, що Верховний Суд розробляє власний візуальний контент до публікації на сайті та в соціальних мережах. Тому, коли в умовах карантину Суд був змушений припинити традиційні екскурсії приміщеннями суду,

це спонукало комунікаційну команду ВС до створення віртуальної екскурсії Кловським палацом. Тож із липня 2020 року всі охочі можуть віртуально пройтися приміщеннями палацу, оглянути історичні пам'ятки, побувати в залі судових засідань Великої Палати Суду, залі Пленуму тощо.



Під час карантину ВС створив віртуальну екскурсію
Кловським палацом



Тепер відвідати залу засідань Пленуму ВС
можна онлайн

У цілому, незважаючи на корективи, внесені пандемією, у 2020 році комунікаційна діяльність Верховного Суду не зменшила обертів порівняно з минулорічними показниками. Судді й працівники апарату охоче використовують нові можливості для спілкування, а команда з комунікацій продовжує щодня інформувати громадськість про найактуальніші новини Суду.

Викладацька та просвітницька діяльність

Багато суддів та працівників апарату Суду мають наукові ступені та вчені звання й попри значне навантаження на роботі знаходять можливість приділити увагу викладацькій діяльності. Судді ВС викладають для студентів юридичних факультетів у таких провідних закладах вищої освіти, як Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національна академія державного управління при Президентові України, Академія адвокатури України, Національний університет «Острозька академія» та інші.

Також судді ВС на постійній основі читають лекції колегам із першої та апеляційної інстанції у Національній школі суддів України, беруть участь у розробленні відповідних навчальних курсів. При цьому такі навчання можуть проводитись як у формі авторських лекцій суддів ВС, так і семінарів, у рамках яких виступають кілька лекторів. Наприклад, у січні минулого року в КГС ВС за програмою Національної школи суддів України пройшла підготовка для підтримання кваліфікації суддів апеляційних господарських судів. А в листопаді відбувся організований НСШ України спільно з ВС загальноукраїнський семінар для суддів місцевих загальних та апеляційних судів «Проблемні питання правозастосування у цивільному судочинстві. Судова практика та висновки Верховного Суду», на якому судді КЦС ВС прочитали лекції на актуальні теми.



Судді ВС проводять тренінг з удосконалення написання судових рішень для помічників суддів у межах Канадсько-українського проекту підтримки судової реформи, 11-13 вересня 2020 року

Окрім того, судді ВС обговорюють із суддями першої та апеляційної інстанцій поточну роботу, правові позиції, практичні проблеми, з якими стикаються судді на місцях. Так, ще до введення обмежувальних заходів, у лютому 2020 року на робочій нараді у Верховному Суді обговорили актуальні питання щодо здійснення правосуддя з головами апеляційних судів. Після введення карантину подібні заходи перейшли переважно в онлайн-формат. Зокрема, у жовтні секретар Пленуму ВС Дмитро Луспенник розповів суддям апеляційних судів загальної юрисдикції про практику застосування новел ЦПК України за три роки його чинності.



Суддя ККС ВС Ольга Булейко провела семінар-практикум для суддів апеляційних та місцевих загальних судів, організований НШС України

Також у листопаді було проведено онлайн-обговорення суддями господарських судів першого року застосування Кодексу України з процедур банкрутства, організоване КГС ВС.

У липні з нагоди 15-ї річниці прийняття Кодексу адміністративного судочинства України проведено круглий стіл «Адміністративне судочинство України: стан і виклики». До цієї дати створено також відеосюжет про становлення адміністративного судочинства в Україні та сьогодишню роботу КАС ВС.

У 2020 році поглибилася комунікація ВС із професійною спільнотою. Так, 9 квітня 2020 року спільно з Асоціацією правників України та Асоціацією розвитку суддівського самоврядування України започатковано серію вебінарів із суддями Верховного Суду, присвячену обговоренню актуальної практики ВС. Ці зустрічі виявилися дуже популярними серед правників. На кожен такий вебінар реєструвалися до тисячі учасників. За 9 місяців існування цього проєкту судді ВС провели 18 таких вебінарів, під час яких на основі практики Верховного Суду висвітлили такі актуальні теми, як забезпечення єдності судової практики, розмежування судової юрисдикції, застосування впроваджених останніми законодавчими змінами касаційних фільтрів, ефективні способи захисту прав та інтересів, застосування практики ЄСПЛ у національній судовій практиці. Також судді розповіли про судову практику в земельних, сімейних, податкових справах, корпоративних спорах, справах про банкрутство, приділили увагу кримінальному судочинству.

Враховуючи зацікавленість правничої спільноти в такому форматі професійного спілкування, прийнято рішення продовжити вебінари із суддями Верховного Суду.



Проведено серію онлайн-вебінарів, під час яких судді розповіли правникам про актуальну судову практику ВС

Окрім цього, активно розвивалася співпраця з іншими професійними правничими об'єднаннями. Так, у лютому суддя КЦС ВС Ольга Ступак виступила з лекцією щодо практики ВС у справах про спадкування на семінарі з підвищення кваліфікації для адвокатів, організованому НААУ спільно з Радою адвокатів міста Києва.

У серпні 2020 року відбувся онлайн-семінар із підвищення кваліфікації для адвокатів Київської області за участю судді Великої Палати ВС Олександри Яновської.

Під час засідання Комітету з цивільного, сімейного та спадкового права АПУ «Іпотечні читання 2020», що відбулося 25 лютого 2020 року, судді КЦС ВС обговорили з правниками практику в іпотечних спорах.



Секретар судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС Володимир Погребняк та суддя КЦС ВС Василь Крат провели практикуми, організовані журналом «Право України» та юридичним порталом «Ratio Decidendi»

Крім професійних об'єднань, в організації освітніх заходів Суд співпрацював із навчальними закладами. До прикладу, у квітні було організовано спільно Верховним Судом, ГО «Цивілістична платформа», кафедрами цивільного і адміністративного права КНУ імені Тараса Шевченка професійну онлайн-конференцію на тему «Відповідальність держави за спричинену нею шкоду: спір про предмет регулювання або цивілісти vs адміністративники».

Окремо варто зазначити участь суддів ВС у заходах, метою яких були пошуки правових шляхів вирішення проблем, що виникли внаслідок окупації АР Крим та збройного конфлікту на Сході України. Як судді першої та апеляційної інстанцій, так і адвокати, інші правники потребують оперативних роз'яснень, навчань щодо застосування часто суперечливих норм права в цій категорії спорів.

Зокрема, у травні суддя Микола Мазур виступив на вебінарі, організованому Українською Гельсінською спілкою з прав людини спільно з Представництвом Президента України в АР Крим, із доповіддю «Кримінальне провадження щодо злочинів, пов'язаних із окупацією Криму та конфлікту на Донбасі за процедурою «in absentia»: сучасний стан і перспективи вдосконалення».

У листопаді КАС ВС за підтримки європейських партнерів провів вебінар «Захист соціальних прав внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп: Європейська соціальна хартія, інші стандарти Ради Європи та практика адміністративних судів в Україні».

Значну увагу Верховний Суд традиційно приділяє просвітницькій діяльності для дітей та молоді. Зокрема, в листопаді судді КАС ВС провели онлайн-уроки для старшокласників та розповіли їм про роль суду та суддів у суспільстві.



Судді КАС ВС Наталія Коваленко та Володимир Бевзенко під час онлайн-уроків для старшокласників

Також у листопаді судді КЦС ВС долучилися як гостьові лектори до низки онлайн-занять зі студентами магістратури Київського національного торговельно-економічного університету, які проходили спецкурс «Правові висновки Верховного Суду у цивільному судочинстві». У грудні суддя ВП ВС Дмитро Гудима взяв участь в організованому чернівецьким відділенням Європейської асоціації студентів права (ELSA) просвітницькому заході «Online career talks» («Онлайн-розмови про кар'єру»).

В умовах карантинних обмежень судді ВС продовжили знайомити молодь зі своєю професією в онлайн-режимі та провели численні вебінари для студентів юридичних факультетів. Зокрема, торік у червні судді Світлана Яковлєва та Олена Кібенко долучилися до проєкту «Як стати суддею», організованого Лігою студентів Асоціації правників України, та взяли участь у вебінарі «Від університету до мантиї», під час якого дали настанови студентам-правникам, які в майбутньому планують працювати в судовій системі.



Суддя КГС ВС Олена Кібенко розповіла студентам про те, як стати суддею, під час вебінару «Від університету до мантиї»

У жовтні суддя Василь Крат узяв участь в онлайн-засіданні студентського гуртка з цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та розповів молоді про добросовісність у судовій практиці.

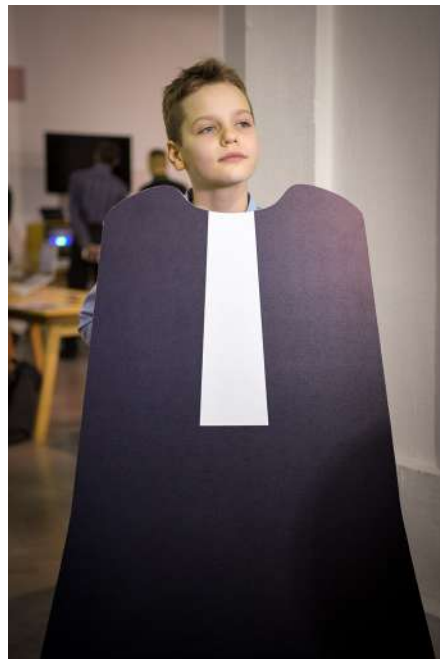
До введення карантинних обмежень Верховний Суд узяв участь у загальноукраїнському освітньому проєкті NEOсвітній Арсенал, який проходив із 27 лютого по 1 березня. Судді та працівники апарату Верховного Суду проводили для дітей «Уроки справедливості» та вікторини, під час яких діти дізнавалися про роботу Суду та знайомилися із суддями ВС.



Перша леді Олена Зеленська відвідала стенд Верховного Суду на NEOсвітньому Арсеналі

Судді та працівники апарату Верховного Суду на цьому форумі розповідали про суд і суддів, показували спеціально створений навчальний мультфільм «Кінь проти хом'яка» (який ліг в основу «Уроків справедливості», започаткованих суддею КАС ВС Володимиром Кравчуком), пропонували вирішити справжній судовий спір, відчувати себе суддею, примірявши суддівську мантию, посидіти в суддівському кріслі та поспілкуватися із суддями.

За чотири дні форуму «Уроки справедливості» відвідали понад 500 дітей та їхніх батьків.



Діти із задоволенням спілкувалися із суддями, розв'язували справжній судовий спір та приміряли на себе суддівську мантию

Позаробоча діяльність

2020 рік вніс корективи не тільки в усталений процес розгляду справ Верховним Судом, а й у позаробочу діяльність суддів та працівників апарату Верховного Суду.

У зв'язку з карантинними обмеженнями більшість заходів, у яких брали участь судді та працівники апарату ВС у вільний від роботи час, відбувалися в новому онлайн-форматі.

Попри це у 2020 році скарбничка досягнень ВС поповнилася справжніми спортивними успіхами. Суддя Касаційного кримінального суду у складі ВС Микола Мазур та його помічник Олег Зотов здолали 21-кілометрову дистанцію на кількох півмарафонах.



Суддя ККС ВС Микола Мазур та його помічник Олег Зотов протягом 2020 року взяли участь у кількох півмарафонах

Окрім того, команда ВС взяла участь у спортивно-благодійній акції «Пробіг під каштанами» в онлайн-форматі, яка відбулася на підтримку медиків у боротьбі з COVID-19.



Для підтримки медиків у боротьбі з COVID-19 судді та працівники апарату ВС взяли участь в акції «Пробіг під каштанами», 31 травня 2020 року

Популярними серед суддів та працівників апарату ВС хобі, крім бігу, є також плавання та велоїзда. Уперше поєднання цих видів спорту в одному змаганні відбулося у 2020 році: суддя Касаційного цивільного суду у складі ВС Євген Синельников подолав дистанцію триатлону Half Ironman.



Суддя КЦС ВС Євген Синельников подолав дистанцію триатлону half Ironman: плавання – 1,9 км, велоїзда – 90 км та біг – 21 км, червень 2020 року

Команда Касаційного адміністративного суду у складі ВС здобула перемогу та виборола перехідний кубок у турнірі з мініфутболу «Кубок адміністративних судів – 2020», приуроченому до Дня Незалежності України.



Команда КАС ВС перемогла в турнірі з мініфутболу «Кубок адміністративних судів – 2020», серпень 2020 року

Долучалися судді ВС і до соціальних проєктів. Колектив КАС ВС у межах проєкту «Бібліотека мрій» допоміг поповнити домашню бібліотеку дитячого будинку сімейного типу. КЦС ВС організував виставку дитячих малюнків «Незалежність очима дитини», а КАС ВС – «Суд очима дитини».



Упродовж 2020 року у ВС організовано кілька виставок дитячих малюнків на судову тематику

Для суддів КАС ВС та працівників апарату Суду вже стала гарною традицією турбота про озеленення столиці: у 2018 році вони прикрасили ялинами та липами Маріїнський парк, у 2019 році – кущами калини Парку Вічної Слави.

У 2020-му з нагоди 15-річчя прийняття Кодексу адміністративного судочинства України посаджено пам'ятний дуб у Маріїнському парку.



Щороку судді КАС ВС та працівники апарату Суду висаджують дерева та квіти

Традиційний флешмоб до Дня вишиванки у 2020 році також був онлайн, але вишивані сорочки від цього були не менш красивими, а їхні власники не менш радісними і натхненними цього святкового дня.



Все буде вишиванка!

Стежте за нами онлайн

 supreme.court.gov.ua

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua

 twitter.com/supremecourt_ua